

108706

İŞYERLERİNDEKİ DİNİ NİTELİK TAŞIYAN
SEMBOLLERİN KİŞİLERİN TUTUM VE
DAVRANIŞLARINA ETKİSİ

108706

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Kâsım SARITEKİN

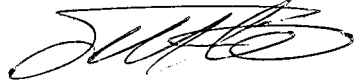
T.C. YÜKSEKÖĞRETİM ENSTİTÜSÜ
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Enstitü Ana bilim Dalı : FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ
Enstitü Bilim Dalı : DİN PSİKOLOJİSİ

Bu tez.../2002 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirligi / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Suat Cebeci

Jüri Başkanı

Yrd. Doç. Dr. A. Vahit
İmamoğlu

Jüri Üyesi

Yrd. Doç. Dr.
Mustafa Akcaay

Jüri Üyesi

ÖNSÖZ

Dinî nitelik taşıyan veya kendilerine dinî nitelik yüklenmiş olan bazı sembollerin, kavramlara olgulara veya olaylara aktarıldığı, insanlık tarihi başlangıcından günümüze kadar süregelmiştir. Bu semboller, kimi zaman bir dinin müntesiplerine hitap edebildiği gibi, çoğu zaman da evrensel bir boyuta bürünerek tüm insanların kabul edip-saygı duyduğu konuma yükselmiştir. Toplumların kendi benlerine mâl edip benimsediği, ekonomilerinden siyasetlerine, kültürlerinden eğitimlerine kadar günlük hayatlarında kullandıkları tüm safhalara taşıyabildikleri olgular olarak dinî semboller, varlıklarını insanoğluna kabul ettirmiştir. Nelerin dinî semboller olduğu veya nelerin bunların dışında kaldığı dinlerden dinlere değişebildiği gibi, başlı başına bir dinin kendi içinde bile, dinî semboller konusunda çeşitli bilinmezliklerin bulunduğu ve buna dayalı anlaşmazlıkların, sorun olarak ortaya çıktığı bilinmektedir.

Şurası bir gerçektir ki dinî semboller; ilahî olanı tasvir edebilmede, ondan gelen öğretilerin anlaşılmasında, kutsala bağlanan kişilerin ve de toplumların ruhlarını tatmin edip, onlara yol gösterici bir özelliği sağlamada çok önemli bir yere sahiptir. Böyle bir önemde olan dinî sembollerin, insan ruhunda ne gibi etkilerinin olduğu ve bu etkiler doğrultusunda insanın hayatını nasıl yönlendirdiği dikkate alınınca, dinî sembollerin insanların tutum ve davranışlarına fazlasıyla etki ettiği düşüncesinin yanlış bir düşünce olmadığı sonucuna ulaşılabacaktır.

Günümüzde sosyal bilimlerde kullanılan metotlar ve bunların uygulama sahalarında oldukça önemli gelişmeler olmaktadır. Bir asırlık süre zarfında kat edilen yol oldukça büyüktür. İnsan psikolojisine dinin ne yönde etki ettiği konularıyla ilgilenen Din Psikolojisi bilim dalı da, sosyal bilimlerde olan bu gelişmelerden nasiplenmektedir. Biz de yapmış olduğumuz bu çalışmada, “İşyerleri ve Ticarethanelerdeki Dinî Nitelik Taşıyan Sembollerin Bireylerce Algılanması” nı ele alarak, sosyal bilimlerde kullanılan yeni metot ve tekniklerden yararlanıp, Din Psikolojisi bilim dalında yeni bir çalışmayı ortaya koymayı amaçladık.

Çalışmamda bana rehberlik edip, zamanını ayırmış olan hocam, Yrd. Doç. Dr. Abdülvahit İMAMOĞLU'na, çalışmamda anketlerin organizeli bir şekilde dağıtılıp toplanması işinde yardımlarını esirgemeyen sayın Tuba KUŞÇU'ya, anketimize ve mülakat uygulamamıza görüşlerini özveriyle sunan tüm Kadıköylü katılımcılara teşekkür ederim.

Kasım SARITEKİN
Sakarya- Mayıs 2002

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ	III
ŞEKİLLER LİSTESİ	IX
ÖZET	XII
SUMMARY	XIII
GİRİŞ	1
1. KONUNUN BELİRLENMESİ	2
1.1. Konunun Sınırları Ve Amacı	2
1.2. Hipotez Ve Varsayımlar	3
1.3. Metot	4
2. 20-50 YAŞLAR ARASI KİŞİLERİN PSİKO-SOSYAL ÖZELLİKLERİNE	
GENEL BİR BAKIŞ	5
3. SEMBOL KAVRAMINA YAKLAŞIMLAR	8
3.1. Dinlerde Sembol	9
3.1.1. İslâm Toplumunda Sembol	11
3.1.2. İşyerlerinde Ve Ticarethanelerde Görülen Dinî Nitelikteki Semboller	13
4. KİŞİLERİN İŞYERLERİNDE VE TİCARETHANELERDEKİ DİNİ	
NİTELİK TAŞIYAN SEMBOLLERE KARŞI TUTUMU	15
4.1. Demografik Değişkenlerle İlgili Bulgular	16
4.2. Kişilerin İşyerlerinde ve Ticarethanelerdeki Dinî Nitelik Taşıyan	
Sembollere Bakış Açılırları İle İlgili Bulgular	25
4.2.1. Esnafların İşyeri Ve Ticarethanelerdeki Dinî Nitelikteki Sembollere	
Yaklaşımları İle İlgili Bulgular	59
4.3. Kişilerin İşyerlerinde Ve Ticarethanelerdeki Dinî Nitelik Taşıyan	
Sembollere Bakış Açılırları İle İlgili Verilerin Yorumlanması	71

5. GENEL DEĞERLENDİRME	83
SONUÇ	90
KAYNAKLAR	92
EKLER	94
Ek - A İşyerlerinde Görülen Dinî Semboller	94
Ek - B İşyeri Tabelalarında Görülen Dinî Semboller	98
Ek - C Anket Formu	101
ÖZGEÇMİŞ	104

TABLolar LİSTESİ

	Sayfa No
Tablo 4.1: 1 : “Yaşınız & Cinsiyetiniz:”	16
Tablo 4.1: 2 : “Tahsiliniz:”	18
Tablo 4.1: 3 : “Medenî Haliniz:”	19
Tablo 4.1: 4 : “Ekonomik Durumunuz:”	20
Tablo 4.1: 5 : “Mesleğiniz:”	22
Tablo 4.1: 6 : “Kendinizi nasıl tanımlarsınız?” sorusuna verilen cevapların dağılımı.	23
Tablo 4.2: 1 : Cinsiyetiniz & “Dinî nitelik taşıyan sembollere ilgi duyar mısınız?”sorusuna verilen cevapların dağılımı.	25
Tablo 4.2: 2 : Yaşınız & “Dinî nitelik taşıyan sembollere ilgi duyar mısınız?”sorusuna verilen cevapların dağılımı.	26
Tablo 4.2: 3 : Medenî haliniz & “Dinî nitelik taşıyan sembollere ilgi duyar mısınız?”sorusuna verilen cevapların dağılımı.	26
Tablo 4.2: 4 : Tahsiliniz & “Dinî nitelik taşıyan sembollere ilgi duyar mısınız?”sorusuna verilen cevapların dağılımı.	27
Tablo 4.2: 5 : Cinsiyetiniz & “İnsanların inançlarını yansıtırken sembollerden yararlanarak inançlarını	
göstermeleri fikrine:” sorusuna verilen cevapların dağılımı.	28
Tablo 4.2: 6 : Tahsiliniz & “İnsanların inançlarını yansıtırken sembollerden yansıtırken sembollerden yararlanarak inançlarını göstermeleri fikrine:” sorusuna verilen cevapların dağılımı.	29
Tablo 4.2: 7 : Cinsiyetiniz & “Dini hatırlatan sembollerden tablolar ve levhalar halinde olan dua, ayet, özlü söz içeren yazılar veyahut da resimler ilginizi çeker mi?” sorusuna verilen cevapların dağılımı.	30
Tablo 4.2: 8 : Cinsiyetiniz & “Günlük hayatınızda, işyerlerine girip-çıkmanızda; buralarda, dini nitelikte olan Arapça ayet, dua metinleri, besmele yazıları, hikmetli sözler veya kutsal yerlerin resimleri vs. ile karşılaştınız mı?” sorusuna verilen cevapların dağılımı.	31

Tablo 4.2: 9 : Cinsiyetiniz & “İşyerlerinde rastlayıp gördüğünüz dini nitelikteki metinleri, duaları, ayetleri içeren yazıların olduğu levhalar ve resimli tablolar sizde ne gibi bir etki uyandırır?” sorusuna verilen cevapların dağılımı.	33
Tablo 4.2:10 : Yaşınız & “İşyerlerinde rastlayıp gördüğünüz dinî nitelikteki metinleri, duaları, ayetleri içeren yazıların olduğu levhalar ve resimli tablolar sizde ne gibi bir etki uyandırır?” sorusuna verilen cevapların dağılımı.	34
Tablo 4.2: 11 : Tahsiliniz & “İşyerlerinde rastlayıp gördüğünüz dini nitelikteki metinleri, duaları, ayetleri içeren yazıların olduğu levhalar ve resimli tablolar sizde ne gibi bir etki uyandırır?” sorusuna verilen cevapların dağılımı.	35
Tablo 4.2: 12 : Cinsiyetiniz & “İşyerlerinde rastlayıp gördüğünüz bu semboller; yazılar ve resimlerin içerdikleri anlamı merak eder misiniz?” sorusuna verilen cevapların dağılımı.	36
Tablo 4.2: 13 : Yaşınız & “İşyerlerinde rastlayıp gördüğünüz bu semboller; yazılar ve resimlerin içerdikleri anlamı merak eder misiniz?” sorusuna verilen cevapların dağılımı.	37
Tablo 4.2: 14 : Tahsiliniz & “İşyerlerinde rastlayıp gördüğünüz bu semboller; yazılar ve resimlerin içerdikleri anlamı merak eder misiniz?” sorusuna verilen cevapların dağılımı.	38
Tablo 4.2: 15 : Cinsiyetiniz & “İşyerinizde dini nitelikteki sembolleri içeren (dualar, ayetler, özlü sözler, resimler vs.) tablo ve levhalar bulundurur musunuz? Bulundurmamak ister miydiniz? (İşyeri olmayanlar için)” sorusuna verilen cevapların dağılımı.	39
Tablo 4.2: 16 : Yaşınız & “İşyerinizde dinî nitelikteki sembolleri içeren (dualar, ayetler, özlü sözler, resimler vs.) tablo ve levhalar bulundurur musunuz? - Bulundurmamak ister miydiniz? (İşyeri olmayanlar için)” sorusuna verilen cevapların dağılımı.	41
Tablo 4.2: 17 : Tahsiliniz & “İşyerinizde dinî nitelikteki sembolleri içeren (dualar, ayetler, özlü sözler, resimler vs.) tablo ve levhalar bulundurur musunuz? - Bulundurmamak ister miydiniz? (İşyeri olmayanlar için)” sorusuna verilen cevapların dağılımı.	42

Tablo 4.2: 18 : Medeni haliniz & “İşyerinizde dinî nitelikteki sembolleri içeren (dualar, ayetler, özlü sözler, resimler vs.) tablo ve levhalar bulundurur musunuz? - Bulundurmamak ister miydiniz? (İşyeri olmayanlar için)” sorusuna verilen cevapların dağılımı.	43
Tablo 4.2: 19 : Ekonomik durumunuz & “İşyerinizde dinî nitelikteki sembolleri içeren (dualar, ayetler, özlü sözler, resimler vs.) tablo ve levhalar bulundurur musunuz? - Bulundurmamak ister miydiniz? (İşyeri olmayanlar için)” sorusuna verilen cevapların dağılımı.	43
Tablo 4.2: 20 : Cinsiyetiniz & “İşyerlerinde bulundurulan dinî nitelikteki dualar, yazılar, resimler v.b. sembolleri ifade eden tablo ve levhaların, o işyeri sahiplerince hangi maksatla bulundurdıkları hakkındaki ilk fikriniz:” sorusuna verilen cevapların dağılımı.	44
Tablo 4.2: 21 : Cinsiyetiniz & “Bu tür sembolleri işyerlerinde bulunduran kimseler:”in dindarlıklarının nasıllığı sorusuna verilen cevapların dağılımı.	45
Tablo 4.2: 22 : Tahsiliniz & “Bu tür sembolleri işyerlerinde bulunduran kimseler:” in dindarlıklarının nasıllığı sorusuna verilen cevapların dağılımı.	47
Tablo 4.2: 23 : Cinsiyetiniz &“Sizce; dua, ayet, özlü sözler ve kutsal resimleri içeren tablolar, şekiller ve sembollerin "din"le ilişkisi var mıdır?” sorusuna verilen cevapların dağılımı.	48
Tablo 4.2: 24 : Cinsiyetiniz & “Bir işyeri veya kurumun herhangi bir dinden olan kavram ve sembollerle kendilerini isimlendirip, tanımlamalarına (örneğin İslam Dini için: "Furkan Reklam", "Hicret Giyim", "Mekke Pazarı" v.s.) yaklaşımınız:” sorusuna verilen cevapların dağılımı.	49
Tablo 4.2: 25 : Yaşınız & “Bir işyeri veya kurumun herhangi bir dinden olan kavram ve sembollerle kendilerini isimlendirip, tanımlamalarına (örneğin İslam Dini için: "Furkan Reklam", "Hicret Giyim", "Mekke Pazarı" v.s.) yaklaşımınız:” sorusuna verilen cevapların dağılımı.	50

Tablo 4.2: 26 : Tahsiliniz & “Bir işyeri veya kurumun herhangi bir dinden olan kavram ve sembollerle kendilerini isimlendirip, tanımlamalarına (örneğin İslam Dini için: "Furkan Reklam", "Hicret Giyim", "Mekke Pazarı" v.s.) yaklaşımınız:" sorusuna verilen cevapların dağılımı.	51
Tablo 4.2: 27 : Cinsiyetiniz & “İşyeri sahiplerinin dinî duygu ve düşüncelerini dinî sembollerle açığa vurmaları fikrine:" katılımların ne yönde olduğunun dağılımı.	52
Tablo 4.2: 28 : Cinsiyetiniz & “Girdiğiniz bir işyerinde, farklı inanca ait sembollerle karşılaşırsanız: (Örneğin Hıristiyan Dini için: "Noel Baba", "Haç işareti", "Hz. İsa"yı tasvir eden resimler v.s.)” sorusuna verilen cevapların dağılımı.	53
Tablo 4.2: 29 : Yaşınız & “Girdiğiniz bir işyerinde, farklı inanca ait sembollerle karşılaşırsanız: (Örneğin Hıristiyan Dini için: "Noel Baba", "Haç işareti", "Hz. İsa"yı tasvir eden resimler v.s.)” sorusuna verilen cevapların dağılımı.	55
Tablo 4.2: 30 : Tahsiliniz & “Girdiğiniz bir işyerinde, farklı inanca ait sembollerle karşılaşırsanız: (Örneğin Hıristiyan Dini için: "Noel Baba", "Haç işareti", "Hz. İsa"yı tasvir eden resimler v.s.)” sorusuna verilen cevapların dağılımı.	56
Tablo 4.2: 31 : Ekonomik durumunuz & “Girdiğiniz bir işyerinde, farklı inanca ait sembollerle karşılaşırsanız: (Örneğin Hıristiyan Dini için: "Noel Baba", "Haç işareti", "Hz. İsa"yı tasvir eden resimler v. s.)” sorusuna verilen cevapların dağılımı.	57
Tablo 4.2: 32 : Cinsiyetiniz & “Dini istismar edecek her türlü tutum ve davranış:" hakkındaki görüşlerin dağılımı.....	58
Tablo 4.2.1:1 : Cinsiyet & Ankete katılan esnafın genel yüzde içerisindeki dağılımı.	60
Tablo 4.2.1: 2 : Esnaf deneklerin genel yüzdede yaş guruplarına göre dağılımları.	60
Tablo 4.2.1:3: Esnaf & “Dinî nitelik taşıyan sembellere ilgi duyar mısınız?" sorusuna verilen cevapların dağılımı.	61
Tablo 4.2.1:4: Esnaf & “İnsanların inanışlarını yansıtırken sembollerden yararlanarak inançlarını göstermeleri fikrine:" sorusuna verilen cevapların dağılımı.	61

Tablo 4.2.1: 5 : Esnaf & “Dini hatırlatan sembollerden tablolar ve levhalar halinde olan dua, ayet, özlü söz içeren yazılar veyahut da resimler ilginizi çeker mi?” sorusuna verilen cevapların dağılımı.	62
Tablo 4.2.1: 6 : Esnaf & “Günlük hayatınızda, işyerlerine girip-çıktığınızda; buralarda, dini nitelikte olan Arapça ayet, dua metinleri, besmele yazıları, hikmetli sözler veya kutsal yerlerin resimleri vs. ile karşılaştınız mı?” sorusuna verilen cevapların dağılımı.	63
Tablo 4.2.1: 7 : Esnaf & “İşyerlerinde rastlayıp gördüğünüz dini nitelikteki metinleri, duaları, ayetleri içeren yazıların olduğu levhalar ve resimli tablolar sizde ne gibi bir etki uyandırır?” sorusuna verilen cevapların dağılımı.	64
Tablo 4.2.1: 8 : Esnaf & “İşyerlerinde rastlayıp gördüğünüz bu semboller; yazılar ve resimlerin içerdikleri anlamı merak eder misiniz?” sorusuna verilen cevapların dağılımı.	65
Tablo 4.2.1: 9 : Esnaf & “İşyerinizde dini nitelikteki sembolleri içeren (dualar, ayetler, özlü sözler, resimler vs.) tablo ve levhalar bulundurur musunuz? - Bulundurmamak ister miydiniz? (İşyeri olmayanlar için)” sorusuna verilen cevapların dağılımı.	66
Tablo 4.2.1: 10: Esnaf & “İşyerlerinde bulundurulan dini nitelikteki dualar, yazılar, resimler v.b. sembolleri ifade eden tablo ve levhaların, o işyeri sahiplerince hangi maksatla bulundurdıkları hakkındaki ilk fikriniz:” sorusuna verilen cevapların dağılımı.	67
Tablo 4.2.1: 11: Esnaf & “Bu tür sembolleri işyerlerinde bulunduran kimseler:” sorusuna verilen cevapların dağılımı.	68
Tablo 4.2.1: 12: Esnaf & “Sizce; dua, ayet, özlü sözler ve kutsal resimleri içeren tablolar, şekiller ve sembollerin "din"le ilişkisi var mıdır?” sorusuna verilen cevapların dağılımı.	68
Tablo 4.2.1: 13: Esnaf & “Bir işyeri veya kurumun herhangi bir dinden olan kavram ve sembollerle kendilerini isimlendirip, tanımlamalarına (örneğin İslam Dini için: "Furkan Reklam", "Hicret Giyim", "Mekke Pazarı" v.s.) yaklaşımınız:” sorusuna verilen cevapların dağılımı.	69

Tablo 4.2.1: 14 : Esnaf & “İşyeri sahiplerinin dinî duygu ve düşüncelerini dinî sembollerle açığa vurmaları fikrine:” sorusuna verilen cevapların dağılımı.	70
Tablo 4.2.1: 15 : Esnaf & “Girdiğiniz bir işyerinde, farklı inanca ait sembollerle karşılaşırsanız: (Örneğin Hıristiyan Dini için: "Noel Baba", "Haç işareti", "Hz. İsa"yı tasvir eden resimler v.s.)” sorusuna verilen cevapların dağılımı.	71

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa No
ŞEKİL 4.1: 1: Ankete katılan bireylerin yaşlara göre dağılımları grafiği.	17
ŞEKİL 4.1: 2: Ankete katılan bireylerin cinsiyete göre tahsil durumları grafiği.	19
ŞEKİL 4.1: 3: Ankete katılan bireylerin cinsiyete göre medenî hâl durumları grafiği.	20
ŞEKİL 4.1: 4: Ankete katılan bireylerin cinsiyete göre ekonomik durumları grafiği.	21
ŞEKİL 4.1: 5: Ankete katılan bireylerin meslek dağılımları grafiği.	23
ŞEKİL 4.1: 6: “Kendinizi nasıl tanımlarsınız?” sorusuna verilen cevapların dağılımı grafiği.	24
ŞEKİL 4.2: 1: Cinsiyetiniz & “Dinî nitelik taşıyan sembollere ilgi duyar mısınız?” sorusuna verilen cevapların dağılımı grafiği.	25
ŞEKİL 4.2: 2: Cinsiyetiniz & “İnsanların inançlarını yansıtırken sembollerden yararlanmaları fikrine” katılımların ne yönde olduğunun dağılımı grafiği.	29
ŞEKİL 4.2: 3: Cinsiyetiniz & “Dinî hatırlatan sembollerden tablolar ve levhalar halinde olan dua, ayet, özlü söz içeren yazılar veyahut da resimler ilginizi çeker mi?” sorusuna verilen cevapların dağılımı grafiği.	31
ŞEKİL 4.2: 4: Cinsiyetiniz & “Günlük hayatınızda, işyerlerine girip-çıkıldığınızda; buralarda, dinî nitelikte olan Arapça ayet, dua metinleri, besmele yazıları, hikmetli sözler veya kutsal yerlerin resimleri v.s.ile karşılaştınız mı?” sorusuna verilen cevapların dağılımı grafiği.	32
ŞEKİL 4.2: 5: Cinsiyetiniz & “İşyerlerinde rastlayıp gördüğünüz dinî metinleri, duaları, ayetleri içeren yazıların olduğu levhalar ve resimli tablolar sizde ne gibi bir etki uyandırır?” sorusuna verilen cevapların dağılımı grafiği.	34
ŞEKİL 4.2: 6: Cinsiyetiniz & “Bu şekilde rastlayıp gördüğünüz bu semboller; yazılar ve resimlerin içerdikleri anlamı merak eder misiniz?” sorusuna verilen cevapların dağılımı grafiği.	37

ŞEKİL 4.2: 7: Cinsiyetiniz & “İşyerinizde dinî nitelikteki sembolleri içeren (dualar, ayetler, özlü sözler, resimler v.s.) tablo ve levhalar bulundurur musunuz? – Bulundurmak ister miydiniz? (İşyeri olmayanlar için)” sorusuna verilen cevapların dağılımı grafiği.	40
ŞEKİL 4.2: 8: Yaşınız & “İşyerlerinde bulundurulan dinî nitelikteki dualar, yazılar, resimler v.b. sembolleri ifade eden tablo ve levhaların, o işyeri sahiplerince hangi maksatla bulundurdukları hakkındaki ilk fikriniz:” sorusuna verilen cevapların dağılımı grafiği.	41
ŞEKİL 4.2: 9: Cinsiyetiniz & “İşyerlerinde bulundurulan dinî nitelikteki dualar, yazılar, resimler v.b. sembolleri ifade eden tablo ve levhaların, o işyeri sahiplerince hangi maksatla bulundurdukları hakkındaki ilk fikriniz:” sorusuna verilen cevapların dağılımları grafiği.	45
ŞEKİL 4.2:10: Cinsiyetiniz & “Bu tür sembolleri işyerlerinde bulunduran kimseler:”in dindarlıklarının nasıllığı sorusuna verilen cevapların dağılımları grafiği.	46
ŞEKİL 4.2:11: Cinsiyetiniz & “Sizce; dua, ayet özlü sözler ve kutsal resimleri içeren tablolar; şekiller ve sembollerin “din”le ilişkisi var mıdır?”sorusuna verilen cevapların dağılımları grafiği.	48
ŞEKİL 4.2: 12: Cinsiyetiniz & “Bir işyeri veya kurumun herhangi bir dinden olan kavram ve sembollerle kendilerini isimlendirip, tanımlamalarına (Örneğin İslâm Dini için: “Furkan Reklam”, “Hicret Giyim”, “Mekke Pazarı” v.s.) yaklaşımınız:” sorusuna verilen cevapların dağılımları grafiği.	50
ŞEKİL 4.2: 13: Cinsiyetiniz & “İşyeri sahiplerinin dinî duygu ve düşüncelerini dinî sembollerle açığa vurmaları fikrine:” katılımların ne yönde olduğunun dağılımları grafiği.	53
ŞEKİL 4.2: 14: Cinsiyetiniz & “Girdiğiniz bir işyerinde, farklı inanca ait sembollerle karşılaşırsanız: (Örneğin Hıristiyan dini için; “Noel Baba”, “Haç İşareti”, “Hz. İsa”yı tasvir eden resimler v.s.)” sorusuna verilen cevapların dağılımları grafiği.	54

ŞEKİL 4.2: 15: Cinsiyetiniz & “Dini istismar edecek her türlü tutum ve davranış:” hakkındaki görüşlerin dağılımları grafiği.	59
ŞEKİL 4.3: 1: Ankete katılan bireyler içerisinde esnaf bireylerin tahsil durumları dağılımı grafiği.	77

ÖZET

Dinin amaç ve hedeflerinin doğru olarak anlaşılması, insan tabiatının iyi bilinmesiyle yakından ilişkilidir. İnsan tabiatının iyi bilenebilmesi için de psikoloji ilminin verilerine gerek duyulmaktadır.

Bilindiği üzere din psikolojisi, insanın ruhî yaşayış ve davranışları içersinde dinî nitelik taşıyan her belirtiyi inceleme konusu yapar. İşyerlerinde ve ticarethanelerde bulundurulan, dine ait olduğu toplumca kabul görmüş semboller de bu belirtinin birer örneğidir. Bu noktadan hareketle kişilerin dindarlık derecelerinin göstergesi olarak gördüğümüz dinî inanç ve tutumların şekillenmesinde, dinî nitelik taşıyan sembollerin kişilerdeki algılama farklılıklarına ne yönde etki ettiğini araştırıp, psikolojik açıdan tahlil etmek araştırmamızın asıl amacını oluşturmaktadır.

Çalışmamız kapsam olarak, bir saha araştırması temeline oturtulmuştur. Bu bağlamda belirlenen örneklem ise, İstanbul - Kadıköy bölgesidir. Araştırmamızda gözetilen yöntem, örneklem dahilinde seçilen bireylere konumuza ilişkin sorulardan oluşturularak hazırlanan anketlerin uygulatılması ve sonrasında yine bu kişilerle yapılan mülakatlarla gerçekleştirilmiştir. Örneklemimizde olan bu kişilerin belli bir kısmının işyeri ve ticarethane sahibi olmasına da ayrıca dikkat edilmiştir. Yine yapılan bu araştırmada göz önünde bulundurulan toplum kesiti, 20-50 yaş arası kadın ve erkeklerden oluşan ve belirli bir gelir ve kültür seviyesi gözetilmeyen kimselerden oluşmaktadır.

Örneklem bölgemizden elde edilen verilerden; işyerlerindeki dinî nitelik taşıyan sembollerin toplum tarafından nasıl algılandığı ve bu sembollerin, toplum kültür örgüsü içersindeki yeri araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar itibarı ile varlıklarını bir değer olarak sürdüren söz konusu sembollerin kişiler tarafından algılanmasının sadece bir alışkanlık gereği olduğunu, tamamıyla gelenek ve örfeye dayandığını açıkça söyleyebiliriz. Daha net bir ifadeyle belirtmek gerekirse, kişilerin işyerlerinde bulundurulan dinî sembolere karşı aldıkları tavrın; bu sembollerin anlamını bilmeden, onları araştırma gereği duymadan şekillendiği, dahası bireylerin gözü kapalı bir şekilde bu sembolere inanıp bağlandıkları ve bu yönde tutum geliştirdikleri söylenebilir.

SUMMARY

"THE EFFECTS OF SYMBOLS BEARING RELIGIOUS QUALITIES AT STORES ON INDIVIDUALS' BEHAVIOURS AND ATTITUDES."

To perceive the aims and the ambitions of the religion correctly is deeply connected with acquiring the human nature rightly. In order to gain this acquisition is needed the data of psychology.

Religion psychology, a sub-branch of psychology, makes a study of every aspect bearing religious quality in human beings' spiritual livings and behaviours. The symbols hanged on shops and stores which are considered by the whole nation as of religion are the examples of these aspects.

The main aim of the research, taking those aspects as the starting point, is to search and analyze on psychological perspective the effects of the symbols bearing religious quality on the individuals' perceiving differences at the formation of the religious beliefs and attitudes assumed as indicators of individuals' religiousness.

The study's content has been established on an area investigation. The pilot region pointed accordingly is Istanbul-Kadikoy region. The style used at the research is to apply questionnaires containing questions related to the subject to the individuals chosen from the pilot region, and later on to interview with those individuals. A special care is paid to choose a part of those individuals of the special group from store and shop owners. Again, the age section of the part of society participated in the research is between 20-50 years old men and women of no particular economic or culturel class.

According to the data gained from the pilot region it is revealed that the symbols bearing religious qualities are accurately known by the society. Those symbols continue to exist as a particular value in the social culture. At the same time it can be clearly said that the value mentioned is only habitual, its sources leaning back to traditions. More accurately, to conclude that individuals believe in the religious symbols at stores and shops neither knowing their meanings nor feeling any need to seek knowledge about them could be say.

GİRİŞ

Dinler ancak semboller aracılığı ile varlıklarını devam ettirirler ve bizler de semboller aracılığı ile dinî değerleri ve geçmişin kültürünü algılarız. Dinî törenler ve semboller, toplumsal yaşayış alanında gerekli ve yararlı bir işlev sağlar, gurubun bütünlüğünün ve dayanışmasının muhafaza edilmesine ve sürdürülmesine yardım ederler. Bu nedenle gerçek olsun ya da olmasın dinî sembollerin, sosyal sistemin bir parçası olan bireylerin psikolojilerinde yer ettiği ve orada kalıcılıklarını sürdürdüğü gözlemlenmektedir. (Perşembe, 1998: 94).

Dinî inancın ifadesi ve dinî ritüellerle ilgili kavrayış biçimleri çoğunlukla bir takım sembollerle ifade edilir. Kutsalla iletişimin dinsel birtakım seronomi ve ritüel formları, dinî tavrı ve düşüncüyü ifade eden değişik görünümlele karşımıza çıkmaktadır. Bu kapsamda inancın canlılık ve anlamını ifade eden dinî törenler, ibadetler ve bunların icra edildiği zamanlar, mekanlar ve şekiller sembolik bazı görünümlele içermektedir. Bunun yanı sıra insanın dünyevî tutum ve davranışlarının içeriğinde bile kutsalla ilişkilendirilebilecek bazı ifade biçimleri, sembolik görünümlele her zaman gözlenebilir. Giyilen herhangi bir kıyafetin, saç - sakal biçimlerinin, yeme içme kültürünün, kısacası insanın etrafında onun yaşantısını anlamlı kılan her türlü eşyayla onun ilgisinde dinî sembollerin anlaşılabilir veya anlaşılabilir ifade biçimleri vardır.

Dinler, gündelik hayatta bazı sembolik yapılarla kendisini daha çok kişilerin özel dünyalarında, ibadet yerlerinde, iş hayatlarında ve toplumun bütününe ilgilendiren bazı dinî törenlerde kendisini ifade etmektedir. (Perşembe, 1998: 96). Buradan hareketle bu araştırma, toplum hayatındaki bireylerin psikolojilerini etkileyerek onların iç ve dış dünyalarında etkiler bırakan dinî nitelikteki sembollerin kişilerin tutum ve davranışlarına ne yönde tesir ettiği esas alınarak yapılmıştır. Buna ek olarak çalışmanın genelinde dinî semboller kapsamına giren işyerlerinde ve ticarethanelerde görülen dinî nitelikteki semboller üzerinde yoğunlaşmıştır.

Araştırmada, İstanbul-Kadıköy semtindeki esnaf ve bu esnaflardan alış-veriş yapan kişilerin işyerleri ve ticarethanelerde rastladıkları dinî nitelikteki sembollerle ilgili görüşlerine dayalı yürütülmüş bir saha çalışması özelliği hakimdir.

1. KONUNUN BELİRLENMESİ

1.1. Konunun Sınırları Ve Amacı

Dinin fert ve toplum üzerindeki etkilerini inceleyen psikolojik ve sosyolojik araştırmalar günümüzde hızla artmaktadır. Her ilim dalının kendi alanına giren araştırmalarda, o ilim dalının prensip ve ilkeleri çerçevesinde, o disiplinin metot ve amaçları temel alınmaktadır. Belirli bir yaş döneminin kişilerinde, "**işyerlerindeki dinî nitelik taşıyan sembollerin algılanması**" konusu, Din Psikolojisi biliminin sahasına girmektedir. Ayrıca bu algılama olayının, psikolojik ve psiko-sosyal açıdan tahlil edilebilmesi de psikoloji ilminin sınırlarından geçmektedir.

Din psikolojisi, psikolojinin din perspektifinden tamamen ayrı bir perspektif değildir. Genel psikolojinin bir alt dalı olan ve insandaki dini duygu ve düşüncenin gelişmesini inceleyen din psikolojisi, teoloji ile psikolojinin sınır alanında bulunmaktadır. Bu disiplinin araştırma konusu, ferdin dini hayatıdır. Amacı ise, dini düşünce, duygu ve davranışları psikolojik yönden açıklamaktır. Başka bir ifade ile din psikolojisi, din duygusu ile ilgili olan psişik (ruhî) olguyu, kendi yapısı içinde, bağımsız olarak ele alır. Yani, dinî tecrübenin çeşitli tezahürlerini modern psikolojinin verilerine göre inceler. (Fırat, 1977: 5). "Dinî olgu ve olayların kişi üzerinde bıraktığı izler, etkiler ya da itaat ve teslimiyet halleri, tüm heyecan ve coşku durumları, dinî hayat, dindarlık deyimi ile ilgili her türlü ruhsal izlenimler, din psikolojisinin inceleme alanına girer." (Armaner,1973: 222).

Araştırmayı oluşturan "**işyerlerindeki Dini Nitelik Taşıyan Sembollerin Kişilerin Tutum ve Davranışlarına Etkisi**" konusu hem din psikolojisinin araştırma ve inceleme sahasına hem de genel psikolojinin araştırma alanına girmektedir. Kişilerin dindarlık derecelerinin göstergesi olarak kabul ettiğimiz dinî inanç ve tutumların şekillenmesinde, işyerlerindeki dinî nitelik taşıyan sembollerin kişilerdeki algılama farklılıklarına ne yönde etki ettiğini araştırıp, psikolojik açıdan tahlil etmek, araştırmamızın asıl amacını oluşturmaktadır.

Bu araştırmada, işyerlerindeki dinî semboller ve bu sembollerin kişiler tarafından algılanmasına bağlı olarak, kişilerin tutum ve davranışlarına bunların, ne yönde etki ettiği irdelenirken, konunun çok kapsamlı olması dolayısıyla bazı sınırlılıklar getirilmiştir. Araştırma bu sınırlamalar çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada göz önünde bulundurulan sınırlamalar şunlardır:

- Araştırmaya katılan kişiler 20-50 yaş arası kadın ve erkeklerden oluşmaktadır.
- Araştırmada pilot bölge İştanbul - Kadıköy ve civarı olarak belirlenmiştir.
- Araştırma 150 kişi ile sınırlı tutulmuştur.

1.2. Hipotez Ve Varsayımlar

Ülkemizde dinî hayatı veya dindarlığı çeşitli yönlerden incelemek üzere, kişilerin dinî tutum ve davranışlarının şekillenmesinde dinî nitelik taşıyan sembollerin etkisine yönelik bir araştırmaya henüz rastlanılmamaktadır. Bu açıdan konumuzla ilgili hipotezler geliştirmek oldukça zorlaşmaktadır. "nk hipotezler bir yandan genel gözleme, diğer yandan da daha önce yapılış araştırmaların bulgularına dayanırlar." (Uysal, 1996: 36). Buna rağmen yapacağımız araştırma öncesinde belirlediğimiz varsayımları şu şekilde sıraladık:

Araştırmanın varsayımları:

- a) "İşyeri ve ticarethane sahibi olmakla dinî nitelik taşıyan sembollere ilgi duymak arasında anlamlı bir ilişki vardır."
- b) "Kendilerini dindar olarak nitelendiren kimselerin işyerlerindeki dinî sembollere bakış açılarının daha olumlu olduğu varsayılmaktadır."
- c) "İşyerlerindeki dinî sembollere karşı kadınların, erkeklere göre daha olumlu bir tutum sergiledikleri varsayılmaktadır.."

d) “Dinî nitelik taşıyan sembollerin din ve dindarlık ile doğrudan bir bağlantısının olmadığı varsayılmaktadır.”

1.3. Metot

Bu çalışma, İstanbul Kadıköy semtinde oturan, 20-50 yaşları arası kişilerden seçilen bir grup üzerinde, saha çalışması metodu ile gerçekleştirilmiştir. Bu kişiler, gençlik ve genç yaşlılık dönemi olan 20-29 yaşlar arası kişileri ile 30-50 yaşlar arasında olan yaşlılık ve olgunluk dönemleri göz önüne alınarak iki grupta ele alınmıştır. Araştırmamıza katılan kişiler, "basit tesadüfi örnekleme" yolu ile tespit edilmiştir. Araştırma gurubumuzda olan bu kişilere, 22 sorudan oluşan bir anket uygulanmıştır. Anket metodunun araştırmamız için eksik kalabileceği göz önünde bulundurularak, 150 kişilik gurubumuzdan 40 kişisi kadın, 40 kişisi erkek olmak üzere toplam 80 kişi ile ayrıca mülakat yapılmıştır. Araştırmada anket sorularına verilen cevaplardan elde edilen veriler ile bu verilerden çıkarılan bulgular incelenmiştir. Elde edilen verilerin işlenmesi için "S.P.S.S." bilgisayar programının 10. sürümü kullanılmıştır.

2. 20-50 YAŞLAR ARASI KİŞİLERİN PSİKO-SOSYAL ÖZELLİKLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

İlk yetişkinlik denilen 18-20 yaşları arası ile orta yaşlılığa doğru giden 35-50 yaşları arası olan kişileri kapsayan 20-50 yaş arası kişilere, genel olarak yetişkin insan diyebiliriz. Ama şurası da bir gerçektir ki; bilimsel yayınlarda "yetişkinlik" terimi genellikle "bebeklik", "çocukluk", "ergenlik" terimleri kadar açık ve somut değildir. Örneğin Freud, yetişkin yaşamı daha önce oluşmuş kişilik yapısının yüzeyinde sadece bir dalgalanma olarak görür. Piaget ergenlikten sonra önemli bilişsel değişimlerin oluşmadığını varsayar; Kohlberg ahlak gelişiminin erken yetişkinlik yıllarında tamamlandığını kabul eder. (Onur, 2000: 55).

Bilim dünyası, Erikson, Bühler, Junk gibi psikologları izleyerek, yetişkinliğin tek başına duran, ergenlikle yaşlılık arasında ayrılaşmamış bir biçimde yer alan bir evre olmadığını kabul etmeğe başlamıştır. Yetişkinliğin bir "varlık durumu" olduğu anlayışı yerini, yetişkinliğin bir "oluşum süreci" olduğu görüşüne bırakmaktadır. (Onur,2000:55).

Yetişkin kişinin fiziksel ve psikolojik bakımdan olgunlaşmış olduğu varsayılır. Birçok toplumda yetişkinliğin başlangıcı, öğrenim yaşamını bitirmiş, tam-zamanlı bir işe girmiş ve evlenmiş olmakla tamamlanmaktadır. Diğer taraftan, yetişkinliğin yaşlılıkla, biyolojik ve toplumsal değişimle bir tutulması da söz konusudur. Biyolojik yaşlanma insan organizmasının yapı ve işleyişinin zaman içindeki değişimlerine dayanır. Toplumsal yaşlanma ise bir bireyin zaman içinde rolleri üstlenmesindeki ve terk etmesindeki değişimlere dayanır. Bir birey doğumdan ölüme, hem toplum tarafından düzenlenmiş evrelerden, hem de biyolojik evrelerden geçer. Dolayısı ile bireyin yaşam döngüsü geçiş noktaları ile işaretlendirilmiştir.(Onur, 2000: 56). Toplumun gözündeki yaş, yaşam süresindeki belirli noktalarla bağlantılı bir davranış beklentileri dizisidir. Toplum, değişik yaşlarda okunacak ve yapılacak uygun şeyleri tanımlar. Buna "Yaş Normları" adı verilir. (a.g.e., s. 57). Örneğin, bir erkek veya kadın için en uygun evlenme, okulu bitirme, çocuk sahibi olma, emekliye ayrılma yaşını toplum belirler. Bireyler kişisel isteklerini toplumun yaş normlarına uydurmaya yönelirler.(a.g.e., s. 57).

Genelde 20-50 yaş arasında olan yetişkin dediğimiz kişilerin başlıca yükümlülükleri; bir eş seçme, evlendiği kişi ile hayatını sürdürebilme, ana-baba olma , çocuk yetiştirme, ev idare edebilme, geçim temini için bir iş sahibi olabilme, sosyal sorumluluklarını karşılayabilme, durumuna uygun bir sosyal gruba katılabilmek şeklinde sıralayabiliriz. (Baymur, 2000: 63).

Yetişkinliğe adım atma aileden ayrılma dönemleri olan 18-24 yaşları arası kişileri; hayatın kendi benliği üzerine sorumluluklarla birden bire çıkması ile sıkıntıya düşebilirler. Bu geçiş dönemi, hayatın kalan diğer bölümünün şekillenmesinde oldukça önemlidir. Bu dönem kişileri henüz tamamı ile aileden kopmuş değildir. Bu dönemde ailenin sınırını tam olarak aşmak temel bir gelişim görevidir. Çünkü bu değişiklik, yeni roller edinmeyi, yaşam düzenlemeleri yapmayı, daha özerk ve sorumlu olmayı gerektirir.

24-28 yaşlarında kişiler yaşamlarında ailelerinin odak noktası olmaktan çıkmaları ile yetişkinlikte bir geçiş daha atlamış olurlar. Bu dönem sırasında kişi, yetişkin rollerini, sorumluluklarını keşfeder ve üstlenir. Bir iş kurabilir, bir meslek geliştirebilir, sonra onu terk edebilir; 30 yaş dolaylarında yaşamında daha fazla düzen ve kararlılık getirmesi konusunda baskılar artıncaya değin, bunalımı arttıran bir başıboşluğa kapılabilir. 30'lu yaşların başında bir durulma görülür. Kişi toplum içerisindeki yerini almış, bir yuva kurmuş, uzun süreli planlar yapmış ve bunların peşine düşmüş, geleceğine ilişkin bir görüş, bir düşünce geliştirmiştir. (Onur, 2000: 60).

Sonraki yıllarda yaşam çizgisinde temel değişiklik, düş kırıklığına uğrama, aldanma ya da ilk düşe yeterince ulaşamama ile ortaya çıkar. 30'lu yılların sonlarına doğru ise tamamıyla kişi özgür olmak ve başına buyruk olma yolunu tercih eder. Erken yetişkinliğinin ilk noktasını ve geleceğinin başlangıcını temsil eder. Kişi bu dönemde ne elde ederse etsin, tamamıyla bununla yetinmez. Bağımsızlık konusunda hep şikayetçidir. (a.g.e., s. 61).

Dini inanış, tutum ve davranışlar açısından ise, ilk yetişkinlik ve orta yaşlılık dönemleri dediğimiz 20-50 yaşları arası kişileri, bir yandan algılama biçimleri, tepkileri, tutumları

ve alışkanlıkları ile atalarından devraldığı normlara uymakta, diğer taraftan yaşadığı kültür verilerini değerlendirmektedir. Bu durum kişinin dinsel gelişiminin derecesini olumlu ya da olumsuz yönden gecikmesi manasında anlaşılabilir. (Armaner, 1980: 129).

İlk yetişkinlik döneminin psikolojik özellikleri üzerinde durulduğunda bu çağın bireyi, ya dinsel kuşkularını çözümlyerek, ömrünün sonuna kadar ufak tefek değişikliklerle yetinecek bir yaşam felsefesi geliştirmiş olur, ya da dinini tamamen reddeder. Her iki durumda da din, artık ilgi alanı olmaktan çıkmıştır. Hatta bu dönem için bireyin en az dindar olduğu devre olarak da söylenir. Ancak, dine karşı, bu ilgisizlik evlenip anne, baba olunca kaybolur ve yeniden dine dönüş görülür. Bunun sebebi ise çocuklara iyi örnek olup, onları güzel yetiştirebilme arzusu ve isteğidir. (Armaner, 1980: 129).

Genellikle ilgi alanları genişlemiş bulunan, düşüncelerinde daha realist olup, yönelişlere bağlı olup kapılmayanlar dine daha az ilgi gösterirler. Ancak, kadınlar erkeklerden daha fazla dine eğilimli olurlar ve yine orta sosyal sınıf, yüksek sınıf ile aşağı sınıf insanlarından daha fazla dine ilgi duyar. Sosyal uyumu iyi olan insanların, dini faaliyetlere katılan ve dine kuvvetli bir ilgi duyan insanlar olduğu araştırmalar ile kanıtlanmıştır. (Armaner, 1980: 130).

3. SEMBOL KAVRAMINA YAKLAŞIMLAR

Sembol kelimesi Yunan literatüründen gelmekte olup; belirli bir kapalılık içinde, görünmeyen bir gerçekliği ifade etmeye yarayan bir simge veya maddi bir nesnedir. Sembolün kendi bütünlüğü içinde, dışarıdan bakıldığında gözlemlenemeyen ve gizemli bir olgu hakkında bize çok kesin olmayan bir düşünüş, duygu, his veya izlenim verdiği görülmektedir. Bazen sembol terimi, "işaret" teriminin eş anlamlısı olarak alınıyorsa da, sırf dilbilim açısından farklı olarak "sembol" de delalet eden ile delalet eden, kendisini aşmakta olan medlule (delilin gösterdiği şey), tam karşılık değildir. Öyleyse, sembolizmde, delalet eden ile delalet edilen bütünüyle birbirlerinin yerine geçemezler. Çünkü, bunun gerçekleşmesi durumunda, sembol kendi mahiyetini yitireceği gibi, yansıtmak istediği gerçek de gizlenilmiş olur. Yani kullanılan imaj, delalet etmekte olduğu manayı tam kapsayamamaktadır. Bazen sembol için "açıklanamazın ifade biçimi" tanımının getirilmesi de bundandır. (Kılıç, 1991: 15).

Sembollerini somut terimler halinde sunmak, gerçek anlamdan yoksun bir işlemdir. Yerine geçtikleri "somut" imaları kapsamakla birlikte, sembollerin asıl işaret etmeyi denedikleri gerçek, "somut"a yapılan tek düze atıflarla tüketilecek nitelikte değildir. Sembollerin kökeninde nesnelğe aktarılma konusunda her zaman sorun olagelmıştır. Zihin, nesnelere nihai gerçeğini kavramak için sembol ve imgeleri kullanıyorsa, bunun nedeni; gerçeğin kendini çelişkili bir şekilde göstermesi ve bunun sonucunda kavramlarla ifade edilemez olmasıdır. Semboller buldukları halleriyle, bir anlam demeti olarak semboldür, onun anlamlarından tek bir tanesi veya çok sayıdaki atıf düzlemlerinden tek bir tanesi olamaz. Bir sembolü veya imgeyi atıf düzlemlerinden bir tanesine indirgeyerek, somut bir terminoloji içinde ifade etmek, onu sakatlamaktan daha vahim olup, onu bilgi aracı olarak yok etmektir. (Eliade, 1991).

Semboller, insanın varlığıyla birlikte varlıklarını ilk zamanlardan günümüze kadar sürdürmüşlerdir. Öyle ki; en silik denilen varoluşta bile sembol ve imge bulunmakta, en "gerçekçi" insan bile yine bunlarla iç içe yaşamaktadır. (a.g.e.). Çünkü semboller insanoğlunun psişik güncelliğinden hiçbir zaman kaybolmazlar; görüntüleri değişebilir, ama işlevleri aynı kalmaktadır. Yaptıkları iş, zamana ve mekana uyacak yeni maskelerini takmaktan ibaret olacaktır.

Sembolün ifade ettiği fonksiyonlar arasında, bir şeyin yerine geçirilmiş olma, seçilmiş simge aracılığı ile tasavvur edilen bir dünyanın, lojik vasıtası ile düşünülebilien bir dünyanın yerini alması, bir bakıma onun canlandırılıp konuşturulması vardır. Buna göre denilebilir ki; sembol bir anlamda, soyut olanı somut olan vasıtası ile anlatmayı hedeflemektedir. (Kılıç, 1991: 16).

3.1. Dinlerde Sembol

Latince kökenli olan “sembol” kapalılık içinde görülemeyen bir realiteyi yansıtan bir simge ya da maddî bir nesnedir. (Perşembe, 1998: 91). Eski Hıristiyan kilisesinde, dinin hakikatlerini ifade etmeğe yarayan akidelere “symbolon, sembol” denilir ve bu yaklaşımla da sembol, dinin ulaşılamaz sınırlarını işaret etmekte kullanılan bir kavramdır. (Schimmel, 1954: 68)

Sembol kültür ve din için ortak noktalardandır. İki türlü sembol vardır. Biri, doğrudan işaret ettiği varlığın soyutlanmış bir kalıpla (ses,yazı v.b.) ifadesidir. Bunlara kavram da denilmektedir. "Ağaç", "tree", "l'arbre", "eş-şecere" dendiği zaman dört farklı sembolle, ama aynı gerçeği ifade ederiz. Burada sembol, doğrudan bir gerçeğin sembolüdür. İkincisi mecaz şeklindeki bir semboldür ki, yine bir gerçeği ifade eder, fakat mecazla yapılmıştır. Diğer bir deyişle gerçeği ifade etmek için aracı semboller kullanılmıştır. "Gökyüzüne serpiştirilmiş gümüş parçaları" dediğimiz zaman, yıldızları kastederiz. "Bayrak" veya "Sancak" dediğimiz zaman, bir toplumu, o toplumun kimliğini, kültürünü, vatanını kastetmiş oluruz. (Sezen, 2000: 142).

Başlangıçta insan, kavram yaparak hakikati anlamaya çalışmıştır. Fakat çoğu kez o kavramı (sembolü), hakikatin yerine koymaya kalkışmıştır. Özellikle dinî kavramlar ve bunlara ait inançlar sembolik önemi kaybolup, gücü kendini aştığı zamanlarda hurafe olmuştur.(Sezen, 2000: 142).

Din, soyut olanın beşeriyete yani somut olana aktığı, mananın maddeyi yönlendirdiği bir fenomendir. Antropolog Geertz, dinin sosyal ve subjektif kutuplarını göz önünde bulundurarak şöyle bir tanım vermektedir: “Din, varoluş konusunda genel mahiyette kavramlar dile getiren ve insanlarda güçlü, derin ve kalıcı motivasyonlar ve ruhi eğilimler uyandıracak tarzda etkide bulunan bir semboller sistemidir. Dile getirdiği

kavramlara öyle bir gerçeklik özelliği sağlar ki, bunların etkisiyle yaşanan motivasyonlar ve ruhî eğilimler, ancak gerçeğe dayanmakta gözüktürler.”(Hökelekli, 1998: 69). Bu tanımdan hareketle insanların dinlerini yaşarken kutsaldan geleni, kendi iç ve dış dünyalarında gösterebilmesi için sembollerden yararlanmaları, bir yerde kaçınılmaz olmuştur. Yüce mesajın değerler halinde algılanabilmesinde ve fertlerin hayatlarına yön verebilmesinde semboller, insanlığın başlangıcından günümüze kadar görülen tüm inanış ve dinlerde kendini göstermektedir.

“Sembol” kelimesi, ayırıcı özelliklerin geniş anlatımını içine alır. Bunlar söz ve ifadeler, ibadet ve ayinler, eşya ve yapılar, dinin mensubu bulunan ve onu görünür kılan temsil edici şahıslardır. (a.g.e., s. 70). Dini meydana getiren semboller, sistem oluştururlar. Örneğin, bir ibadetin ancak ibadetler bütünü içerisinde bir anlamı vardır ve ibadetlerin gerçekliği, dinî öğretinin dünya ve ahiret konusunda bildirdiği şeyle ilişki kurularak anlam kazanır. Dinin sadece bir öğesinin üzerinde düşünülerek dinin tamamını anlamaya çalışmak nasıl mümkün değilse, bir tek unsurdan hareket ederek, doğru yoluyla dini incelemek de mümkün olmayacaktır. Zaten bir araştırmacının inceleyebildiği din, insanların ve toplumların dinidir ve bu din de sembolik sistemden ibarettir. (Hökelekli, 1998: 70).

Dinin ifade ettiği kutsalla ilgili yorumların sembolik ifade şekilleri yanında, topluluk üyelerinin zamanla kutsallık atfettiği herhangi bir eşya, davranış vb. dinî anlam kazanarak, dinin kutsal sembolik değeri olarak algılanabilmektedir. Ancak bir sembolün dinî olup olmadığı onun fonksiyonuna ve kullanımına bağlıdır. (Koç, 1995: 91).

Dinlerin kişilerin çevrelerini tanımlamalarına, hislerini ifade etmelerine yardımcı olan bir inanç, sembol ve değerler yapısı vardır. (Mardin, 1983: 45). Bu açıdan bakıldığında dinlerin geleceğinde sembollerin varlığı kaçınılmazdır. Semboller gücünü yitirdiğinde veya anlam sapmasına uğradığında dinî gelenekler canlılığını koruyamazlar. Dinî bir sembol, dinin bütünselliği içinde bilinçli olarak algılanamasa bile o, dini inananlarına aktarmaktadır. Çünkü sembol yalnızca insan aklına değil, aynı zamanda bütünsel insanî varoluşa seslenebilme özelliğindedir. (Perşembe, 1998: 94).

Semboller insanların ilişkilerinde devam eden bir süreç halinde anlamlarını korumaktadırlar. İnsan ilişkilerinin sembolik özelliğe sahip olmakla bir anlama

büründüğü gözden kaçmamaktadır. Çağdaş insan eski çağların hatırlanması mümkün olmayan mirasının her zaman bilincinde olmasa da, dünyaya ilişkin geleneksel (sembolik) kavrayışla ilgili bir şeyler tavrı ve davranışlarında halen devam etmektedir. (Eliade, 1991: 30). Tarihsel süreklilik içinde eskinin sembolik değerleri çok fazla değişikliğe uğramaktadır. Her yeni devir kendisine özgü koşullarla sembollerin değerlerine ilaveler yapmaktadır. Ancak sembolün fonksiyonu çoğunlukla eskinin formlarıyla fazlaca farklılaşmadan kalabilmektedir. (a.g.e., s.116).

Bu çalışmada, farklı din ve inanışların “kutsal olanı” kendi benliklerinde özümseyip, dillendirirken; nicelik ve nitelik bakımından ne tür sembollerden yararlandıklarına ve bu sembollerin neler olduğu meselesine, konunun sınırlarının dışında kalması sebebiyle değinilmemiştir.

3.1.1. İslâm Toplumunda Sembol

Sembol, nesnellik aracılığıyla kökleri toplum içinde olan soyut gerçeklik basamaklarına ve muhtevaların eşiklerine yaklaşma imkanı sağlamaktadır. (Kılıç, 1995: 56). Böylelikle semboller bireyin davranışları üzerinde bilinçli ya da bilinçsiz olarak etkili olurken, görülmeyen bir alemin nesnel işaretleri olarak insan ruhunun derinliklerinde ve şuur altında oluşan düşünce ve duygularında da etkinliğini devam ettirir. (Kılıç, 1995: 58).

Bütün dinler sembol kullanmıştır. Bu semboller, birinden diğerine bazen kılık değiştirerek geçer. Totemik toplumlarda, kendilerini savaşta koruması için, totem resminin çizilip taşınan deri, İslam'da başka manada, sancak olarak devam etmiştir. Devam eden şey, sırf dinî değildir ama şahsiyet demek olan bir ayırt edilmeyi amaçlamıştır. Yüce varlık için, diğer dinî yönelişler için, bütün dinlerde sembol söz konusudur. Semboller, yanlış çağrıştırmacı ve anlamayı sağlayıcı rolü değil, uyarıcı rolü de yaparlar. Mesela Müslümanlık şuurunun uyarılarının başında ezan bulunmaktadır. Her dinde, bu tür uyarıcılar bulunur. Fakat ezan, bir sembol olmaktan öte, dinin özelliğini veren bir ilandır. En önemlisi musikiyle birleşmiş, uyarıcılığı artmıştır. (Sezen, 2000: 143).

Bütün dinler sembole başvurmuşlardır. Bu, belki de dinin beşerileşmesinin bir aracıdır. İnsanoğlu için teşbihi, yani beşeri terimleri kullanmaksızın Allah'tan söz etmek

mümkün değildir. Çok tanrıcılıkta, Tanrı'nın sıfatları veya kendisi, insan eliyle yapılmış bir putla sembolleştirilmiştir. Fakat sembol, temsil ettiği aslın yerine kaim olmaya başlamıştır. Daha doğrusu insan gözünde bu hüviyeti, yine insan sayesinde kazanmıştır. İslam, bu tip sembolleri ve sapmaları şirk sayarak kaldırmıştır. (a.g.e., s. 143).

İnsan doğrudan, “Mutlak Varlık” olan Allah'a yönelmeye yaradılışı gereği meyillidir. Ancak insan, beş duyardan, mekandan, zamandan, üç boyuttan, madde ve hayattan münezzehtir olmadığına, Allah ise münezzehtir olduğuna göre, arada semboller ve mecazlar dizisi, zaruri olarak gerekecektir. (a.g.e., s. 143).

İlk semboller kelimelerdir. Kelam, en yüksek seviyede semboldür. Allah'ı hatırlamak (zikir) böyle büyük bir sembolle gerçekleştirilir. Bu sembol sayesinde O'nunla konuşmuş oluruz. Bazı hareketlerimiz de itikat sembolleridirler. El bağlamak, eğilmek, yüzü yere kapamak gibi. Bu gibi semboller, beşeri günlük hayatta da geçerlidirler. Elbette dini olanı, diğerinden ayırt eden özellikler mevcuttur. Bazı semboller, istikamet, istikamette birlik, ve gelenek içindir. Kabe, bu tür sembollerdendir. Kabe, vahiyte teyit edildiği, tarihi bir özelliği olduğu için, bir sembol olarak coğrafi bir merkez kabul edilmiştir. Sembol ve mecaz, meseleyi insan idrakine yakınlaştırır. İslamiyet bu manada sembol ve mecazları kullanmıştır. Kur'an-ı Kerim'de Allah anlatılırken sembol ve mecazlar arkasına gizlenerek Allah, insanlara aktarılmıştır. Hac, sembollerin en bol kullanıldığı dini bir işlemdir. Tavaf, şeytan taşlama ve benzerleri bu türdendir. (Sezen, 2000: 144).

Dil dahil bütün kavramlar, gerçeği tam olarak anlamaya müsait olmayabilirler. Tahlil ettiğimiz veya anlamağa çalıştığımız şey, gerçeğin kendisi değildir. Fakat, gerçekten tam anlamı ile de uzak değildir. Sembol halinde ifade demek olan kavram, kültür için olduğu gibi doktrin için de zaruri bir araçtır. Bir sembol, daha yüksek seviyede bulunan bir hakikatin dünyevi yansımasıdır. Zahiricilik hakikati daraltırken, sembol onu genişletir ve canlandırır. Bunu yaparken de hakikatten uzaklaşmaz. Sembollerin istismarından, hem de iki yönlü istismarından söz edilebilir. Semböl hakikatin yerine koyarak şirke veya hurafeye yol açmak ihtimal dahilindedir. Batıniler, bu anlatılanlara en güzel örnektir. Sembol yolu ile tefsiri, te'vile; daha da ileri giderek tebdil ve değiştirmeye götürmekle, dini tamamen aslından uzaklaştırıp, başkalaştırmak

mümkündür. Fakat bu istismarlar, hakikatin algılama biçiminde ve beşeri manalandırmasında insanları sembolden vazgeçiremez. (Sezen, 2000: 145).

Din ve kültürün müşterek vasıtalarından olan sembol, önce ilgiyi "kutsal" kavramında kurar. Kutsal, bilinmesi, anlaşılması, tahlil edilmesi, tecrübe edilmesi, tartışılması mümkün olmayan, inanılan, saygı gösterilen ve itaat edilen demektir. Bilindiği gibi üç türlü kutsal vardır. 1-Tenzihî 2-Tecsimî 3-İtibarî (izafi). Birincisi, Allah için kullanılır. Hiçbir şeye benzemeyen, insan idrakinin ve aklının, bilimin ötesinde "Var" olana kutsal varlık denir. İkincisi; bu vasıfların nesnel bir varlığa atfedilmesidir. Bitki veya hayvana veyahut da bir taş parçasına, bir mecaza, bazen bir insana kutsal vasfı atfedilmesidir. Ya aracı bir kutsallıktır, ya doğrudan birinci derecede kutsaldır. Üçüncüsü; itibari ve izafidir. Kabe kutsaldır, Kudüs ve çevresi kutsaldır, "Kadir Gecesi" kutsaldır, "Ramazan Ayı" kutsaldır gibi. Daha çok toplumsal yüklemeler de bulunmaktadır. Bunlara örnek; bayrak kutsaldır, vatan kutsaldır, yazılı ayetler, dualar kutsaldır gibi. Bunlar da, din ile birçok şeyi paylaşırlar. Üç türlü kutsal kavramının birincisi ile üçüncüsü İslam'da mevcuttur. İkincisi çok tehlikelidir ve İslam bunu reddeder. İzafi manadaki kutsallar, tarihi, geleneksel, dini yüklemelerdir. Saygı ve itaat görürler. Sembol, işte bu çeşit kutsalda kullanılır. Fakat İslam'da kültür dinlerindeki gibi din bu tür kutsala bağlanmaz. Bu kutsallıklar dinin içinde bir yerlerde bulunurlar. (Sezen, 2000: 145).

3.1.2. İşyerlerinde Ve Ticarethanelerde Görülen Dinî Nitelikteki Semboller

İnsanların inanışlarını yaşadıkları çevrede göstermeleri olgusu, insanlık tarihinin başlamasıyla eşdeğerdir. İnsan, dini; kendi güdüleri, duyguları ve ilgileri çerçevesinde yaşamakta ve yorumlamaktadır. İlahi öğretilerin, insanın ruh dünyasında bir iç değer olarak yaşanmaya başlaması ile birlikte, dinî hayat gerçeklik planında varlık kazanmaktadır. Gittikçe kitleleri saran günümüzdeki kuvvetli dinî duyarlılık kendisine, çağdaş ve bilimin ulaştığı sonuçlarla çelişmeyen, anlaşılabilir, tutarlı bir dünya görüşü sağlayan, edebî ve estetik boyutları olan ve insanı içten kavrayan yeni bir ifade biçimi aramaktadır. (Hökelekli, 1998).

İnanan insanın psikolojisi, inanmanın kendisine getirdiği etkileşimleri, önce kendi kişiliğinden başlayarak, bu etkileşimleri orada içselleştirmesi, sonra o kişinin, içinde

bulunduğu toplumda bu etkileri, tutum ve davranışlara dökerek yansıtması yönünde temayüller geliştirmesi doğaldır. Bireyin ruhî yaşayış ve davranışları içerisinde dini nitelik taşıyan her belirti, onun hayatında, mensubu bulunduğu topluma da yansiyarak, diğer bireylerle karşılıklı etkileşim süreci içerisinde yapılanmaktadır.

Duygu, düşünce ve irade bazında olan bireyin tüm ruhî motivasyonlarını, içinde bulunduğu toplumun değerleriyle etkileşim içinde görebiliriz. Bu ruhî hallerin dinsel yaşayıştan da etkilendiği muhakkaktır. Duygular, düşünce ve tasavvurlar, ilgi ve eğilimler, istek ve idealler, hareket ve faaliyetler, törenler, sosyal ilişkiler, ahlâkî ve estetik yönelişler gibi insanı tanımlayan tüm ruhî süreçlerde dinin etkisini izlemek mümkündür.(a.g.e., s. 7).

Bireyin inanmış olduğu dinin, bağlı bulunduğu değerlerin etkisi, içsel bir özellik taşımakla birlikte, o bireyin dışına bu etkiler, tutum ve davranışları olarak da yansır. Kişideki bu dinsel etkinliklerin, yine o kişi tarafından semboller vasıtasıyla içinde yaşadığı sosyal çevreye, topluma ve oluşumlara, özellikle de bireyin iş hayatına, inancını göstermesi yönünde bunları taşıması, olağandır.

İçinde bulunduğumuz toplumun işyeri ve ticarethanelerine şöyle bir baktığımızda, dini nitelikte olan veya bu nitelikler kendisinde var olduğu kabul gören; kutsal metinler, özlü sözler, dualar ve benzeri türde yazıların bulunduğu tablo ve levhalar ile kutsal yer resimlerine rastlıyor olmamız, kişinin inancını çevresine semboller aracılığı ile taşıması yönünde tutum ve davranışlar sergilediğine örnek olarak gösterilebilir. (**Bkz. Ek- A Şekil A 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8.**). Ayrıca, işyeri ve dükkan sahiplerinin kendi ticarethanelerine isim verirken, dinsel öğeleri sembolleştirerek, bunları işyerlerinin tabelalarında işyeri ismi olarak kullanmaları, kişilerin içlerindeki inanç olgusunu, dış dünyaya sembol kullanarak yansıtmasına diğer bir örnek olarak verilebilir. (**Bkz. Ek- B Şekil B 1, 2, 3, 4, 5, 6.**).Dini nitelikte olan veya kendilerinde dini nitelik özelliği atfedilen, dine özgü fenomenlerin kişilerin iç dünyasından dışarıya taşarak, sosyal çevrelerine ve bu bağlamda iş hayatlarına semboller aracılığıyla yansıtılması olayı günlük yaşantımızda rahatlıkla gözlenmektedir.

4. KİŞİLERİN İŞYERLERİNDE VE TİCARETHANELERDEKİ DİNİ NİTELİK TAŞIYAN SEMBOLLERE KARŞI TUTUMU

İnanç ve tutumlar bireydeki her türlü psikolojik olayın göstergesidir ve insanda bulunan bilgi ve idraklerin yapılandırılması için değişmez bir temel niteliğindedir. Bir takım hükümleri elde etmek için, ferdi içinde bulunduğu an itibarı ile gözleme sonucunda onun inanç ve tutumlarına dair bir görüş elde edilebilir. İnanç ve tutumlar arasındaki ilişkiyi bu şekilde yapılacak araştırma ve gözlemlerle tespit etmek oldukça önemlidir. (Krech & Crutchfield, 1999: 237).

Bir araştırmanın esas itibarıyla iki pratik gayesi vardır: Bunlardan birincisi bilgiyi toplama ve ikincisi de bilgiyi ölçme gayeleridir. Sosyal realitede herhangi bir neticeyi etkileyen bağımsız değişkenlerin nispi önlemlerini tayin edebilmek için, o realitenin tamamını incelemeye imkan yoktur. Çünkü, alakalı bireylerin tamamının gözleme tabi tutulması hem çok zaman alır, hem de böyle bir araştırma çok pahalıya mâl olur. Bundan dolayı incelenecek realitenin bütününe temsil edebilecek özelliklere sahip bir örnek nüfus parçasının seçilmesi gerekir. Buna, örnekleme işlemi ve bu nüfus parçasına da, *örneklem* adı verilir. (Bilgiseven, 1994: 203).

Araştırmamızda kişilerin, işyerlerinde ve ticarethanelerde rastlayıp gördükleri dini nitelik taşıyan sembollere karşı geliştirdikleri tutum ve davranışlarını tespit etmek ve çalışmamızın başlangıcında ileri sürmüş olduğumuz varsayımların doğruluk derecelerini ortaya koyabilmek için, çalışmamızın bu safhasında, İstanbul – Kadıköy örnekleminde 150 kişi üzerinde uygulanmış anketlerden elde edilen bulgular tablolar ve grafikler halinde yer almaktadır. Tablolardaki dağılımlar genelde, “cinsiyet” demografik değişkeni gözönüne alınarak yapılmıştır. Ayrıca konuya katkı derecesi bakımından “yaş, tahsil, medeni hâl ve ekonomik durum” demografik değişkenleriyle de ankette verilen sorulara verilen cevaplar yeri geldikçe karşılaştırılmış ve bu karşılaştırmalardan elde edilen dağılımlar da bu bölümde tablolar halinde gösterilmiştir. Çalışmada kullanılan anket metni, araştırmanın “ekler” kısmında görülebilir. (**Bkz. Ek- C**). Yine bu bölümde işyeri ve ticarethane sahibi olan esnaf kesiminin görüşleri, cinsiyet demografik değişkenine göre tablolandırılarak bir alt başlıkta verilmektedir.

4.1. Demografik Değişkenlerle İlgili Bulgular

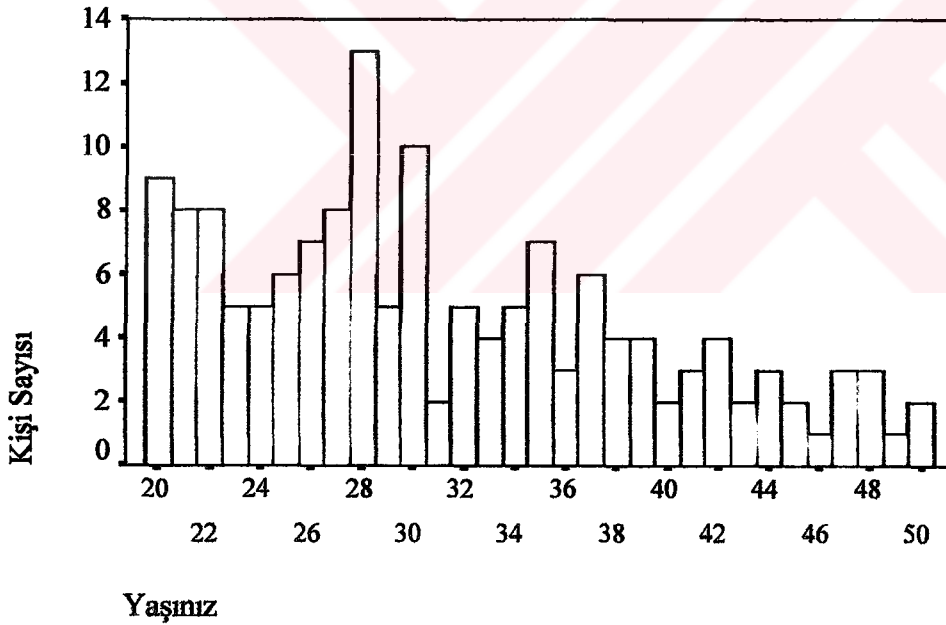
Bu başlık altında ankete katılan bireylerin demografik durumlarıyla ilgili veriler tablolar halinde verilmiştir.

Tablo 4.1: 1. Yaşınız & Cinsiyetiniz.

Yaş		Cinsiyet		Toplam
		Kadın	Erkek	
20	Kişi	7	2	9
21		5	3	8
22		3	5	8
23		3	2	5
24		2	3	5
25		3	3	6
26		4	3	7
27		4	4	8
28		7	6	13
29		2	3	5
30		5	5	10
31		-	2	2
32		4	1	5
33		2	2	4
34		2	3	5
35		3	4	7
36		1	2	3
37		3	3	6
38		4	-	4
39		2	2	4
40		1	1	2
41		1	2	3
42		1	3	4
43		-	2	2
44		1	2	3
45		1	1	2
46		-	1	1
47		1	2	3
48		2	1	3
49		1	-	1
50		-	2	2
Toplam	Kişi	75	75	150
	Yüzde	%50	%50	%100

Tablo 4.1: 1' de anketimize katılan deneklerin kaçının erkek, kaçının kadın olduğu ve bu kişilerin hangi yaşlarda olduğunun dağılımı gösterilmektedir. 28 yaş bölümü; en fazla katılımcıyı 7'si kadın, 6'sı erkek olmak üzere toplam 13 kişi ile göstermektedir. Anketimize katılan kişilerin büyük bir oranını 20- 35 yaşları bireyleri 105 kişi ile oluşturmaktadır. 31, 43, 46, ve 50'li yaş bölümlerinde hiçbir bayan katılımcı yer almamıştır. 38 ve 49 yaş bölümlerinde de hiçbir erkek denegimizin katılmadığı görülmektedir.

Ankete katılan 150 kişilik denek gurubu kişileri, 20 ile 50 yaşları arasından seçilmiştir. Konumuz sınırlılıkları dahilinde böyle bir sınırlamayı getirmemizin sebebi; belirtilen yaşlar arasında olan bireylerin, hayatlarının bu dönemlerinde sosyal çevreyle en fazla etkileşim içersinde olmaları (Onur, 2000) sebebiyledir. Görüşlerinden yararlandığımız deneklerin yüksek bir oranla 20 ile 38 yaşları arasında olduğu görülmüştür. (Bkz. Şekil 4.1: 1).

Şekil 4.1: 1. Ankete katılan bireylerin yaşlara göre dağılımları grafiği.

Tablo 4.1: 2. “Tahsiliniz”

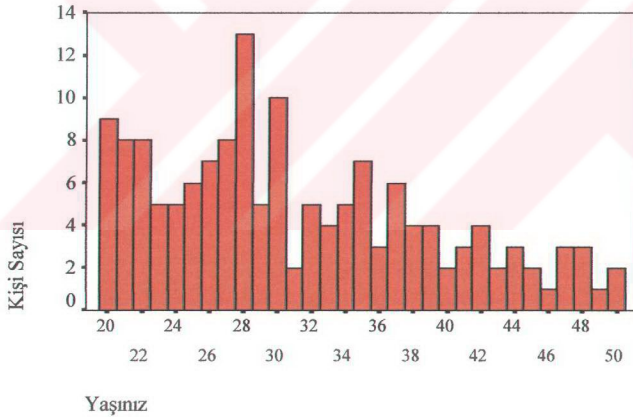
Cinsiyetiniz & Tahsiliniz			Tahsiliniz						Toplam	
			Okur Yazar	İlkokul Mezunu	Ortaokul Mezunu	Lise Mezunu	Üniversite Öğrencisi	Üniversite Mezunu		
Cinsiyet	Kadın	Kişi	3	8	8	30	6	20	75	
Yüzde			%4	%10,7	%10,7	%40	%8	%26,7	%100	
			%75	%40	%61,5	%61,2	%35,3	%42,6	%50	
Cinsiyet	Erkek	Kişi	1	12	5	19	11	27	75	
Yüzde			%1,3	%16	%6,7	%25,3	%14,7	%36	%100	
			%25	%60	%38,5	%38,8	%64,7	%57,4	%50	
Toplam			Kişi	4	20	13	49	17	47	150
			Yüzde	%2,7	%13,3	%8,7	%32,7	%11,3	%31,3	%100
				%100	%100	%100	%100	%100	%100	%100

Tablo 4.1: 2’de görüldüğü gibi, anketimize katılan bireylerin eğitim-öğretim düzeyleri oldukça iyidir. Üniversite mezunu olan kadın ve erkek toplamı 47 kişi olup, genel yüzde içerisinde %31,3’lük bir orana sahiptir. Tablomuzda en yüksek yüzdeyi ise, lise mezunu olanlar %32,7’lik oranla taşımaktadırlar. En düşük yüzde ise %2,7 ile oranla okur-yazarlar bölümünde görülmektedir.

Anketimize katılan bireylerin eğitim-öğretim düzeyleri Türkiye şartları düşünüldüğünde oldukça iyi düzeydedir. Buradan hareketle Türkiye’de eğitim-öğretim alanında yapılabilecek bir araştırmanın hipotezi olabilecek şu hipotez ileri sürülebilir: “İstanbul-Kadıköy’de yaşayan bireylerin eğitim-öğretim durumları, diğer il ve ilçelerimize göre daha iyi bir noktadadır.” (Bkz. Şekil 4.1: 2).

Tablo 4.1: 1' de anketimize katılan deneklerin kaçının erkek, kaçının kadın olduğu ve bu kişilerin hangi yaşlarda olduğunun dağılımı gösterilmektedir. 28 yaş bölümü; en fazla katılımcıyı 7'si kadın, 6'sı erkek olmak üzere toplam 13 kişi ile göstermektedir. Anketimize katılan kişilerin büyük bir oranını 20- 35 yaşları bireyleri 105 kişi oluşturmaktadır. 31, 43, 46, ve 50'li yaş bölümlerinde hiçbir bayan katılımcı yer almamıştır. 38 ve 49 yaş bölümlerinde de hiçbir erkek deneğimizin katılmadığı görülmektedir.

Ankete katılan 150 kişilik denek gurubu kişileri, 20 ile 50 yaşları arasından seçilmiştir. Konumuz sınırlılıkları dahilinde böyle bir sınırlamayı getirmemizin sebebi; belirtilen yaşlar arasında olan bireylerin, hayatlarının bu dönemlerinde sosyal çevreyle en fazla etkileşim içersinde olmaları (Onur, 2000) sebebiyledir. Görüşlerinden yararlandığımız deneklerin yüksek bir oranla 20 ile 38 yaşları arasında olduğu görülmüştür. (Bkz. Şekil 4.1: 1).

Şekil 4.1: 1. Ankete katılan bireylerin yaşlara göre dağılımları grafiği.

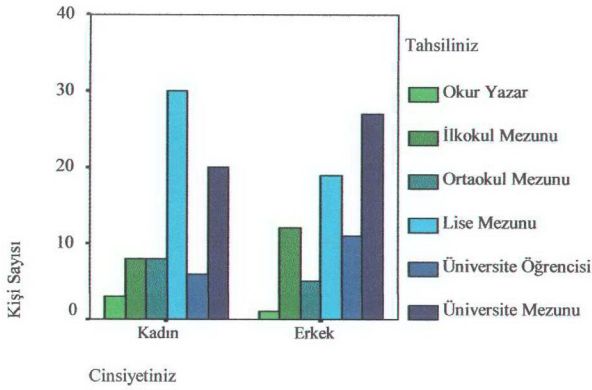
Tablo 4.1: 2. “Tahsiliniz”

Cinsiyetiniz & Tahsiliniz			Tahsiliniz						Toplam	
			Okur Yazar	İlkokul Mezunu	Ortaokul Mezunu	Lise Mezunu	Üniversite Öğrencisi	Üniversite Mezunu		
Cinsiyet	Kadın	Kişi	3	8	8	30	6	20	75	
			Yüzde	%4	%10,7	%10,7	%40	%8	%26,7	%100
				%75	%40	%61,5	%61,2	%35,3	%42,6	%50
Cinsiyet	Erkek	Kişi	1	12	5	19	11	27	75	
			Yüzde	%1,3	%16	%6,7	%25,3	%14,7	%36	%100
				%25	%60	%38,5	%38,8	%64,7	%57,4	%50
Toplam			Kişi	4	20	13	49	17	47	150
			Yüzde	%2,7	%13,3	%8,7	%32,7	%11,3	%31,3	%100
				%100	%100	%100	%100	%100	%100	%100

Tablo 4.1: 2’de görüldüğü gibi, anketimize katılan bireylerin eğitim-öğretim düzeyleri oldukça iyidir. Üniversite mezunu olan kadın ve erkek toplamı 47 kişi olup, genel yüzde içerisinde %31,3’lük bir orana sahiptir. Tablomuzda en yüksek yüzdeyi ise, lise mezunu olanlar %32,7’lik oranla taşımaktadırlar. En düşük yüzde ise %2,7 ile oranla okuyucular bölümünde görülmektedir.

Anketimize katılan bireylerin eğitim-öğretim düzeyleri Türkiye şartları düşünüldüğünde oldukça iyi düzeydedir. Buradan hareketle Türkiye’de eğitim-öğretim alanında yapılabilecek bir araştırmanın hipotezi olabilecek şu hipotez ileri sürülebilir: “İstanbul-Kadıköy’de yaşayan bireylerin eğitim-öğretim durumları, diğer il ve ilçelerimize göre daha iyi bir noktadadır.” (Bkz. Şekil 4.1: 2).

Şekil 4.1: 2. Ankete katılan bireylerin cinsiyete göre tahsil durumları grafiği.

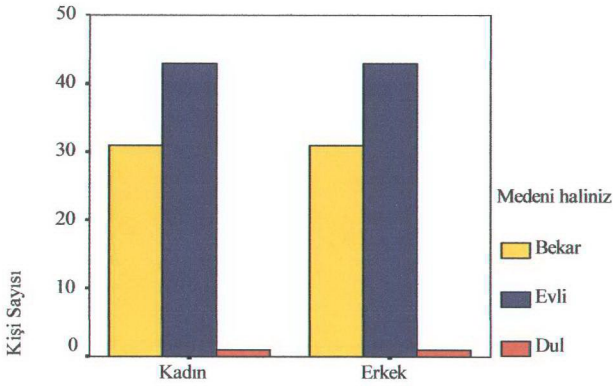
Tablo 4.1: 3. Medeni Haliniz:

			Medeni Haliniz			Toplam
			Bekar	Evli	Dul	
Cinsiyet	Kadın	Kişi	31	43	1	75
		Yüzde	%41,3	%57,3	%1,3	%100
			%50	%50	%50	%50
	Erkek	Kişi	31	43	1	75
		Yüzde	%41,3	%57,3	%1,3	%100
			%50	%50	%50	%50
Toplam		Kişi	62	86	2	150
		Yüzde	%41,3	%57,3	%1,3	%100

Tablo 4.1: 3'te, anketimize katılan deneklerimizin medeni durumları gösterilmektedir.

Medeni hallerdeki dağılımların eşit olması bir tesadüftür. (Bkz. Şekil 4.1: 3).

Cinsiyetiniz

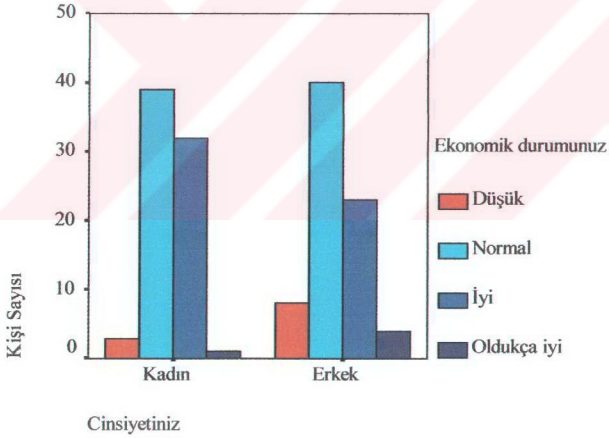
Şekil 4.1: 3. Ankete katılan bireylerin cinsiyete göre medenî hâl durumları grafiği.

Tablo 4.1: 4. Ekonomik durumunuz:

Cinsiyet& Ekonomik Durum			Ekonomik durumunuz				Toplam
Cinsiyet	Erkek	Kişi	Düşük	Normal	İyi	Oldukça iyi	
	Erkek	Kişi	8	40	23	4	75
		Yüzde	%10,7	%53,3	%30,7	%5,3	%100
			%72,7	%50,6	%41,8	%80	%50
	Kadın	Kişi	3	39	32	1	75
		Yüzde	%4	%52	%42,7	%1,3	%100
			%27,3	%49,4	%58,2	%20	%50
Toplam		Kişi	11	79	55	5	150
		Yüzde	%7,3	%52,7	%36,7	%3,3	%100
			%100	%100	%100	%100	%100

Tablo 4.1: 4’te görüldüğü üzere; anketimize katılan deneklerin ekonomik durumlarının %52,7’si “normal” ve %36,7’si “iyi” sıklığında toplanmıştır. Bu verilere dayanarak, anketimize katılanların büyük çoğunluğunun ekonomik durumlarını düşük görmedikleri söylenebilir. Yine tablomuzda, %7,3’lük bir oranda deneklerimiz kendilerini ekonomik olarak düşük nitelendirmekte; %3,3’lük bir kesimse ekonomik yönden kendilerini oldukça iyi olarak görmektedir.

Ankete katılan bireylerin % 32’lik bölümünü esnaf kesim kişileri oluşturmaktadır. Örneklem bölgesinin İstanbul – Kadıköy ilçesi olması ve bu esnafın da Kadıköy’ün merkezinde işyeri ve dükkan sahibi oldukları göz önüne alınırsa; araştırmamıza katılan bireylerin genel olarak ekonomik durumlarının iyi olduğu sonucunun araştırma verilerinde karşımıza çıkması normaldir. Yine anketimize katılan esnaf ve işyeri sahibi olan katılımcıların dışında görüş belirtenlerin de söz konusu işyerleri ve dükkanlardan alış-veriş yapan kişiler olduğunu hatırlatmak yerinde olacaktır. (Bkz. Şekil 4.1: 4).

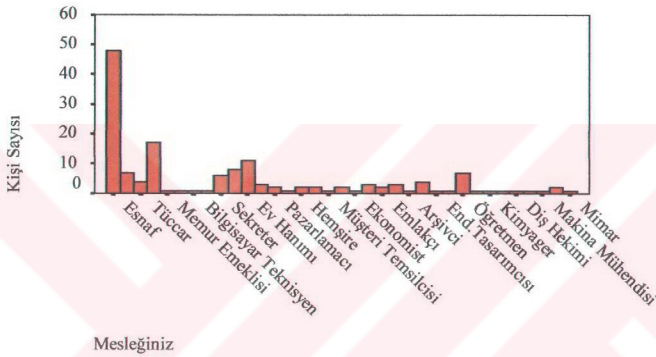

Şekil 4.1: 4. Ankete katılan bireylerin cinsiyete göre ekonomik durumları grafiği.

Tablo 4.1: 5. "Mesleğiniz"

Meslek&Cinsiyet		Cinsiyet		Toplam
		Kadın	Erkek	
Meslek	Mimar	-	1	1
	Doktor	2	-	2
	Makine Mühendisi	1	-	1
	Laborant	1	-	1
	Diş Hekimi	1	-	1
	Gıda Mühendisi	1	-	1
	Kimyager	1	-	1
	Vaize	1	-	1
	Öğretmen	2	5	7
	İnşaat Mühendisi	-	1	1
	End. Tasarımcısı	-	1	1
	Avukat	1	3	4
	Arşivci	1	-	1
	Stj. Avukat	1	2	3
	Emlakçı	2	-	2
	İşletmeci	1	2	3
	Ekonomist	1	-	1
	Gayrimenkul Danışman	-	2	2
	Müşteri Temsilcisi	1	-	1
	Eczacı	1	1	2
	Hemşire	2	-	2
	Deri Teknikeri	-	1	1
	Pazarlamacı	-	2	2
	Tezgahtar	2	1	3
	Ev Hanımı	11	-	11
	Muhasebeci	7	1	8
	Sekreter	6	-	6
	Elektrik Teknisyeni	-	1	1
	Bilgisayar Teknisyeni	-	1	1
	Müteahhit	-	1	1
	Memur Emeklisi	-	1	1
	Öğrenci	6	11	17
	Tüccar	-	4	4
	Serbest Meslek	2	5	7
	Esnaf	20	28	48
Toplam		75	75	150

Tablo 4.1: 5'te görüldüğü üzere, anketimize 35 ayrı meslekten kişi ve kişiler katılmıştır. Ankete katılanların 48 kişisi esnaf olup bu, genel yüzdelik payda %32'ye karşı gelmektedir. Bu oranlar içinde, esnaf kesiminden sonra en büyük yüzdeyi 17 kişi ile, “öğrenci” gurubu, onun ardından da “ev hanımları” gurubu oluşturmaktadır. Katılımcılarımızın bu şekilde değişik meslek guruplarından olmasını araştırmamızda farklı görüş açılarının yakalanması açısından önemli olduğunu düşünmekteyiz. (Bkz. Şekil 4.1: 5).

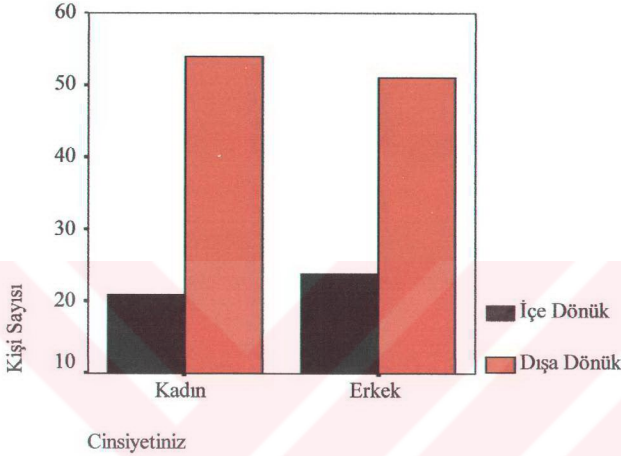

Şekil 4.1: 5. Ankete katılan bireylerin meslek dağılımları grafiği.

Tablo 4.1: 6. “Kendinizi nasıl tanımlarsınız?” sorusuna verilen cevapların dağılımı.

			Kendinizi nasıl tanımlarsınız?		Toplam
			İçer Dönük	Dışer Dönük	
Cinsiyet	Kadın	Kişi	21	54	75
		Yüzde	%28	%72	%100
	Erkek	Kişi	24	51	75
		Yüzde	%32	%68	%100
Toplam		Kişi	45	105	150
		Yüzde	%30	%70	%100
			%100	%100	%100

Tablo 4.1: 6’da görüldüğü üzere anketimize katılan bireylerin %70’i kendilerini “dışa dönük”; %30’u ise, “içe dönük” olarak nitelendirmiştir. Çok az bir farkla kadınların dışa dönüklük oranının, erkeklerinkinden fazla olduğu görülmüştür. (Bkz. Şekil 4.1: 6).

Şekil 4.1: 6. “Kendinizi nasıl tanımlarsınız?” sorusuna verilmiş cevapların dağılımları grafiği.

Yukarıdaki tablolarda görüldüğü üzere araştırmaya katılan deneklerin demografik durumları sayısal ifadelerle gösterilmiştir. Bu bölümde en dikkat çeken nokta ankete katılan bireylerin buldukları bölge itibarı ile eğitim-öğrenim durumlarının Türkiye standartlarına göre oldukça ileri düzeyde olmasıdır. Ayrıca dikkat çeken diğer bir nokta; örneklem bireylerinin İstanbul’un en büyük ilçesi olan Kadıköy’de oturmalarına bağlı olarak, ekonomik durumlarının genelde iyi olduğunu belirtmeleridir.

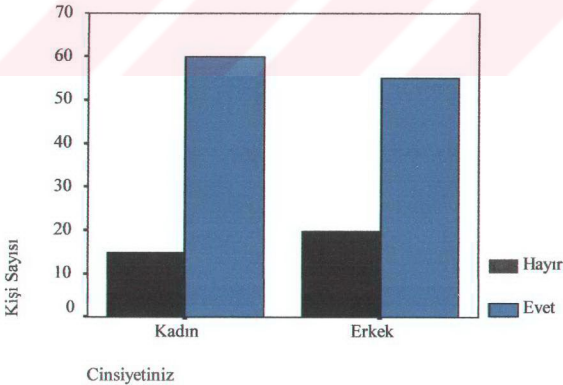
Demografik veriler arasında, ankete katılan deneklerin medenî durumlarındaki dağılımların birbirlerine denk olması, çalışmamızda ilginç bir tesadüfün gerçekleştiğini göstermektedir.

4.2. Kişilerin İşyerlerinde ve Ticarethanelerdeki Dinî Nitelik Taşıyan Sembollere Bakış Açıkları İle İlgili Bulgular

Tablo 4.2: 1. Cinsiyetiniz & “Dini nitelik taşıyan sembollere ilgi duyar mısınız?” sorusuna verilen cevapların dağılımı.

			Dini nitelik taşıyan sembollere ilgi duyar mısınız?		Toplam
			Hayır	Evet	
Cinsiyet	Kadın	Kişi	15	60	75
		Yüzde	%20	%80	%100
	Erkek	Kişi	20	55	75
		Yüzde	%26,7	%73,3	%100
Toplam		Kişi	35	115	150
		Yüzde	%23,3	%76,7	%100

Tablo 4.2: 1’de, çalışmamızın temel noktası olan “dini nitelik taşıyan semboller”e karşı kişilerin ilgilerinin ne yönde olduğuna dair yüzdelik dağılımlar verilmiştir. Kadın katılımcıların dini nitelik taşıyan sembollere ilgileri, erkek katılımcılara göre %4,4’lük bir oranda daha öndedir. Dinî nitelik taşıyan sembollere karşı kişilerin ilgilerinin genel olarak daha fazla olduğu görülmüştür. (Bkz. Şekil 4.2: 1).

Şekil 4.2: 1. Cinsiyetiniz & “Dini nitelik taşıyan sembollere ilgi duyar mısınız?” sorusuna verilen cevapların dağılımı grafiği.

Tablo 4.2: 2. Yaşınız & “Dini nitelik taşıyan sembollere ilgi duyar mısınız?” sorusuna verilen cevapların dağılımı.

			Dini nitelik taşıyan sembollere ilgi duyar mısınız?		Toplam
			Hayır	Evet	
Yaşınız	20-29 Yaş	Kişi	23	51	74
		Yüzde	%31,1	%68,9	%100
Yaşınız	30-50 Yaş	Kişi	12	64	76
		Yüzde	%15,8	%84,2	%100
Toplam		Kişi	35	115	150
		Yüzde	%23,3	%76,7	%100
		Kişi	35	115	150
		Yüzde	%100	%100	%100

Tablo 4.2: 2’de gençlik ve genç-yaşlılık dönemi olan 20-29 yaşları ile olgunluk dönemi olarak kabul edilen 30-50 yaşları arası kişilerinin dini nitelik taşıyan sembollere karşı ilgilerinin şekillenmesi yer almaktadır. Ankete katılan bireylerin %49,3’ü (74 kişi) 20-29 yaşları arasında olup, kalan %50,7’si (76 kişi) ise 30-50 yaş gurubu bireyleridir. Bu iki yaş dönemi arasındaki 2 kişilik birey sayısı farkı yüzdelerde çok az bir etki oluşturmaktadır. Bu etki göz önünde tutulmazsa; 30-50 yaş bireyleri, 20-29 yaş bireyelerine göre dini nitelik taşıyan sembollere yönelik olumlu yönde ilgi konusunda %15,3’lük bir oranla daha fazladır.

Tablo 4.2: 3. Medeni haliniz & “Dini nitelik taşıyan sembollere ilgi duyar mısınız?” sorusuna verilen cevapların dağılımı.

			Dini nitelik taşıyan sembollere ilgi duyar mısınız?		Toplam
			Hayır	Evet	
Medeni haliniz	Bekar	Kişi	22	40	62
		Yüzde	%35,5	%64,5	%100
Medeni haliniz	Evli	Kişi	12	74	86
		Yüzde	%14	%86	%100
Medeni haliniz	Dul	Kişi	1	1	2
		Yüzde	%50	%50	%100
Toplam		Kişi	35	115	150
		Yüzde	%23,3	%76,7	%100
		Kişi	35	115	150
		Yüzde	%100	%100	%100

Tablo 4.2: 3'te dinî nitelik taşıyan sembolere ilginin, ankete katılan bireylerin medenî durumları göz önüne alınarak verilmiştir. Tabloya göre dinî nitelikteki sembolere ilgi konusunda evli olan bireyler, bekar olanlara göre daha yüksek bir yüzdede seyretmiştir.

Tablo 4.2: 4. Tahsiliniz & “Dinî nitelik taşıyan sembolere ilgi duyar mısınız?” sorusuna verilen cevapların dağılımı.

			Dinî nitelik taşıyan sembolere ilgi duyar mısınız?		Toplam
			Hayır	Evet	
Tahsiliniz	Okur Yazar	Kişi	1	3	4
		Yüzde	%25	%75	%100
			%2,9	%2,6	%2,7
Tahsiliniz	İlkokul Mezunu	Kişi	4	16	20
		Yüzde	%20	%80	%100
			%11,4	%13,9	%13,3
Tahsiliniz	Ortaokul Mezunu	Kişi	1	12	13
		Yüzde	%7,7	%92,3	%100
			%2,9	%10,4	%8,7
Tahsiliniz	Lise Mezunu	Kişi	10	39	49
		Yüzde	%20,4	%79,6	%100
			%28,6	%33,9	%32,7
Tahsiliniz	Üniversite Öğrencisi	Kişi	3	14	17
		Yüzde	%17,6	%82,4	%100
			%8,6	%12,2	%11,3
Tahsiliniz	Üniversite Mezunu	Kişi	16	31	47
		Yüzde	%34	%66	%100
			%45,7	%27	%31,3
Toplam		Kişi	35	115	150
		Yüzde	%23,3	%76,7	%100
			%100	%100	%100

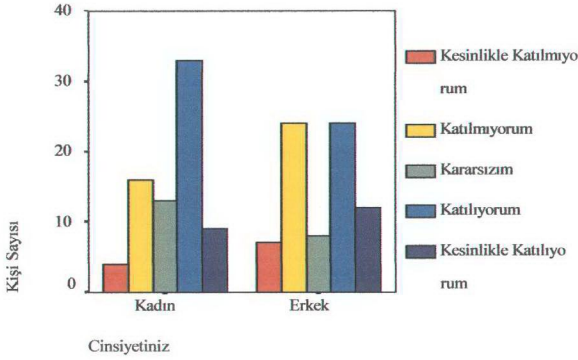
Tablo 4.2: 4'te dinî nitelik taşıyan sembolere ilginin şekillenmesi, deneklerin tahsil durumları dikkate alınarak yer almaktadır. Okur - yazar olan bireyler söz konusu sembolere olumlu yönde ilgi konusunda %75'lik bir yüzdeye, ilkokul mezunları %80'lik olumlu bir yüzdeye ve ortaokul mezunları %92,3'lük olumlu bir yüzdeye sahiptir. Lise mezunu olanların olumlu yüzdesi %79,6'lık bir oranda seyrederken, üniversite mezunları daha da düşerek %66'lık bir oranda kalmıştır. Tabloda verilen

yüzdeler, tahsil guruplarının kendi bünyelerinde olumlu görüş belirten deneklerin sayılarına göredir.

Tablo 4.2: 5. Cinsiyetiniz & “İnsanların inanışlarını yansıtırken sembollerden yararlanarak inançlarını göstermeleri fikrine:” katılımların dağılımı.

			İnsanların inanışlarını yansıtırken sembollerden yararlanarak inançlarını göstermeleri fikrine:					Toplam
			Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	
Cinsiyet	Kadın	Kişi	4	16	13	33	9	75
		Yüzde	%5,3	%21,3	%17,3	%44	%12	%100
			%36,4	%40	%61,9	%57,9	%42,9	%50
	Erkek	Kişi	7	24	8	24	12	75
		Yüzde	%9,3	%32	%10,7	%32	%16	%100
			%63,6	%60	%38,1	%42,1	%57,1	%50
Toplam		Kişi	11	40	21	57	21	150
		Yüzde	%7,3	%26,7	%14	%38	%14	%100
			%100	%100	%100	%100	%100	%100

Tablo 4.2:5'te “İnsanların inanışlarını yansıtırken sembollerden yararlanarak inançlarını göstermeleri fikrine” katılımın ne yönde olduğu gösterilmiştir. “Katılıyorum” cevabını verenlerin yüzdesi ile “Katılmıyorum” cevabının yüzdeleri arasında önemli bir fark vardır. “Katılıyorum”un yüzdesi, “Katılmıyorum”un yüzdesinden %12,7'lik bir orana daha fazladır. “Katılıyorum” cevaplarını veren 57 katılımcının 33'ü kadındır. Kesinlik derecesinde katılanların geneliyle kesinlik derecesinde katılmayanların geneli arasında neredeyse yarı yarıya fark vardır. “Kesinlikle katılıyorum” cevabını verenler %14'ken, “Kesinlikle katılmıyorum” %7,3'tür. Anketimize katılan 150 denekten 21 kişisi kararsız kalmış; böylelikle %14 oranında bir gurup net bir görüş belirtmekten kaçınmıştır. “Kesinlikle katılıyorum” ve “Katılıyorum” un genel toplamı %52 ; “Kesinlikle katılmıyorum” ve “Katılmıyorum”un genel toplamı ise %34'lük bir yüzde de seyretmiştir. Tablo 4.2: 5'e genel olarak bakıldığında; İstanbul –Kadıköy bölgesindeki deneklerin, inanışların semboller aracılığıyla yansıtılması fikrine çoğunlukla katıldıkları ve bu bakış açısına olumlu yaklaşıtları söylenebilir. (Bkz. Şekil 4.2: 2).

Şekil 4.2: 2. Cinsiyetiniz & “İnsanların inançlarını yansıtırken sembollerden yararlanmaları fikrine” katılımların ne yönde olduğunun dağılımları grafiği.

Tablo 4.2: 6. Tahsiliniz & “İnsanların inanışlarını yansıtırken sembollerden yararlanarak inançlarını göstermeleri fikrine:” katılımların dağılımı.

		İnsanların inanışlarını yansıtırken sembollerden yararlanarak inançlarını göstermeleri fikrine:					Toplam	
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum		
Tahsiliniz	Okur Yazar	Kişi	2	-	-	2	-	4
		Yüzde	%50	-	-	%50	-	%100
İlkokul Mez.		Kişi	2	3	2	10	3	20
		Yüzde	%10	%15	%10	%50	%15	%100
Ortaokul Mez.		Kişi	-	1	-	7	5	13
		Yüzde	-	%7,7	-	%53,8	%38,5	%100
Lise Mez.		Kişi	2	12	8	19	8	49
		Yüzde	%4,1	%24,5	%16,3	%38,8	%16,3	%100
Üniversite Öğrencisi		Kişi	2	3	2	7	3	17
		Yüzde	%11,8	%17,6	%11,8	%41,2	%17,6	%100
Üniversite Mez.		Kişi	3	21	9	12	2	47
		Yüzde	%6,4	%44,7	%19,1	%25,5	%4,3	%100
Toplam		Kişi	11	40	21	57	21	150
		Yüzde	%7,3	%26,7	%14	%38	%14	%100
			%100	%100	%100	%100	%100	%100

Tablo 4.2: 6’da, insanların inanışlarını yansıtırken sembollerden yararlanarak inançlarını göstermeleri fikrine katılımların ne yönde olduğunun, deneklerin tahsil durumlarına bağlı olarak gösterilmektedir. Tabloya göre, okur-yazar olan bireylerin bu fikre katılımları %50’lik bir oranda gerçekleşmiştir. Okur-yazarların kalan %50’si ise, kesinlik derecesinde bu fikre katılmadıklarını belirtmişlerdir. İlkokul mezunu deneklerin bu fikre katılımları, kesinlik derecesinde katılımla birlikte %60’lık bir yüzdede seyretmiştir. Ortaokul mezunu deneklerin bu fikre olumlu yönde katılımları kesinlik derecesinde katılımla birlikte %92,3’tür. Lise mezunlarında söz konusu fikre katılım, kesinlik derecesiyle birlikte %55,1 olarak tespit edilmiştir. 20-29 yaş bireyleri olarak ankete katılan üniversite öğrencilerinin kesinlik derecesiyle birlikte katılımları ise, %58,8’dir. Son olarak üniversite mezunu olan kişilerin bu fikre kesinlik derecesinde katılımlarıyla, direkt katılımlarının toplamı %29,8’lik bir oranda kalmıştır. Üniversite mezunu olan bireylerde katılmama oranı kesinlik derecesinde katılmama oranı ile birlikte %51,1 olmuştur.

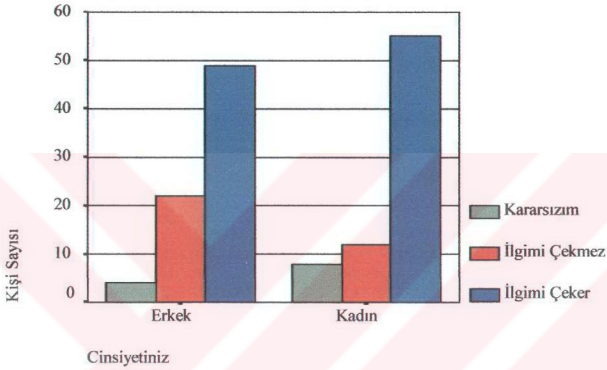
Tablo 4.2: 7. Cinsiyetiniz & “Dini hatırlatan sembollerden tablolar ve levhalar halinde olan dua,ayet, özlü söz içeren yazılar veyahut da resimler ilginizi çeker mi?” sorusuna verilen cevapların dağılımı.

Dini hatırlatan sembollerden tablolar ve levhalar halinde olan dua,ayet, özlü söz içeren yazılar veyahut da resimler ilginizi çeker mi?						Toplam
		İlgimi Çekmez	Kararsızım	İlgimi Çeker		
Cinsiyet	Kadın	Kişi	12	8	55	75
		Yüzde	%16	%10,7	%73,3	%100
	Erkek	Kişi	22	4	49	75
		Yüzde	%29,3	%5,3	%65,3	%100
			%64,7	%33,3	%47,1	%50
Toplam		Kişi	34	12	104	150
		Yüzde	%22,7	%8	%69,3	%100
			%100	%100	%100	%100

Tablo 4.2:7’de, “Dini hatırlatan sembollerden tablolar ve levhalar halinde olan dua,ayet, özlü söz içeren yazılar veyahut da resimler ilginizi çeker mi?” anket sorusuna verilen

cevaplarda, “İlgimi Çeker” diyenler %69,3 olmuştur. “İlgimi Çekmez” yönünde görüş belirtenlerin yüzdesi ise genel yüzdeye göre %22,7 olarak kalmıştır. “İlgimi Çeker” diyen kadın ve erkeklerde yüzdelik dağılım ise; kadınlarda %52,9 erkeklerde %47,1 olduğu görülmektedir. Ayrıca %8’lik bir oran da kararsız olarak görüş bildirmiştir. Genel olarak işyerlerindeki sembollere ilgi konusunda kadınların erkeklere göre daha ilımlı olduğu görülmüştür. (Bkz. Şekil 4.2: 3).

Şekil 4.2: 3. Cinsiyetiniz & “Dini hatırlatan sembollerden tablolar ve levhalar halinde olan dua, ayet, özlü söz içeren yazılar veyahut da resimler ilginizi çeker mi?” sorusuna verilen cevapların dağılımları grafiği.

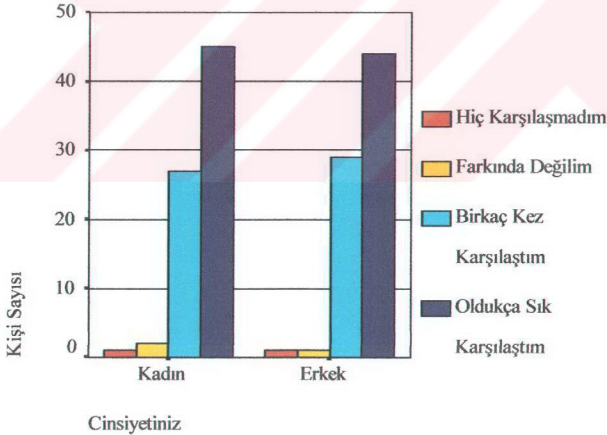
Tablo 4.2: 8. Cinsiyetiniz & “Günlük hayatınızda, işyerlerine girip-çıkıldığınızda; buralarda, dini nitelikte olan Arapça ayet, dua metinleri, besmele yazıları, hikmetli sözler veya kutsal yerlerin resimleri vs. ile karşılaştınız mı?” sorusuna verilen cevapların dağılımı.

			Hiç Karşılaşmadım	Farkında Değilim	Birkaç Kez Karşılaştım	Olduğuka Sık Karşılaştım	Toplam
Cinsiyet	Kadın	Kişi	1	2	27	45	75
		Yüzde	%1,3	%2,7	%36	%60	%100
	Erkek	Kişi	50	66,7	48,2	50,6	50
		Yüzde	%50	%33,3	%51,8	%49,4	%50
Toplam		Kişi	2	3	56	89	150
		Yüzde	%1,3	%2	%37,3	%59,3	%100
			%100	%100	%100	%100	%100

Tablo 4.2: 8’de; “Günlük hayatınızda, işyerlerine girip-çıkıtığınızda; buralarda, dini nitelikte olan Arapça ayet, dua metinleri, besmele yazıları, hikmetli sözler veya kutsal yerlerin resimleri vs. ile karşılaştınız mı?” sorusuna verilen cevaplardan görüldüğü üzere bu sembollerle karşılaşma oranı; “Birkaç Kez Karşılaştım” diyenler genel yüzdenin 37,3’ünü, “Oldukça Sık Karşılaştım” diyenler yine genel yüzdenin %59,3’ünü oluşturduğu görülmüştür. Karşılaşma konusunda “Farkında Değilim” diyenler %2’lik bir payı karşılarken, “Hiç Karşılaşmadım” yönünde görüş belirtenler %1,3’te kalmıştır. Bu sembollerle karşılaşma oranı genel olarak düşünöldüğünde karşımıza çıkan tablo, işyeri ve ticarethanelerdeki bu sembollerin örneklemimizde dikkat çektiğı yöndedir. Bu soruya verilen cevaplara göre ankete katılan bireylerin %96,6’sı bu sembollerle karşılaşmıştır.

Bu verilerden hareketle; “İstanbul – Kadıköy yöresinde bu sembollerle karşılaşan kişiler, karşılaşmayan kişilere nispetle oldukça fazladır.” denilebilir.

(Bkz. Şekil 4.2: 4).

Şekil 4.2: 4. Cinsiyetiniz & “Günlük hayatınızda, işyerlerine girip-çıkıtığınızda; buralarda, dini nitelikte olan Arapça ayet, dua metinleri, besmele yazıları, hikmetli sözler veya kutsal yerlerin resimleri v.s.ile karşılaştınız mı?” sorusuna verilen cevapların dağılımları grafiğı.

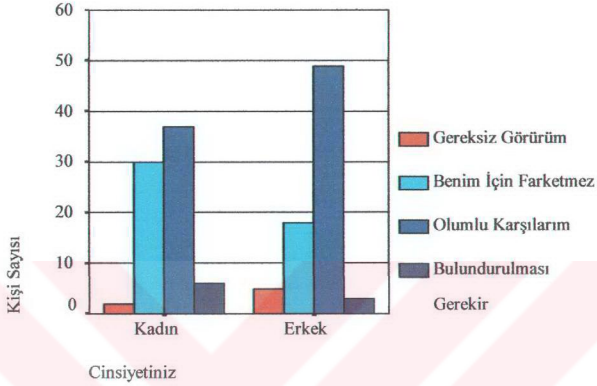
Tablo 4.2: 9. Cinsiyetiniz & “İşyerlerinde rastlayıp gördüğünüz dini nitelikteki metinleri, duaları, ayetleri içeren yazıların olduğu levhalar ve resimli tablolar sizde ne gibi bir etki uyandırır?” sorusuna verilen cevapların dağılımı.

			İşyerlerinde rastlayıp gördüğünüz dini nitelikteki metinleri, duaları, ayetleri içeren yazıların olduğu levhalar ve resimli tablolar sizde ne gibi bir etki uyandırır?				Toplam
			Gereksiz Görürüm	Benim İçin Farketmez	Olumlu Karşılarım	Bulundurulması Gerekir	
Cinsiyet	Kadın	Kişi	2	30	37	6	75
		Yüzde	%2,7	%40	%49,3	%8	%100
			%28,6	%62,5	%43	%66,7	%50
	Erkek	Kişi	5	18	49	3	75
		Yüzde	%6,7	%24	%65,3	%4	%100
			%71,4	%37,5	%57	%33,3	%50
Toplam		Kişi	7	48	86	9	150
		Yüzde	%4,7	%32	%57,3	%6	%100
			%100	%100	%100	%100	%100

Tablo 4.2: 9'da; “İşyerlerinde rastlayıp gördüğünüz dini nitelikteki metinleri,duaları, ayetleri içeren yazıların olduğu levhalar ve resimli tablolar sizde ne gibi bir etki uyandırır?” anket sorusuna deneklerimizin verdiği cevaplar yüzdelik oranlar olarak yer almaktadır. Bireylerin bu şekildeki dini sembollere, “Gereksiz Görürüm” şeklindeki yaklaşımları genel yüzde içerisinde %4,7'dir. Kadın bireyler bu cevapta genel yüzdenin %2,7'sini oluştururken, erkekler %6,7'lik bir oranda seyretmiştir. İlgı konusunda “Benim İçin Farketmez” yönünde görüş bildirenler %32'lik bir yüzdeye sahiptir. Bu sembollere ilgi konusunda olumlu görüş bildirenler, “Olumlu Karşılarım” ve “Bulundurulması Gerekir” şıklarını işaretlemişlerdir. Bunların oranının toplamı da, %63,3'tür. Dini nitelik taşıyan sembollere ilgi konusunda pozitif yönde görüş bildirenler görüldüğü gibi genel yüzdede yüksek bir oranda seyretmiştir. Bu soruya verilen cevaplardan anlaşılmaktadır ki; bu tür sembollere karşı denekler, genelde ılımlı bir görüş içersindedirler.

Sonuç olarak; “İstanbul – Kadıköy bölgesindeki kişiler genel olarak işyerlerinde gördükleri dinî nitelikteki sembollere karşı ilgili bir tutum içerisinde.”denilebilir. (Bkz. Şekil 4.2: 5.).

Şekil 4.2: 5. Cinsiyetiniz & “İşyerlerinde rastlayıp gördüğünüz dinî metinleri, duaları, ayetleri içeren yazıların olduğu levhalar ve resimli tablolar sizde ne gibi bir etki uyandırır?” sorusuna verilen cevapların dağılımları grafiği.

Tablo 4.2: 10. Yaşınız & “İşyerlerinde rastlayıp gördüğünüz dinî nitelikteki metinleri, duaları, ayetleri içeren yazıların olduğu levhalar ve resimli tablolar sizde ne gibi bir etki uyandırır?” sorusuna verilen cevapların dağılımı.

		İşyerlerinde rastlayıp gördüğünüz dinî nitelikteki metinleri, duaları, ayetleri içeren yazıların olduğu levhalar ve resimli tablolar sizde ne gibi bir etki uyandırır?				Toplam	
		Gereksiz Görürüm	Benim İçin Farketmez	Olumlu Karşılarım	Bulundurulması Gerekir		
Yaşınız	20-29 Yaş	Kişi	5	19	44	6	74
		Yüzde	%6,8	%25,7	%59,5	%8,1	%100
Yaşınız	30-50 Yaş	Kişi	2	29	42	3	76
		Yüzde	%2,6	%38,2	%55,3	%3,9	%100
Toplam		Kişi	7	48	86	9	150
		Yüzde	%4,7	%32	%57,3	%6	%100

Tablo 4.2: 10'da, "İşyerlerinde rastlayıp gördüğünüz dini nitelikteki metinleri, duaları, ayetleri içeren yazıların olduğu levhalar ve resimli tablolar sizde ne gibi bir etki uyandırır?" sorusuna deneklerin verdikleri cevapların yaş guruplarına göre dağılımı verilmektedir. 20-29 yaş gurubu bireylerin %25,7'si "Benim için farketmez" derken; olumlu karşıyanların oranı %59,5'tir. 30-50 yaş gurubunda ise, %38,2'lik bir oran "Benim için farketmez" derken ; %55,3'lük bir denek gurubu söz konusu fikre olumlu yaklaşmıştır.

Tablo 4.2: 11 Tahsiliniz & "İşyerlerinde rastlayıp gördüğünüz dini nitelikteki metinleri, duaları, ayetleri içeren yazıların olduğu levhalar ve resimli tablolar sizde ne gibi bir etki uyandırır?" sorusuna verilen cevapların dağılımı.

			İşyerlerinde rastlayıp gördüğünüz dini nitelikteki metinleri, duaları, ayetleri içeren yazıların olduğu levhalar ve resimli tablolar sizde ne gibi bir etki uyandırır?				Toplam
			Gereksiz Görürüm	Benim İçin Farketmez	Olumlu Karşılarım	Bulun durulması Gerekir	
Tahsiliniz	Okur Yazar	Kişi	-	2	2	-	4
		Yüzde	-	%50	%50	-	%100
	İlkokul Mezunu	Kişi	-	%4,2	%2,3	-	%2,7
		Yüzde	-	%10	%80	%10	%100
	Ortaokul Mezunu	Kişi	1	2	10	-	13
		Yüzde	%7,7	%15,4	%76,9	-	%100
	Lise Mezunu	Kişi	1	13	30	5	49
		Yüzde	%14,3	%27,1	%34,9	%55,6	%32,7
	Üniversite Öğrencisi	Kişi	1	4	12	-	17
		Yüzde	%5,9	%23,5	%70,6	-	%100
	Üniversite Mezunu	Kişi	4	25	16	2	47
		Yüzde	%8,5	%53,2	%34	%4,3	%100
Toplam		Kişi	7	48	86	9	150
		Yüzde	%4,7	%32	%57,3	%6	%100
			%100	%100	%100	%100	%100

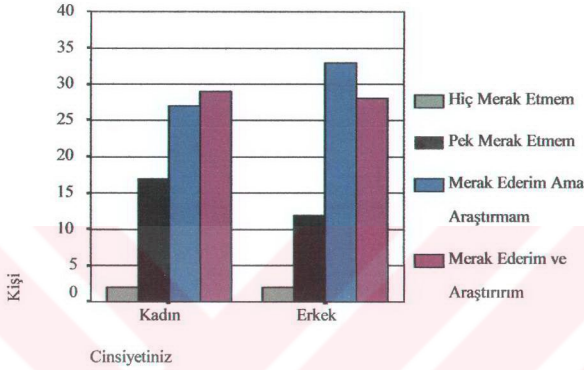
Tablo 4.2: 11’de; “İşyerlerinde rastlayıp gördüğünüz dini nitelikteki metinleri, duaları, ayetleri içeren yazıların olduğu levhalar ve resimli tablolar sizde ne gibi bir etki uyandırır?” sorusuna deneklerin tahsil durumlarına göre verdikleri cevapların dağılımı verilmiştir. Okur-yazar olanların %50’si “Benim için farketmez”, %50’si ise, “Olumlu karşılıım” şeklinde görüş belirtmiştir. İlkokul mezunu olan deneklerin %80’i bu görüşe olumlu yaklaşırken, “Bulundurulması gerekir” diyenlerin oranı %10’dur. Ortaokul mezunlarının %15,4’ü “Benim için farketmez”, %76,9’u “Olumlu karşılıım” şeklinde cevaplamıştır. Lise mezunlarının bu soruya verdikleri cevapların %26,5’i, “Benim için farketmez”, %61,2’si “Olumlu karşılıım”, %10,2’si ise “Bulundurulması gerekir” şeklinde olmuştur. Üniversite öğrencisi deneklerin %23,5’lik kısmı “benim için farketmez” derken, %70,6’sı bu fikri olumlu karşılamıştır. Üniversite mezunları arasında “Benim için farketmez” diyenlerin oranı %53,2, “Olumlu karşılıım” diyenlerin oranı %34, “Bulundurulması gerekir” diyenler ise %4,3’tür.

Tablo 4.2: 12. Cinsiyetiniz & “İşyerlerinde rastlayıp gördüğünüz bu semboller; yazılar ve resimlerin içerdikleri anlamı merak eder misiniz?” sorusuna verilen cevapların dağılımı.

			İşyerlerinde rastlayıp gördüğünüz bu semboller; yazılar ve resimlerin içerdikleri anlamı merak eder misiniz?				Toplam
			Hiç Merak Etmem	Pek Merak Etmem	Merak Ederim Ama Araştırmam	Merak Ederim ve Araştırmam	
Cinsiyet	Kadın	Kişi	2	17	27	29	75
		Yüzde	%2,7	%22,7	%36	%38,7	%100
	Erkek	Kişi	2	12	33	28	75
		Yüzde	%2,7	%16	%44	%37,3	%100
Toplam		Kişi	4	29	60	57	150
		Yüzde	%2,7	%19,3	%40	%38	%100
			%100	%100	%100	%100	%100

Tablo 4.2: 12’de, işyerlerinde bulunan dinî nitelikteki sembollerin anlamlarını merak etme ve araştırma konusunda anketimize katılan bireylerin cevapları verilmiştir. Genel yüzdelik dağılımda, “Hiç Merak Etmem” diyenlerin yüzdesi; %2,7 “Pek Merak Etmem” deyip kararsız görüş belirtenlerin yüzdesiyse %19,3 şeklinde kendisini göstermiştir. “Merak Ederim Ama Araştırmam” şıkında toplananlar %40 olurken; %38 ile de “Merak Ederim ve Araştırmam” şıkında deneklerimiz görüş belirtmişlerdir. Bu

verilerin sonuçlarından hareketle; İstanbul – Kadıköy yöresinde bireylerin, işyerlerinde rastlayıp-gördükleri dinî nitelikteki sembollerin anlamlarını genel görüş olarak merak ettiklerini söylemek mümkündür. Ayrıca yüzdelik dağılımda erkek bireylerin, kadınlara göre biraz daha önde olduğu sonucu görülmüştür. (Bkz. Şekil 4.2: 6.).

Şekil: 4.2: 6. Cinsiyetiniz & “Bu şekilde rastlayıp gördüğünüz bu semboller; yazılar ve resimlerin içerdikleri anlamı merak eder misiniz?” sorusuna verilen cevapların dağılımları grafiği.

Tablo 4.2: 13. Yaşınız & “İşyerlerinde rastlayıp gördüğünüz bu semboller; yazılar ve resimlerin içerdikleri anlamı merak eder misiniz?” sorusuna verilen cevapların dağılımı.

			İşyerlerinde rastlayıp gördüğünüz bu semboller; yazılar ve resimlerin içerdikleri anlamı merak eder misiniz?				Toplam
			Hiç Merak Etmem	Pek Merak Etmem	Merak Ederim Ama Araştırmam	Merak Ederim ve Araştırmam	
Yaşınız	20-29 Yaş	Kişi	3	15	40	16	74
		Yüzde	%4,1	%20,3	%54,1	%21,6	%100
			%50	%41,7	%51,6	%28,1	%49,3
Yaşınız	30-50 Yaş	Kişi	1	14	20	41	76
		Yüzde	%1,3	%18,4	%26,3	%53,9	%100
			%25	%48,3	%33,3	%71,9	%50,7
Toplam		Kişi	4	29	60	57	150
		Yüzde	%2,7	%19,3	%40	%38	%100
			%100	%100	%100	%100	%100

Tablo 4.2: 13'te “İşyerlerinde rastlayıp gördüğünüz bu semboller; yazılar ve resimlerin içerdikleri anlamı merak eder misiniz?” sorusuna deneklerin verdikleri cevapların yaş

gruplarına göre dağılımı verilmiştir. 20-29 gurubundaki deneklerin %54,1'i bu soruyu "Merak ederim ama araştırmam" şeklinde cevaplamış, %21,6'sı ise "Merak ederim ve araştırmam" cevabını vermiştir. 30-50 yaş gurubu kişileri bu soruya %26,3'lük bir oranda "Merak ederim ama araştırmam" derken, %53,9'luk bir denek yüzdesi "Merak ederim ve araştırmam" görüşünde toplanmıştır.

Tablo 4.2: 14 Tahsiliniz & "İşyerlerinde rastlayıp gördüğünüz bu semboller; yazılar ve resimlerin içerdikleri anlamı merak eder misiniz?" sorusuna verilen cevapların dağılımı.

			İşyerlerinde rastlayıp gördüğünüz bu semboller; yazılar ve resimlerin içerdikleri anlamı merak eder misiniz?				Toplam
			Hiç Merak Etmem	Pek Merak Etmem	Merak Ederim Ama Araştırmam	Merak Ederim ve Araştırmam	
Tahsiliniz	Okur Yazar	Kişi	1	2	-	1	4
		Yüzde	%25	%50	-	%25	%100
			%25	%6,9	-	%1,8	%2,7
	İlkokul Mezunu	Kişi	-	2	9	9	20
		Yüzde	-	%10	%45	%45	%100
			-	%6,9	%15	%15,8	%13,3
	Ortaokul Mezunu	Kişi	1	1	3	8	13
		Yüzde	%7,7	%7,7	%23,1	%61,5	%100
			%25	%3,4	%5	%14	%8,7
	Lise Mezunu	Kişi	2	9	19	19	49
		Yüzde	%4,1	%18,4	%38,8	%38,8	%100
			%50	%31	%31,7	%33,3	%32,7
	Üniversite Öğrencisi	Kişi	-	3	10	4	17
		Yüzde	-	%17,6	%58,8	%23,5	%100
			-	%10,3	%16,7	%7	%11,3
	Üniversite Mezunu	Kişi	-	12	19	16	47
		Yüzde	-	%25,5	%40,4	%34	%100
			-	%41,4	%31,7	%28,1	%31,3
Toplam		Kişi	4	29	60	57	150
		Yüzde	%2,7	%19,3	%40	%38	%100
			%100	%100	%100	%100	%100

Tablo 4.2: 14'te, "İşyerlerinde rastlayıp gördüğünüz bu semboller; yazılar ve resimlerin içerdikleri anlamı merak eder misiniz?" sorusuna deneklerin verdikleri cevapların tahsil

durumuna göre dağılımı verilmiştir. Okur yazar olan deneklerin %25'i "Hiç merak etmem", %50'si "Pek merak etmem", %25'i ise "Merak ederim ve araştırırım" cevabını vermişlerdir. İlkokul mezunu deneklerin %45'i "Merak ederim ama araştırırmam", %45'i ise, "Merak ederim ve araştırırım" demmiştir. Ortaokul mezunu deneklerinden %23,1'lik bir oran "Merak ederim ama araştırırmam", %61,5'lik bir oran ise "Merak ederim ve araştırırım" diye cevaplamıştır. Lise mezunu olan deneklerin %38,8'lik bir kısmı "Merak ederim ama araştırırmam", yine %38,8'lik bir kısmı ise "Merak ederim ve araştırırım" demmiştir. Üniversite öğrencisi deneklerin %58,8'i "Merak ederim ama araştırırmam", %23,5'i ise, "Merak ederim ve araştırırım" cevabını vermişlerdir. Üniversite mezunlarında ise bu oran; "Merak ederim ama araştırırmam" diyenlerde %40,4, "Merak ederim ve araştırırım" diyenlerde ise, %34 olarak belirlenmiştir.

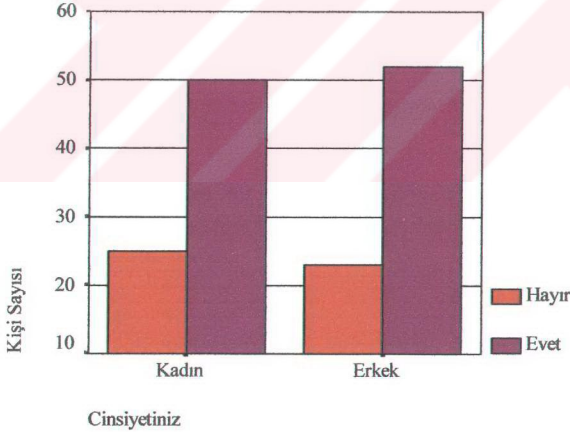
Tablo 4.2: 15. Cinsiyetiniz & "İşyerinizde dini nitelikteki sembolleri içeren (dualar, ayetler, özlü sözler, resimler vs.) tablo ve levhalar bulundurur musunuz? Bulundurmak ister miydiniz? (İşyeri olmayanlar için)" sorusuna verilen cevapların dağılımı.

İşyerinizde dini nitelikteki sembolleri içeren tablo ve levhalar bulundurur musunuz? - Bulundurmak ister miydiniz? (İşyeri olmayanlar için)				Toplam	
		Hayır	Evet		
Cinsiyet	Kadın	Kişi	25	50	75
		Yüzde	%33,3	%66,7	%100
	Erkek	Kişi	23	52	75
		Yüzde	%30,7	%69,3	%100
Toplam		Kişi	48	102	150
		Yüzde	%32	%68	%100
			%100	%100	%100

Tablo 4.2: 15'te görüldüğü gibi anketimizde, deneklerin işyerlerinde gördükleri bu sembolleri kendi işyerlerinde bulundurmak isteyip istemedikleri sorusuna verdikleri cevapların dağılımı yer almıştır. "Evet" cevabını %68'lik bir grupta verirken kalan %32'siyse; "Hayır" cevabını vermiştir. Sembollere ilgi konusunda çalışmamızda deneklerimize yönelttiğimiz bu sorunun cevaplarında, olumlu cevabı kullananlar genel oranın üstünde kalmıştır. Bu sorudan elde edilen veriler doğrultusunda, ankete katılan 150 denekten 102'si, bu sembolleri işyerlerinde bulundurmak istediğini söylemiştir. Kalan 48 kişi ise bulundurmak istemedikleri yönde görüş bildirmiştir. Ankete katılan

150 bireyin 48'inin esnaf olduğu konu dahilinde önceden belirtilmişti. Konu alt başlığı olan 4.2.1'de Tablo 9'da görüleceği üzere esnaf bireylerden de 39 kişi bu sembolleri işyerlerinde bulundurduğunu söylemiştir. Kalan 9 esnaf ise, bu sembolleri bulundurmadığını belirtmiştir. İşyerlerinde dinî nitelik taşıyan sembolleri bulundurduğunu söyleyen esnaf bireylerin oranı, genel olarak bu sembolleri işyerlerinde bulundurmamak isteyen deneklerin oranına %39,8'dir. İşyerinde bu sembolleri bulunduran esnaf bireyler de kendi içlerinde %81,3'lük bir yüzdeye sahiptir. Toparlarsak; 150 denekten %68'i, bu sembolleri işyerlerinde bulundurmamak istedikleri yönde görüş belirtmiştir.

Bu verilerden hareketle denilebilir ki; İstanbul - Kadıköy bölgesinde genel olarak bireylerin, dinî nitelik taşıyan sembolleri işyerlerinde bulundurdukları gözlenmiştir. İşyeri olmayan kişilerin büyük çoğunluğunun da, bu sembolleri işyerleri olması durumunda işyerlerinde bulundurabilecekleri görüşünde birleştikleri tespit edilmiştir. (Bkz. Şekil 4.2: 7).

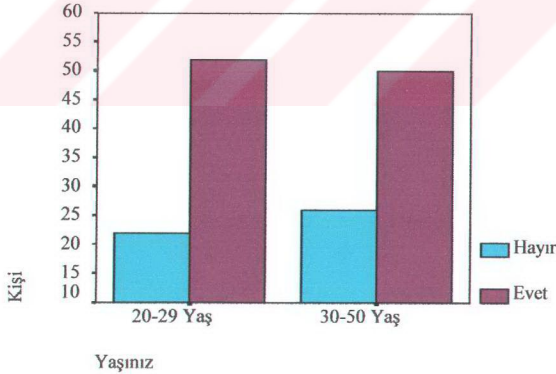
Şekil 4.2: 7 Cinsiyetiniz & “İşyerinizde dinî nitelikteki sembolleri içeren (dualar, ayetler, özelli sözler, resimler v. s.) tablo ve levhalar bulundurur musunuz? – Bulundurmamak ister miydiniz? (İşyeri olmayanlar için)” sorusuna verilen cevapların dağılımları grafiği.

Tablo 4.2: 16. Yaşınız & “İşyerinizde dinî nitelikteki sembolleri içeren (dualar, ayetler, özlü sözler, resimler vs.) tablo ve levhalar bulundurur musunuz? - Bulundurmak ister miydiniz? (İşyeri olmayanlar için)” sorusuna verilen cevapların dağılımı.

	İşyerinizde dinî nitelikteki sembolleri içeren (dualar, ayetler, özlü sözler, resimler vs.) tablo ve levhalar bulundurur musunuz? - Bulundurmak ister miydiniz? (İşyeri olmayanlar için)			Toplam	
		Hayır	Evet		
Yaşınız	20-29 Yaş	Kişi	22	52	74
		Yüzde	%29,7	%70,3	%100
Yaşınız	30-50 Yaş	Kişi	26	50	76
		Yüzde	%34,2	%65,8	%100
Toplam		Kişi	48	102	150
		Yüzde	%32	%68	%100
			%100	%100	%100

Tablo 4.2:16’da, “İşyerinizde dinî nitelikteki sembolleri içeren (dualar, ayetler, özlü sözler, resimler v.s.) tablo ve levhalar bulundurur musunuz? – Bulundurmak ister miydiniz? (İşyeri olmayanlar için)” sorusuna verilen cevapların yaş guruplarına göre dağılımı verilmiştir. 20-29 yaş gurubundaki deneklerin %70,3’ü, 30-50 yaş gurubundakilerin ise %65,8’ü bu soruya “Evet” cevabını vermişlerdir.(Bkz. Şekil 4.2:8)

Şekil 4.2: 8 Yaşınız & “İşyerinizde dinî nitelikteki sembolleri içeren (dualar, ayetler, özlü sözler, resimler vs.) tablo ve levhalar bulundurur musunuz? - Bulundurmak ister miydiniz? (İşyeri olmayanlar için)” sorusuna verilen cevapların dağılımı grafiği.

Tablo 4.2: 17. Tahsiliniz & “İşyerinizde dinî nitelikteki sembolleri içeren (dualar, ayetler, özlü sözler, resimler vs.) tablo ve levhalar bulundurur musunuz? - Bulundurmak ister miydiniz? (İşyeri olmayanlar için)” sorusuna verilen cevapların dağılımı.

Tahsiliniz	İşyerinizde dini nitelikteki sembolleri içeren (dualar, ayetler, özlü sözler, resimler vs.) tablo ve levhalar bulundurur musunuz? - Bulundurmak ister miydiniz? (İşyeri olmayanlar için)		Toplam		
	Okur Yazar	Kişi	Hayır	Evet	
		Kişi	2	2	4
		Yüzde	%50	%50	%100
			%4,2	%2	%2,7
	İlkokul Mezunu	Kişi	1	19	20
		Yüzde	%5	%95	%100
			%2,1	%18,6	%13,3
	Ortaokul Mezunu	Kişi	2	11	13
		Yüzde	%15,4	%84,6	%100
			%4,2	%10,8	%8,7
	Lise Mezunu	Kişi	12	37	49
		Yüzde	%24,5	%75,5	%100
			%25	%36,3	%32,7
	Üniversite Öğrencisi	Kişi	6	11	17
		Yüzde	%35,3	%64,7	%100
			%12,5	%10,8	%11,3
	Üniversite Mezunu	Kişi	25	22	47
		Yüzde	%53,2	%46,8	%100
			%52,1	%21,6	%31,3
Toplam		Kişi	48	102	150
		Yüzde	%32	%68	%100
			%100	%100	%100

Tablo 4.2: 17’de, “İşyerinizde dinî nitelikteki sembolleri içeren (dualar, ayetler, özlü sözler, resimler vs.) tablo ve levhalar bulundurur musunuz? - Bulundurmak ister miydiniz? (İşyeri olmayanlar için)” sorusuna verilen cevapların deneklerin tahsil durumlarına göre dağılımı verilmiştir. Okur yazar olanların %50’si, ilkokul mezunu olanların %95’i, ortaokul mezunu olanların %84,6’sı, lise mezunu olanların %75,5’i, üniversite öğrencisi olanların %64,7’si, üniversite mezunu olanların %46,8’i bu soruya “Evet” demiştir.

Tablo 4.2: 18. Medeni haliniz & “İşyerinizde dinî nitelikteki sembollerini içeren (dualar, ayetler, özlü sözler, resimler vs.) tablo ve levhalar bulundurur musunuz? - Bulundurmak ister miydiniz? (İşyeri olmayanlar için)” sorusuna verilen cevapların dağılımı.

İşyerinizde dinî nitelikteki sembollerini içeren (dualar, ayetler, özlü sözler, resimler vs.) tablo ve levhalar bulundurur musunuz? - Bulundurmak ister miydiniz? (İşyeri olmayanlar için)				Toplam	
		Hayır	Evet		
Medeni haliniz	Bekar	Kişi	25	37	62
		Yüzde	%40,3	%59,7	%100
	Evli	Kişi	22	64	86
		Yüzde	%25,6	%74,4	%100
	Dul	Kişi	1	1	2
		Yüzde	%50	%50	%100
Toplam		Kişi	48	102	150
		Yüzde	%32	%68	%100
			%100	%100	%100

Tablo 4.2: 18’de, “İşyerinizde dinî nitelikteki sembollerini içeren (dualar, ayetler, özlü sözler, resimler vs.) tablo ve levhalar bulundurur musunuz? - Bulundurmak ister miydiniz? (İşyeri olmayanlar için)” sorusuna verilen cevapların deneklerin medenî haline göre dağılımı verilmiştir. Bekar olanların %40,3’ü “Hayır”, %59,7’si “Evet”; evli olanların %25,6’sı “Hayır”, %74,4’ü “Evet” diye cevaplamıştır.

Tablo 4.2: 19. Ekonomik durumunuz & “İşyerinizde dinî nitelikteki sembollerini içeren (dualar, ayetler, özlü sözler, resimler vs.) tablo ve levhalar bulundurur musunuz? - Bulundurmak ister miydiniz? (İşyeri olmayanlar için)” sorusuna verilen cevapların dağılımı.

		Hayır	Evet	Toplam	
Ekonomik Durumunuz	Düşük	Kişi	5	6	11
		Yüzde	%45,5	%54,5	%100
	Normal	Kişi	26	53	79
		Yüzde	%32,9	%67,1	%100
	İyi	Kişi	16	39	55
		Yüzde	%29,1	%70,9	%100
	Oldukça iyi	Kişi	1	4	5
		Yüzde	%20	%80	%100
Toplam		Kişi	48	102	150
		Yüzde	%32	%68	%100
			%100	%100	%100

Tablo 4.2: 19’da “İşyerinizde dinî nitelikteki sembolleri içeren (dualar, ayetler, özlü sözler, resimler vs.) tablo ve levhalar bulundurur musunuz? Bulundurmamak ister miydiniz? (İşyeri olmayanlar için)” sorusuna verilen cevapların deneklerin ekonomik durumlarına göre dağılımı verilmiştir. Ekonomik durumu düşük olan deneklerin %54,5’i, normal olanların %67,1’i, iyi olanların %70,9’u, oldukça iyi olanların ise %80’i bu soruya “Evet” karşılığını vermişlerdir.

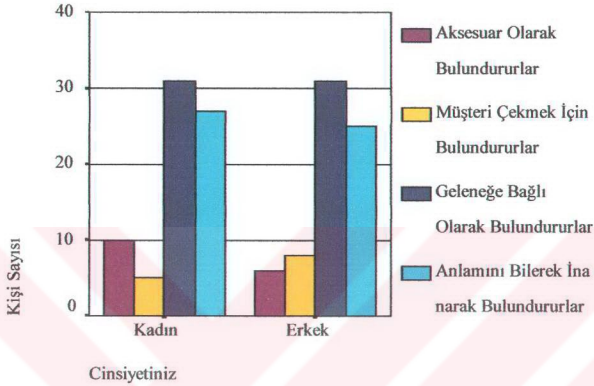
Tablo 4.2: 20. Cinsiyetiniz & “İşyerlerinde bulundurulan dinî nitelikteki dualar, yazılar, resimler v.b. sembolleri ifade eden tablo ve levhaların, o işyeri sahiplerince hangi maksatla bulundurdıkları hakkındaki ilk fikriniz:” sorusuna verilen cevapların dağılımı.

İşyerlerinde bulundurulan dinî nitelikteki dualar, yazılar, resimler v.b. sembolleri ifade eden tablo ve levhaların, o işyeri sahiplerince hangi maksatla bulundurdıkları hakkındaki ilk fikriniz:								Toplam
			Aksesuar Olarak Bulun dururlar	Müşteri Çekmek İçin Bulun dururlar	Geleneğe Bağlı Olarak Bulun dururlar	Anlamını Bilerek ve İnanarak Bulundururlar	Diğer	
Cinsiyet	Kadın	Kişi	10	5	31	27	2	75
		Yüzde	%13,3	%6,7	%41,3	%36	%2,7	%100
			%62,5	%38,5	%50	%51,9	%28,6	%50
	Erkek	Kişi	6	8	31	25	5	75
		Yüzde	%8	%10,7	%41,3	%33,3	%6,7	%100
			%37,5	%61,5	%50	%48,1	%71,4	%50
Toplam	Kişi		16	13	62	52	7	150
	Yüzde		%10,7	%8,7	%41,3	%34,7	%4,7	%100
			%100	%100	%100	%100	%100	%100

Tablo 4.2: 20’de işyeri ve ticarethane sahiplerinin dini nitelik taşıyan sembolleri hangi maksatla bulundurdıklarına dair anketimize katılan deneklerin görüşleri verilmiştir. Bu bağlamda en fazla yüzdeyi “Geleneğe Bağlı Olarak Bulundururlar” seçeneği %41, bir oranla toplamıştır. İkinci yüksek yüzdeyse %34,7 ile “Anlamını Bilerek ve İnanarak Bulundururlar” görüşünde olmuştur. Yine tablomuza göre “Aksesuar Olarak Bulundururlar” görüşü %10,7’lik bir yüzdeye; “Müşteri Çekmek İçin..” görüşü de

%8,7'lik bir yüzdede kendini göstermiştir. Bu sorudan elde edilen verilerde; dinî nitelikteki sembollerini işyerlerinde bulunduran kimselerin bu sembollerini ticarethanelerinde bulundurmamakla bir geleneği takip ettikleri görüşünün öne çıktığı görülmektedir. (Bkz. Şekil 4. 2: 9.).

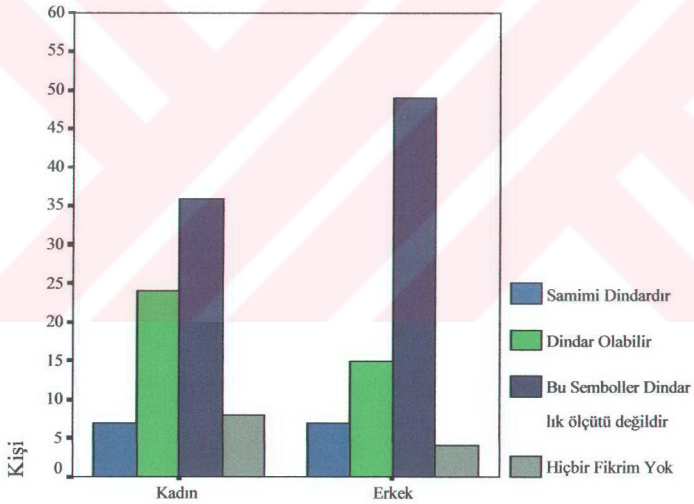
Şekil 4.2: 9. Cinsiyetiniz & "İşyerlerinde bulundurulan dinî nitelikteki dualar, yazılar, resimler v.b. sembollerini ifade eden tablo ve levhaların, o işyeri sahiplerince hangi maksatla bulunduruldukları hakkındaki ilk fikriniz:" sorusuna verilen cevapların dağılımları grafiği.

Tablo 4.2: 21. Cinsiyetiniz & "Bu tür sembollerini işyerlerinde bulunduran kimseler:"in dindarlıklarının nasıllığı sorusuna verilen cevapların dağılımı.

		Bu tür sembollerini işyerlerinde bulunduran kimseler:					Toplam
		Samimi Dindardır	Dindar Olabilir	Bu Tür Sembollerini Bulundurmamak Dindarlık Ölçütü Değildir	Hiçbir Fikrim Yok		
Cinsiyet	Kadın	Kişi	7	24	36	8	75
	Yüzde		%9,3	%32	%48	%10,7	%100
			%50	%61,5	%42,4	%66,7	%50
	Erkek	Kişi	7	15	49	4	75
	Yüzde		%9,3	%20	%65,3	%5,3	%100
			%50	%38,5	%57,6	%33,3	%50
Toplam		Kişi	14	39	85	12	150
	Yüzde		%9,3	%26	%56,7	%8	%100
			%100	%100	%100	%100	%100

Tablo 4.2: 21’de, işyerlerinde dinî nitelikte sembolleri bulunduran kimselerin inanç durumlarının ne olabileceği hakkında deneklerimizin görüşleri yer almaktadır. Görüş belirtmeyenlerin yer aldığı “Hiçbir Fikrim Yok” şıkkında %8’lik, “Samimi Dindardır” şıkkında %9,3’lük, “Dindar Olabilir” şıkkında ise %26’lık bir toplanma söz konusudur. Anketimizin bu sorusuna verilen cevaplarda en yüksek yüzdeyi; “Bu Sembolleri Bulundurmak Dindarlık Ölçütü Değildir” seçeneği %56,7’lik bir oranla sağlamıştır.

Bu sorudan elde edilen verilerde görüldüğü üzere; İstanbul- Kadıköy örneklemeden ulaşılan genel kamu, - Tablo 4.2: 21’de görüldüğü gibi - %56,7’yle; “bu tür sembolleri işyerlerinde bulundurmak dindarlık ölçütü olamaz şeklinde gelişmiştir.” (Bkz. Şekil 4.2: 10).

Cinsiyetiniz

Şekil 4.2: 10. Cinsiyetiniz & “Bu tür sembolleri işyerlerinde bulunduran kimseler”in dindarlıklarının nasıllığı sorusuna verilen cevapların dağılımları grafiği.

Tablo 4.2: 22. Tahsiliniz & “Bu tür sembolleri işyerlerinde bulunduran kimseler:” in dindarlıklarının nasıllığı sorusuna verilen cevapların dağılımı.

		Bu tür sembolleri işyerlerinde bulunduran kimseler:				Toplam	
		Samimi Dindardır	Dindar Olabilir	Bu Tür Sembol leri Bulundur mak Dindarlık Ölçütü Değildir	Hiçbir Fikrim Yok		
Tahsiliniz	Okur Yazar	Kişi	-	-	3	1	4
		Yüzde	-	-	%75	%25	%100
			-	-	%3,5	%8,3	%2,7
	İlkokul Mezunu	Kişi	3	5	9	3	20
		Yüzde	%15	%25	%45	%15	%100
			%21,4	%12,8	%10,6	%25	%13,3
	Ortaokul Mezunu	Kişi	4	4	5	-	13
		Yüzde	%30,8	%30,8	%38,5	-	%100
			%28,6	%10,3	%5,9	-	%8,7
	Lise Mezunu	Kişi	4	18	25	2	49
		Yüzde	%8,2	%36,7	%51	%4,1	%100
			%28,6	%46,2	%29,4	%16,7	%32,7
	Üniversite Öğrencisi	Kişi	-	3	12	2	17
		Yüzde	-	%17,6	%70,6	%11,8	%100
			-	%7,7	%14,1	%16,7	%11,3
	Üniversite Mezunu	Kişi	3	9	31	4	47
		Yüzde	%6,4	%19,1	%66	%8,5	%100
			%21,4	%23,1	%36,5	%33,3	%31,3
Toplam		Kişi	14	39	85	12	150
		Yüzde	%9,3	%26	%56,7	%8	%100
			%100	%100	%100	%100	%100

Tablo 4.2: 22’de, Bu tür sembolleri işyerlerinde bulunduran kimselerin dindarlığına ilişkin soruya deneklerin verdikleri cevapların tahsil durumuna göre dağılımı verilmiştir. Okur yazar olan deneklerin %75’i bu soruya, “Bu tür sembolleri bulundurmamak dindarlık ölçütü değildir” cevabını vermiştir. İlkokul mezunu olanların %25’i “Dindar olabilir”, %45’i “Bu tür sembolleri bulundurmamak dindarlık ölçütü değildir” cevabını vermiştir. Ortaokul mezunlarının %30,8’i “Samimi dindardır”, %30,8’i “Dindar olabilir”, %38,5’i ise “Bu tür sembolleri bulundurmamak dindarlık ölçütü değildir” şeklinde görüş belirtmişlerdir. Lise mezunu olan deneklerin %36,7’si “Dindar olabilir”, %51’i “Bu tür sembolleri bulundurmamak dindarlık ölçütü değildir” diye cevaplamıştır. Üniversite öğrencisi olanların %17,6’sı “Dindar olabilir”, %70,6’sı “Bu tür sembolleri bulundurmamak dindarlık ölçütü değildir” demmiştir. Üniversite mezunu olan

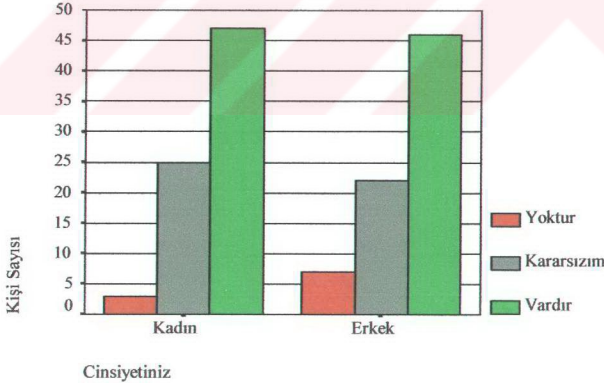

deneklerin %19,1'i "Dindar olabilir", %66'sı "Bu tür sembolleri bulundurmak dindarlık ölçütü değildir" cevabını vermiştir.

Tablo 4.2: 23. Cinsiyetiniz & "Sizce; dua, ayet, özlü sözler ve kutsal resimleri içeren tablolar, şekiller ve sembollerin "din"le ilişkisi var mıdır?" sorusuna verilen cevapların dağılımı.

			Yoktur	Kararsızım	Vardır	Toplam
Cinsiyet	Kadın	Kişi	3	25	47	75
		Yüzde	%4	%33,3	%62,7	%100
	Erkek	Kişi	7	22	46	75
		Yüzde	%9,3	%29,3	%61,3	%100
Toplam		Kişi	10	47	93	150
		Yüzde	%6,7	%31,3	%62	%100
			%100	%100	%100	%100

Tablo 4.2: 23'de işyerlerinde ve ticarethanelerde buldurulan dinden olduğu kabul edilen sembollerin gerçekten dinle ilişkisinin olup olmadığı sorusuna deneklerimizden vermiş olduğu cevaplar yer almaktadır. Dinle ilişkisi "Vardır" şeklinde görüş bildirenlerin oranı %62 olmuş, dinle ilişkisi "Yoktur" diyenlerin yüzdesi ise, %6,7'de kalmıştır. Kararsız kalanların yüzdesi de, %31,3 olarak gerçekleşmiştir.

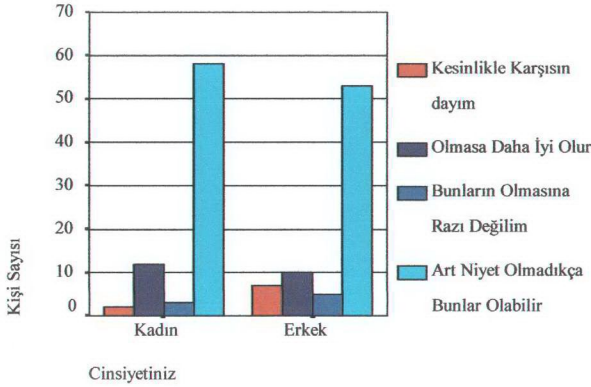
Şekil 4.2: 11. Cinsiyetiniz & "Sizce; dua, ayet özlü sözler ve kutsal resimleri içeren tablolar; şekiller ve sembollerin "din"le ilişkisi var mıdır?" sorusuna verilen cevapların dağılımları grafiği.

Tablo 4.2: 24. Cinsiyetiniz & “Bir işyeri veya kurumun herhangi bir dinden olan kavram ve sembollerle kendilerini isimlendirip, tanımlamalarına (örneğin İslam Dini için: "Furkan Reklam", "Hicret Giyim", "Mekke Pazarı" v.s.) yaklaşımınız:" sorusuna verilen cevapların dağılımı.

Bir işyeri veya kurumun herhangi bir dinden olan kavram ve sembollerle kendilerini isimlendirip, tanımlamalarına (örneğin İslam Dini için: "Furkan Reklam", "Hicret Giyim", "Mekke Pazarı" v.s.) yaklaşımınız:							Toplam
			Art Niyet Olmadıkça Bunlar Olabilir	Olmasa Daha İyi Olur	Bunların Olmasına Rızı Değilim	Kesinlikle Karşımdayım	
Cinsiyet	Kadın	Kişi	58	12	3	2	75
		Yüzde	%77,3	%16	%4	%2,7	%100
			%52,3	%54,5	%37,5	%22,2	%50
	Erkek	Kişi	53	10	5	7	75
		Yüzde	%70,7	%13,3	%6,7	%9,3	%100
			%47,7	%45,5	%62,5	%77,8	%50
Toplam		Kişi	111	22	8	9	150
		Yüzde	%74	%14,7	%5,3	%6	%100
			%100	%100	%100	%100	%100

Tablo 4.2: 24'te işyeri veya ticarethane sahiplerinin dine ait kavramlar veya resimler işyerlerini isimlendirip, tanımlamaları fenomenine deneklerimizin yaklaşımları yer almaktadır. Burada en yüksek yüzde; %74'le “Art Niyet Olmadıkça Bunlar Olabilir” görüşüdür. Diğer dağılımlarsa; %14,7'lik bir oranda “Olmasa Daha İyi Olur”, %6'yla “Bunların Olmasına Rızı Değilim” ve %5,3'le genel dağılımda en düşük yüzdeyi gösteren, “Kesinlikle Karşımdayım” görüşüdür. Araştırmanın “Ekler” bölümünde yer alan “Ek- B”deki resimlerde görüldüğü gibi (Bkz.Ek- B: Şekil B 1, 2, 3, 4, 5, 6.); örnekleminizdeki bireylerin herhangi bir art niyet taşımadıkça bu tür isimlendirmelerin işyerlerine ve ticarethanelere verilmesi olayına hoş baktıkları Tablo 4.2: 24'te %74'lük bir yüzdeyle öne çıkmaktadır.

Sonuçta; genel olarak örnekleme bölgemizdeki bireylerin, art niyet olmadan dinden olan sembol veya kavramlarla işyeri ve ticarethanelerin isimlendirilmesi olayına sıcak baktıkları söylenebilir. (Bkz. Şekil 4.2: 12).

Şekil 4.2: 12. Cinsiyetiniz & "Bir işyeri veya kurumun herhangi bir dinden olan kavram ve sembollerle kendilerini isimlendirip, tanımlamalarına (Örneğin İslâm Dini için: "Furkan Reklam", "Hicret Giyim", "Mekke Pazarı" v.s.) yaklaşımınız?" sorusuna verilen cevapların dağılımları grafiği.

Tablo 4.2: 25. Yaşınız & "Bir işyeri veya kurumun herhangi bir dinden olan kavram ve sembollerle kendilerini isimlendirip, tanımlamalarına (örneğin İslam Dini için: "Furkan Reklam", "Hicret Giyim", "Mekke Pazarı" v.s.) yaklaşımınız?" sorusuna verilen cevapların dağılımı.

Bir işyeri veya kurumun herhangi bir dinden olan kavram ve sembollerle kendilerini isimlendirip, tanımlamalarına (örneğin İslam Dini için: "Furkan Reklam", "Hicret Giyim", "Mekke Pazarı" v.s.) yaklaşımınız:			Toplam				
Yaşınız	Yaş	Kişi	Art Niyet Olmadıkça Bunlar Olabilir	Olmasa Daha İyi Olur	Bunların Olmasına Rız Değilim	Kesinlikle Karşısın dayım	
Yaşınız	20-29 Yaş	Kişi	57	9	3	5	74
		Yüzde	%77	%12,2	%4,1	%6,8	%100
Yaşınız	30-50 Yaş	Kişi	54	13	5	4	76
		Yüzde	%71,1	%17,1	%6,6	%5,3	%100
Toplam		Kişi	111	22	8	9	150
		Yüzde	%74	%14,7	%5,3	%6	%100

Tablo 4.2: 25'te, "Bir işyeri veya kurumun herhangi bir dinden olan kavram ve sembollerle kendilerini isimlendirip, tanımlamalarına (örneğin İslam Dini için: "Furkan

Reklam", "Hicret Giyim", "Mekke Pazarı" v.s.) yaklaşımınız:" sorusuna verilen cevapların yaş guruplarına göre dağılımı verilmiştir. 20-29 yaş gurubundaki deneklerin %77'si bu soruya "Art niyet olmadıkça bunlar olabilir", %12,2'si "Olmasa daha iyi olur", %4,1'i "Bunların olmasına razı değilim", %6,8'i "Kesinlikle karşıyım" cevabını vermiştir. 30-50 yaş gurubu deneklerin %71,1'i "Art niyet olmadıkça bunlar olabilir", %17,1'i "Olmasa daha iyi olur", %6,6'sı "Bunların olmasına razı değilim", %5,3'ü "Kesinlikle karşıyım" diye cevaplamıştır.

Tablo 4.2: 26. Tahsiliniz & "Bir işyeri veya kurumun herhangi bir dinden olan kavram ve sembollerle kendilerini isimlendirip, tanımlamalarına (örneğin İslam Dini için: "Furkan Reklam", "Hicret Giyim", "Mekke Pazarı" v.s.) yaklaşımınız:" sorusuna verilen cevapların dağılımı.

			Bir işyeri veya kurumun herhangi bir dinden olan kavram ve sembollerle kendilerini isimlendirip, tanımlamalarına (örneğin İslam Dini için: "Furkan Reklam", "Hicret Giyim", "Mekke Pazarı" v.s.) yaklaşımınız:				Toplam
			Art Niyet Olmadıkça Bunlar Olabilir	Olmasa Daha İyi Olur	Bunların Olmasına Razı Değilim	Kesinlikle Karşıyım	
Tahsiliniz	Okur Yazar	Kişi	3	-	-	1	4
		Yüzde	%75	-	-	%25	%100
			%2,7	-	-	%11,1	%2,7
	İlkokul Mezunu	Kişi	17	1	1	1	20
		Yüzde	%85	%5	%5	%5	%100
			%15,3	%4,5	%12,5	%11,1	%13,3
	Ortaokul Mezunu	Kişi	12	-	-	1	13
		Yüzde	%92,3	-	-	%7,7	%100
			%10,8	-	-	%11,1	%8,7
	Lise Mezunu	Kişi	36	9	3	1	49
		Yüzde	%73,5	%18,4	%6,1	%2	%100
			%32,4	%40,9	%37,5	%11,1	%32,7
	Üniversite Öğrencisi	Kişi	14	3	-	-	17
		Yüzde	%82,4	%17,6	-	-	%100
			%12,6	%13,6	-	-	%11,3
	Üniversite Mezunu	Kişi	29	9	4	5	47
		Yüzde	%61,7	%19,1	%8,5	%10,6	%100
			%26,1	%40,9	%50	%55,6	%31,3
Toplam		Kişi	111	22	8	9	150
		Yüzde	%74	%14,7	%5,3	%6	%100
			%100	%100	%100	%100	%100

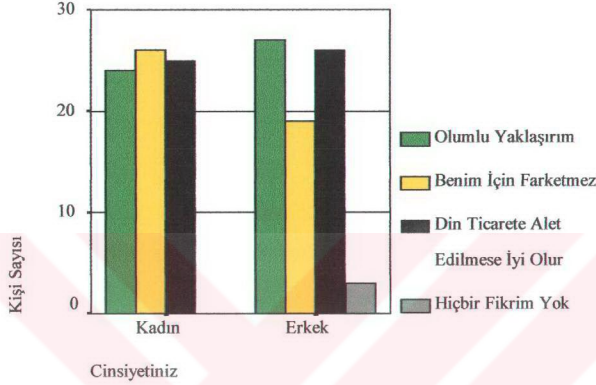
Tablo 4.2: 26'da, "Bir işyeri veya kurumun herhangi bir dinden olan kavram ve sembollerle kendilerini isimlendirip, tanımlamalarına (örneğin İslam Dini için: "Furkan Reklam", "Hicret Giyim", "Mekke Pazarı" v.s.) yaklaşımınız:" sorusuna verilen cevapların tahsil durumuna göre dağılımı verilmiştir. Okur yazar olan deneklerin %75'i bu soruya "Art niyet olmadıkça bunlar olabilir", %25'i ise "Kesinlikle karşıyım" cevabını vermiştir. İlkokul mezunu olanların %85'i "Art niyet olmadıkça bunlar olabilir", %5'i "Olmasa daha iyi olur", %5'i "Bunların olmasına razı değilim", %5'i "Kesinlikle karşıyım" cevabını vermiştir. Ortaokul mezunu olanların %92,3'ü "Art niyet olmadıkça bunlar olabilir" diye cevaplamıştır. Lise mezunu olan deneklerin %73,5'i "Art niyet olmadıkça bunlar olabilir", %18,4'ü "Olmasa daha iyi olur" demiştir. Üniversite öğrencisi olanların %82,4'ü "Art niyet olmadıkça bunlar olabilir", %17,6'sı "Olmasa daha iyi olur" cevabını vermiştir. Üniversite mezunu deneklerin %61,7'si "Art niyet olmadıkça bunlar olabilir", %19,1'i "Olmasa daha iyi olur" şeklinde cevaplamıştır.

Tablo 4.2: 27. Cinsiyetiniz & "İşyeri sahiplerinin dinî duygu ve düşüncelerini dinî sembollerle açığa vurmaları fikrine:" katılımların ne yönde olduğunun dağılımı.

		Olumlu Yaklaşım	Benim İçin Farketmez	Din Ticarete Alet Edilmese Daha İyi Olur	Hiçbir Fikrim Yok	Toplam
Cinsiyet	Kadın	Kişi 24	26	25	-	75
		Yüzde 32 %47,1	%34,7 %57,8	%33,3 %49	-	%100 %50
Erkek	Kişi	27	19	26	3	75
		Yüzde %36 %52,9	%25,3 %42,2	%34,7 %51	%4 %100	%100 %50
Toplam	Kişi	51	45	51	3	150
		Yüzde %34 %100	%30 %100	%34 %100	%2 %100	%100 %100

Tablo 4.2:27'de "İşyeri sahiplerinin dinî duygu ve düşüncelerini dini sembollerle açığa vurmaları fikrine:" deneklerimizin nasıl baktığı yer almıştır. "Din Ticarete Alet Edilmese Daha İyi Olur" ve bu fikre "Olumlu Yaklaşım" görüşünün yer aldığı seçeneklerdeki yüzdelik dağılım birbirleriyle aynıdır. Her ikisi de %34'lük yüzdede seyretmiştir. "Benim İçin Farketmez" diyenler %30, "Hiçbir Fikrim Yok" diyenlerse %2'lik bir dağılım göstermiştir. Kadın deneklerimizden "Hiçbir Fikrim Yok" diyen çıkmamıştır. Sonuç çıkarmak gerekirse; İstanbul -Kadıköy bölgesi bireyleri, dinin

semboller aracılığı ile sömürülmesi olayına karşı olmakla birlikte, inanan bireylerin, inanmış olduğu değerlerini art niyetsiz yansıtımları görüntüsüne de hoşgörü ile bakabilecekleri, elde edilen veriler kapsamında ortaya konulabilecek en yerinde tespittir. (Bkz. Şekil 4.2: 13).

Şekil 4.2: 13. Cinsiyetiniz & "İşyeri sahiplerinin dini duygularını dini sembollerle açığa vurmaları fikrine:" katılımların ne yönde olduğunun dağılımları grafiği.

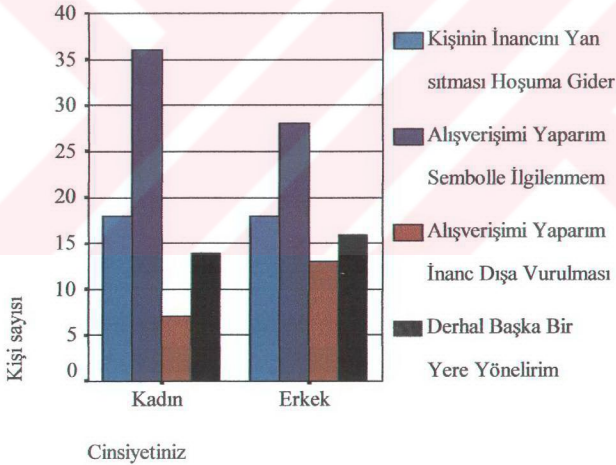
Tablo 4.2: 28. Cinsiyetiniz & "Girdiğiniz bir işyerinde, farklı inanca ait sembollerle karşılaşırsanız: (Örneğin Hıristiyan Dini için: "Noel Baba", "Haç işareti", "Hz. İsa"yı tasvir eden resimler v.s.)" sorusuna verilen cevapların dağılımı.

		Girdiğiniz bir işyerinde, farklı inanca ait sembollerle karşılaşırsanız: (Örneğin Hıristiyan Dini için: "Noel Baba", "Haç işareti", "Hz. İsa"yı tasvir eden resimler v.s.)					
Cinsiyet	Kadın	Kişi	Kişinin İnancını Yansıtmaması Hoşuma Gider	Alış-verişimi Yaparım, Sembollerle İlgilenmem	Alış-verişimi Yaparım Ama İnancın Dışına Vurulmasına Karşıyım	Derhal Başka Bir Yere Yönelirim	Toplam
	Kadın	Kişi	18	36	7	14	75
		Yüzde	%24	%48	%9,3	%18,7	%100
	Erkek	Kişi	18	28	13	16	75
		Yüzde	%24	%37,3	%17,3	%21,3	%100
	Toplam	Kişi	36	64	20	30	150
		Yüzde	%24	%42,7	%13,3	%20	%100
			%100	%100	%100	%100	%100

Tablo 4.2: 28’de deneklerimizin, farklı inançtaki kimselerin işyerlerinde karşılaştıkları dinî sembollere bakış açıları yer almaktadır. Bu bağlamda en yüksek yüzde “Alış-verişimi Yaparım, Sembollerle İlgilenmem” seçeneğinde %42,7’lik bir oranda gerçekleşmiştir. Deneklerimizin %24’ü “Kişinin İnancını Yansıtması Hoşuma Gider” şeklinde görüş bildirmiştir. “Derhal Başka Bir Yere Yönelirim” diyenler %20’lik bir yüzdede, “İnancın Dışa Vurulmasına Karşıyım” diyenlerse %13,3’lük bir oranda tespit edilmiştir.

Bu sorudan elde edilen verilere göre; genel olarak İstanbul – Kadıköy örneklemindeki denekler, farklı din ve değerleri benimseyen kişilerin ticarethanelerinden alış-veriş yaparken, o işyeri sahibinin değerlerine saygı duyduğunu ve bu durumun alış-verişine bir engel teşkil etmediğine inanmaktadır. (Bkz. Şekil 4.2: 14).

Şekil 4.2: 14. Cinsiyetiniz & “Girdiğiniz bir işyerinde, farklı inanca ait sembollerle karşılaşırsanız: (Örneğin Hıristiyan dini için; “Noel Baba”, “Haç İşareti”, “Hz. İsa’yı tasvir eden resimler v.s.)” sorusuna verilen cevapların dağılımları grafiği.

Tablo 4.2: 29. Yaşınız & “Girdiğiniz bir işyerinde, farklı inanca ait sembollerle karşılaşırsanız: (Örneğin Hıristiyan Dini için: "Noel Baba", "Haç işareti", "Hz. İsa"yı tasvir eden resimler v.s.)” sorusuna verilen cevapların dağılımı.

Girdiğiniz bir işyerinde, farklı inanca ait sembollerle karşılaşırsanız: (Örneğin Hıristiyan Dini için: "Noel Baba", "Haç işareti", "Hz. İsa"yı tasvir eden resimler v.s.)							Toplam
Yaşınız		Kişinin İnancını Yansıtmaması Hoşuma Gider	Alış-verişimi Yaparım, Sembollerle İlgilenmem	Alış-verişimi Yaparım Ama İnancın Dışına Vurulma Karşılığım	Derhal Başka Bir Yere Yönelirim		
Yaşınız	20-29 Yaş	Kişi	15	29	10	20	74
		Yüzde	%20,3	%39,2	%13,5	%27	%100
			%41,7	%45,3	%50	%66,7	%49,3
Yaşınız	30-50 Yaş	Kişi	21	35	10	10	76
		Yüzde	%27,6	%46,1	%13,2	%13,2	%100
			%58,3	%54,7	%50	%33,3	%50,7
Toplam		Kişi	36	64	20	30	150
		Yüzde	%24	%42,7	%13,3	%20	%100
			%100	%100	%100	%100	%100

Tablo 4.2: 29’da, deneklerin işyerlerinde, farklı inanca ait dinî sembollerle karşılaştıklarında gösterdikleri tepkilerin yaş guruplarına göre dağılımı verilmiştir. 20-29 yaş gurubundaki deneklerin %20,3’ü, “Kişinin inancını yansıtmaması hoşuma gider”, %39,2’si “Alış-verişimi yaparım, sembollerle ilgilenmem”, %13,5’i “Alış-verişimi yaparım ama inancın dışına vurulmasına karşılığım”, %27’si “Derhal başka bir yere yönelirim” şeklinde tepki vermiştir. 30-50 yaş gurubundaki deneklerin %27,6’sı “Kişinin inancını yansıtmaması hoşuma gider”, %46,1’i “Alış-verişimi yaparım, sembollerle ilgilenmem”, %13,2’si “Alış-verişimi yaparım ama inancın dışına vurulmasına karşılığım”, %13,2’si “Derhal başka bir yere yönelirim” demmiştir.

Tablo 4.2: 30. Tahsiliniz & “Girdiğiniz bir işyerinde, farklı inanca ait sembollerle karşılaşırsanız: (Örneğin Hıristiyan Dini için: "Noel Baba", "Haç işareti", "Hz. İsa"yı tasvir eden resimler v.s.)” sorusuna verilen cevapların dağılımı.

			Girdiğiniz bir işyerinde, farklı inanca ait sembollerle karşılaşırsanız: (Örneğin Hıristiyan Dini için: "Noel Baba", "Haç işareti", "Hz. İsa"yı tasvir eden resimler v.s.)				Toplam
			Kişinin İnancını Yansıtmaması Hoşuma Gider	Alış-verişimi Yaparım, Sembollerle İlgilenmem	Alış-verişimi Yaparım Ama İnançın Dışına Vurulmasın Karşıyım	Derhal Başka Bir Yere Yönelirim	
Tahsiliniz	Okur Yazar	Kişi	3	1	-	-	4
		Yüzde	%75 %8,3	%25 %1,6	- -	- -	%100 %2,7
	İlkokul Mezunu	Kişi	6	4	2	8	20
		Yüzde	%30 %16,7	%20 %6,3	%10 %10	%40 %26,7	%100 %13,3
	Ortaokul Mezunu	Kişi	2	7	-	4	13
		Yüzde	%15,4 %5,6	%53,8 %10,9	- -	%30,8 %13,3	%100 %8,7
	Lise Mezunu	Kişi	16	19	7	7	49
		Yüzde	%32,7 %44,4	%38,8 29,7	%14,3 %35	%14,3 %23,3	%100 %32,7
	Üniversite Öğrencisi	Kişi	4	7	3	3	17
		Yüzde	%23,5 %11,1	%41,2 10,9	%17,6 %15	%17,6 %10	%100 %11,3
	Üniversite Mezunu	Kişi	5	26	8	8	47
		Yüzde	%10,6 %13,9	%55,3 %40,6	%17 %40	%17 %26,7	%100 %31,3
Toplam		Kişi	36	64	20	30	150
		Yüzde	%24 %100	%42,7 %100	%13,3 %100	%20 %100	%100 %100

Tablo 4.2: 30'da, deneklerin işyerlerinde, farklı inanca ait dinî sembollerle karşılaştıklarında gösterdikleri tepkilerin tahsil durumlarına göre dağılımı verilmiştir. Okur yazar olan deneklerin %75'i “Kişinin inancını yansıtmaması hoşuma gider”, %25'i “Alış-verişimi yaparım, sembollerle ilgilenmem”; ilkokul mezunu deneklerin %30'u “Kişinin inancını yansıtmaması hoşuma gider”, %20'si “Alış-verişimi yaparım,

sembollerle ilgilenmem" %10'u "Alış-verişimi yaparım ama inancın dışa vurulmasına karşıyım", %40'ı "Derhal başka bir yere yönelirim"; ortaokul mezunu deneklerin %15,4'ü "Kişinin inancını yansıtmaması hoşuma gider", %53,8'i "Alış-verişimi yaparım, sembollerle ilgilenmem", %30,8'i "Derhal başka bir yere yönelirim"; lise mezunu deneklerin %32,7'si "Kişinin inancını yansıtmaması hoşuma gider", %38,8'i "Alış-verişimi yaparım, sembollerle ilgilenmem" %14,3'ü "Alış-verişimi yaparım ama inancın dışa vurulmasına karşıyım", %14,3'ü "Derhal başka bir yere yönelirim"; üniversite öğrencisi olan deneklerin %23,5'i "Kişinin inancını yansıtmaması hoşuma gider", %41,2'si "Alış-verişimi yaparım, sembollerle ilgilenmem" %17,6'sı "Alış-verişimi yaparım ama inancın dışa vurulmasına karşıyım", %17,6'sı "Derhal başka bir yere yönelirim"; üniversite mezunu deneklerin %10,6'sı "Kişinin inancını yansıtmaması hoşuma gider", %55,3'ü "Alış-verişimi yaparım, sembollerle ilgilenmem" %17'si "Alış-verişimi yaparım ama inancın dışa vurulmasına karşıyım", %17'si "Derhal başka bir yere yönelirim" şeklinde tepkilerini dile getirmişlerdir.

Tablo 4.2: 31. Ekonomik durumunuz & "Girdiğiniz bir işyerinde, farklı inanca ait sembollerle karşılaşsınız: (Örneğin Hıristiyan Dini için: "Noel Baba", "Haç işareti", "Hz. İsa"yı tasvir eden resimler v. s.)" sorusuna verilen cevapların dağılımı.

		Girdiğiniz bir işyerinde, farklı inanca ait sembollerle karşılaşsınız: (Örneğin Hıristiyan Dini için: "Noel Baba", "Haç işareti", "Hz. İsa"yı tasvir eden resimler v.s.)					
		Kişinin İnancını Yansıtmaması Hoşuma Gider	Alış-verişimi Yaparım, Sembollerle İlgilenmem	Alış-verişimi Yaparım Ama İnancın Dışa Vurulmasına Karşıyım	Derhal Başka Bir Yere Yönelirim	Toplam	
Ekonomik durumunuz	Düşük	Kişi	2	5	3	1	11
	Yüzde		%18,2	%45,5	%27,3	%9,1	%100
	Normal	Kişi	5	7	15	3	7
		Yüzde	%26,6	%38	%13,9	%21,5	%100
	İyi	Kişi	10	27	6	12	55
		Yüzde	%18,2	%49,1	%10,9	%21,8	%100
	Oldukça iyi	Kişi	3	2	-	-	5
		Yüzde	%60	%40	-	-	%100
Toplam	Yüzde	Kişi	36	64	20	30	150
		Yüzde	%24	%42,7	%13,3	%20	%100
			%100	%100	%100	%100	%100

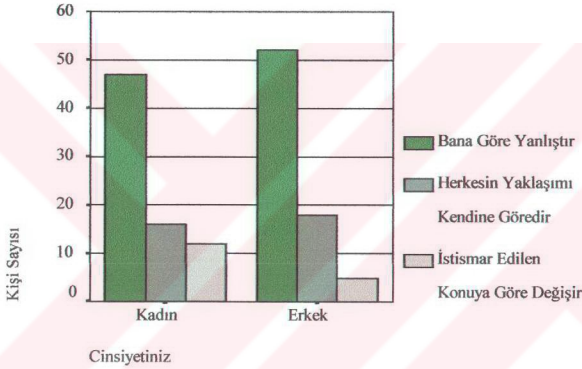

Tablo 4.2: 31’de deneklerin işyerlerinde, farklı inanca ait dinî sembollerle karşılaştıklarında gösterdikleri tepkilerin ekonomik durumlarına göre dağılımı verilmiştir. Ekonomik durumu düşük olan deneklerin %18,2’si “Kişinin inancını yansıtması hoşuma gider”, %45,5’i “Alış-verişimi yaparım, sembollerle ilgilenmem” %27,3’ü “Alış-verişimi yaparım ama inancın dışı vurulmasına karşıyım”, %9,1’i “Derhal başka bir yere yönelirim” şeklinde cevaplamıştır. Ekonomik durumu normal olan deneklerin %26,6’sı “Kişinin inancını yansıtması hoşuma gider”, %38’i “Alış-verişimi yaparım, sembollerle ilgilenmem” %13,9’u “Alış-verişimi yaparım ama inancın dışı vurulmasına karşıyım”, %21,5’i “Derhal başka bir yere yönelirim” demiştir. Ekonomik durumu iyi olan deneklerin %18,2’si “Kişinin inancını yansıtması hoşuma gider”, %49,1’i “Alış-verişimi yaparım, sembollerle ilgilenmem” %10,9’u “Alış-verişimi yaparım ama inancın dışı vurulmasına karşıyım”, %21,8’i “Derhal başka bir yere yönelirim” diye cevaplamış; ekonomik durumu oldukça iyi olan deneklerin de %60’ı “Kişinin inancını yansıtması hoşuma gider”, %40’ı “Alış-verişimi yaparım, sembollerle ilgilenmem” şeklinde görüş belirtmişlerdir.

Tablo 4.2: 32. Cinsiyetiniz & “Dini istismar edecek her türlü tutum ve davranış:” hakkındaki görüşlerin dağılımı.

			Dini istismar edecek her türlü tutum ve davranış:			Toplam	
			Bana Göre Yanlıştır	Herkesin Yaklaşımı Kendine Göredir	İstismar Edilen Konuya Göre Değişir		
Cinsiyet	Kadın	Kişi	47	16	12	75	
			Yüzde	%62,7	%21,3	%16	%100
				%47,5	%47,1	%70,6	%50
Cinsiyet	Erkek	Kişi	52	18	5	75	
			Yüzde	%69,3	%24	%6,7	%100
				%52,5	%52,9	%29,4	%50
Toplam			Kişi	99	34	17	150
			Yüzde	%66	%22,7	%11,3	%100
				%100	%100	%100	%100

Tablo 4.2:14'te “Dini istismar edecek her türlü tutum ve davranış;”görüşüne deneklerimizin ne yönde katıldıkları gösterilmiştir. “Bana Göre Yanlıştır” diyenler %66’lık bir oranla genel dağılımın en yüksek payını oluşturmuştur. “Herkesin Yaklaşımı Kendine Göredir” diyenler %22,7’lik bir yüzdeyle ikinci yüzdeyi; “İstismar Edilen Konuya Göre Değişir” şeklinde görüş belirtenler ise, %11,3’lük bir yüzdeyle en düşük yüzdeyi oluşturmuştur. Bu görüş de haliyle genellemeye etki etmeyecektir. Sonuçta; örneklem bölgesindeki bireyler genel olarak, dinin istismarından rahatsız olduklarını ve bunun, yanlış bir yöneliş olduğunu ifade etmişlerdir. İstanbul- Kadıköy bölgesindeki bireyler genel olarak dine karşı hassastırlar. (Bkz. Şekil 4.2: 15).

Şekil 4.2: 15. Cinsiyetiniz & “Dini istismar edecek her türlü tutum ve davranış;” hakkındaki görüşlerin dağılımları grafiği.

4.2.1. Esnafın İşyeri Ve Ticarethanelerdeki Dinî Nitelikteki Sembollere Yaklaşımları İle İlgili Bulgular

İşyerlerindeki dinî nitelik taşıyan sembollere yönelik esnaf kesiminden gelebilecek görüşlerin neler olduğunun tespit edilebilmesi amacıyla, anketimize esnaf kesiminin vermiş olduğu cevapların tabloları, bu bölümde özelleştirilerek ayrıca verilmiştir.

Konumuzun fazlasıyla dışına çıkılacağı sebebiyle anketimizin içeriğinde bulunan demografik sorulara yönelik esnafın vermiş oldukları cevapların özel dağılımları,

burada verilmemiştir. Ayrıca anketimizin 21. ve 22. sorularının esnaf deneklerimizin cevaplarına göre de tabloları çıkartılmamıştır. Genel olarak bu sorulara verilen cevaplar bir üst başlıkta tablolaştırılmıştır.

Tablo 4.2.1: 1. Cinsiyet & Ankete katılan esnafın genel yüzde içerisindeki dağılımı:

			Mesleğiniz		Toplam
			Esnaf	Diğer	
Cinsiyet	Kadın	Kişi	20	55	75
		Yüzde	%41,7	%58,3	%100
	Erkek	Kişi	28	47	75
		Yüzde	%58,3	%41,7	%100
Toplam		Kişi	48	102	150
		Yüzde	%32	%68	%100

Araştırmamızda faydalandığımız ankete katılan 150 kişilik katılım gurubu içerisinde %32'lik bir bölümü esnaf kesimi oluşturmaktadır. %32'lik bu oranın 20 kişisi kadın deneklerden; 28 kişisi ise erkek deneklerden oluşmaktadır.

Katılım gurubumuz olan 150 kişilik denek sayısının 75 kişisini esnaf kesiminden seçebilmek için oldukça gayret göstermemize rağmen; kendilerine ulaşabildiğimiz esnaf sayısı ancak 48'le sınırlı kalmıştır.

Tablo 4.2.1: 2. Esnaf deneklerin genel yüzdede yaş guruplarına göre dağılımları.

			Mesleğiniz		Toplam
			Esnaf	Diğer	
Yaşınız	20-29 Yaş	Kişi	13	61	74
		Yüzde	%17,6	%82,4	%100
	30-50 Yaş	Kişi	35	41	76
		Yüzde	%46,1	%53,9	%100
Toplam		Kişi	48	102	150
		Yüzde	%32	%68	%100
			%100	%100	%100

Tablo 4.2.1: 2’de ankete katılan bireylerin yaş guruplarına göre mesleki dağılımları görülmektedir. 30 – 50 yaş esnaf bireyleri, 20 – 29 yaş esnaf bireyelerine göre sayıca daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.2.1: 3. Esnaf & “Dini nitelik taşıyan sembollere ilgi duyar mısınız?” sorusuna verilen cevapların dağılımı.

Mesleğiniz				Dini nitelik taşıyan sembollere ilgi duyar mısınız?		Toplam	
				Hayır	Evet		
Esnaf	Cinsiyet	Kadın	Kişi	2	18	20	
			Yüzde	%10	%90	%100	
		Erkek	Kişi	6	22	28	
			Yüzde	%21,4	%78,6	%100	
				%75	%55	%58,3	
Toplam				Kişi	8	40	48
				Yüzde	%16,7	%83,3	%100

Tablo 4.2.1: 3’te görüldüğü üzere esnafların dini nitelik taşıyan sembollere ilgisi %83,3’lük bir orandadır. Dini nitelik taşıyan sembollere ilgi konusunda kadın esnafın, erkek esnafa göre daha önde oldukları tablomuzda açıkça görülmektedir.

Tablo 4.2.1: 4. Esnaf & “İnsanların inanışlarını yansıtırken sembollerden yararlanarak inançlarını göstermeleri fikrine:” sorusuna verilen cevapların dağılımı.

Mesleğiniz				Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam	
Esnaf	Cinsiyet	Kadın	Kişi	-	5	2	8	5	20	
			Yüzde	-	%25	%10	%40	%25	%100	
		Erkek	Kişi	3	5	2	12	6	28	
			Yüzde	%10,7	%17,9	%7,1	%42,9	%21,4	%100	
				%100	%50	%50	%60	%54,5	58,3%	
Toplam				Kişi	3	10	4	20	11	48
				Yüzde	%6,3	%20,8	%8,3	%41,7	%22,9	%100

Tablo 4.2.1: 4'te esnaf kesiminden olan deneklerimize sorulan; “İnsanların inanışlarını yansıtıran sembollerden yararlanarak inançlarını göstermeleri fikrine:” sorusuna verdikleri cevaplar yer almıştır. Esnafların bu fikre katılmaları %41,7’lik bir oranda gerçekleşmiştir. Katılmayanlar ise %20,8’de kalmıştır. Bu fikre deneklerin kesinlik derecesiyle birlikte katılmaları yüzdesi, genel yüzdenin %64,6’sı olmuş; kesinlik boyutuyla katılmayanları toplam yüzdesi de %27,1’lik bir oranda kendini göstermiştir. Kararsız kalıp fikir belirtmeyen esnaf deneklerimizin yüzdesi ise; %8,3 olmuştur.

Tablo 4.2.1: 5. Esnaf & “Dini hatırlatan sembollerden tablolar ve levhalar halinde olan dua, ayet, özlü söz içeren yazılar veyahut da resimler ilginizi çeker mi?” sorusuna verilen cevapların dağılımı.

				Dini hatırlatan sembollerden tablolar ve levhalar halinde olan dua, ayet, özlü söz içeren yazılar veyahut da resimler ilginizi çeker mi?			Toplam
Mesleğiniz				İlgimi Çekmez	Kararsızım	İlgimi Çeker	
Esnaf	Cinsiyet	Kadın	Kişi	2	1	17	20
			Yüzde	%10	%5	%85	%100
			Yüzde	%25	%20	%48,6	%41,7
		Erkek	Kişi	6	4	18	28
			Yüzde	%21,4	%14,3	%64,3	%100
			Yüzde	%75	%80	%51,4	%58,3
Toplam			Kişi	8	5	35	48
			Yüzde	%16,7	%10,4	%72,9	%100
			Yüzde	%100	%100	%100	%100

Tablo 4.2.1: 5'te esnafın, işyerlerindeki dini nitelik taşıyan sembollere karşı olan ilgilerinin ne yönde şekillendiği gösterilmektedir. Buna göre “İlgimi Çeker” diyen esnaf, toplam %72,9; “İlgimi Çekmez” diyen esnafsarsa %16,7’lik bir yüzdede toplanmıştır. “Kararsızım” yönünde görüş belirten esnaf deneklerimiz de %10,4’te kalmıştır.

Tablo 4.2.1: 6. Esnaf & “Günlük hayatınızda, işyerlerine girip-çıkmanızda; buralarda, dini nitelikte olan Araçça ayet, dua metinleri, besmele yazıları, hikmetli sözler veya kutsal yerlerin resimleri vs. ile karşılaştınız mı?” sorusuna verilen cevapların dağılımı.

Günlük hayatınızda, işyerlerine girip-çıkmanızda; buralarda, dini nitelikte olan Araçça ayet, dua metinleri, besmele yazıları, hikmetli sözler veya kutsal yerlerin resimleri vs. ile karşılaştınız mı?								
Mesleğiniz				Hiç Karşılaşmadım	Farkında Değilim	Birkaç Kez Karşılaştım	Oldukça Sık Karşılaştım	Toplam
	Cinsiyet	Kadın	Kişi					
Esnaf	Cinsiyet	Kadın	Kişi	-	-	7	13	20
			Yüzde	-	-	%35	%65	%100
				-	-	%41,2	%43,3	%41,7
Esnaf	Cinsiyet	Erkek	Kişi	-	1	10	17	28
			Yüzde	-	%3,6	%35,7	%60,7	%100
				-	%100	%58,8	%56,7	%58,3
Toplam			Kişi	-	1	17	30	48
			Yüzde	-	%2,1	%35,4	%62,5	%100
				-	%100	%100	%100	%100

Tablo 4.2.1: 6’da, esnaf deneklerimizin yaşamlarında hangi sıklıkta dini nitelik taşıyan sembollerle karşılaştıklarının dağılımı verilmiştir. Bu sembollerle birkaç kez karşılaşan esnafın yüzdesi %35,4 ; oldukça sık karşılaşan esnafın yüzdesi ise, %62,5’tir. Bu sembollerle karşılaşmış ve karşılaşmadığının farkında olmayan, 48 esnaf içinden sadece 1 esnafdır. “Hiç Karşılaşmadım” şeklinde görüş belirten esnaf denek tablomuzaya göre yoktur. Buradan hareketle esnaf kesimin bu tür sembolleriyakından bildikleri fikrine varılabilir.

Tablo 4.2.1: 7. Esnaf & “İşyerlerinde rastlayıp gördüğünüz dini nitelikteki metinleri, duaları, ayetleri içeren yazıların olduğu levhalar ve resimli tablolar sizde ne gibi bir etki uyandırır?” sorusuna verilen cevapların dağılımı.

				İşyerlerinde rastlayıp gördüğünüz dini nitelikteki metinleri, duaları, ayetleri içeren yazıların olduğu levhalar ve resimli tablolar sizde ne gibi bir etki uyandırır?				Toplam
Mesleği				Gereksiz Görürüm	Benim İçin Farketmez	Olumlu Karşılımlarım	Bulundurulması Gerekir	
Esnaf	Cinsiyet	Kadın	Kişi	1	4	13	2	20
			Yüzde	%5	%20	%65	%10	%100
				%50	%44,4	%38,2	%66,7	%41,7
		Erkek	Kişi	1	5	21	1	28
			Yüzde	%3,6	%17,9	%75	%3,6	%100
				%50	%55,6	%61,8	%33,3	%58,3
Toplam			Kişi	2	9	34	3	48
			Yüzde	%4,2	%18,8	%70,8	%6,3	%100
				%100	%100	%100	%100	%100

Tablo 4.2.1: 7’de “İşyerlerinde rastlayıp gördüğünüz dini nitelikteki metinleri, duaları, ayetleri içeren yazıların olduğu levhalar ve resimli tablolar sizde ne gibi bir etki uyandırır?” sorusuna esnafın genel bir yüzdeyle olumlu yaklaşmışlardır. %70,8’lik kesim “Olumlu Yaklaşım” yönünde görüş belirtmiştir. “Benim İçin Farketmez” diyenler %18,8 , “Gereksiz Görürüm” diyenler %4,2 ve “Bulundurulması gerekir” diyenlerse; %6,3’lük oranlarda toplanmıştır.

Tablo 4.2.1: 8. Esnaf & “İşyerlerinde rastlayıp gördüğünüz bu semboller; yazılar ve resimlerin içerdikleri anlamı merak eder misiniz?” sorusuna verilen cevapların dağılımı.

				İşyerlerinde rastlayıp gördüğünüz bu semboller; yazılar ve resimlerin içerdikleri anlamı merak eder misiniz?				Toplam	
Mesleğiniz				Hiç Merak Etmem	Pek Merak Etmem	Merak Ederim Ama Araştırmam	Merak Ederim ve Araştırmam		
	Esnaf	Cinsiyet	Kadın	Kişi	1	3	8	8	20
				Yüzde	%5	%15	%40	%40	%100
					%25	%33,3	%47,1	%44,4	%41,7
		Erkek	Kişi	3	6	9	10	28	
				Yüzde	%10,7	%21,4	%32,1	%35,7	%100
					%75	%66,7	%52,9	%55,6	%58,3
Toplam				Kişi	4	9	17	18	48
				Yüzde	%8,3	%18,8	%35,4	%37,5	%100
					%100	%100	%100	%100	

Tablo 4.2.1: 8’de, “İşyerlerinde rastlayıp gördüğünüz bu semboller; yazılar ve resimlerin içerdikleri anlamı merak eder misiniz?” sorusuna esnafın yaklaşımları verilmiştir. Tablomuzaya göre %37,5’lik bir oranda esnaf denek, bu sembollerin anlamlarını merak ettiklerini ve araştırdıklarını söylemiştir. %35,4’lük bir yüzdede ise, bu sembollerin anlamlarını sadece merak ettiklerini söyleyen esnaf bireyler toplanmıştır. Konuya fazla ilımlı olmayan esnaf kesim, “Pek Merak Etmem” şıkında %18,8’lik bir yüzdede kendini göstermiştir. İşyerlerindeki dinî nitelikteki sembollerin anlamlarını hiç merak etmeyen esnaf yüzdesi de %8,3’tür. Bu soruya verilen olumlu ve olumsuz cevaplarda kadın denekler ile erkek denekler arasında pek ayrı edici bir fark görülmemektedir.

Tablo 4.2.1: 9. Esnaf & “İşyerinizde dini nitelikteki sembolleri içeren (dualar, ayetler, özlü sözler, resimler vs.) tablo ve levhalar bulundurur musunuz? - Bulundurmak ister miydiniz? (İşyeri olmayanlar için)” sorusuna verilen cevapların dağılımı.

				İşyerinizde dini nitelikteki sembolleri içeren (dualar, ayetler, özlü sözler, resimler vs.) tablo ve levhalar bulundurur musunuz? - Bulundurmak ister miydiniz? (İşyeri olmayanlar için)		Toplam
Mesleğiniz				Hayır	Evet	
Esnaf	Cinsiyet	Kadın	Kişi	4	16	20
			Yüzde	%20	%80	%100
				%44,4	%41	%41,7
		Erkek	Kişi	5	23	28
			Yüzde	%17,9	%82,1	%100
				%55,6	%59	58,3
Toplam			Kişi	9	39	48
			Yüzde	%18,8	%81,3	%100
				%100	%100	%100

Tablo 4.2.1: 9’da, “İşyerinizde dini nitelikteki sembolleri içeren (dualar, ayetler, özlü sözler, resimler vs.) tablo ve levhalar bulundurur musunuz? - Bulundurmak ister miydiniz? (İşyeri olmayanlar için)” sorusuna esnaf deneklerimiz kendi işyerlerini düşünerekten cevap vermişlerdir. 20 kadın esnaf denekten 16’sı (%80’i) işyerinde bu tür sembolleri bulundurduğunu belirtmiştir. 4 bayan esnaf birey (%20’si) de bu sembolleri işyerlerinde bulundurmadığını söylemiştir. Erkek esnaf deneklere gelince; 28 kişiden 23’ü (%82,1’i) bu sembolleri işyerlerinde bulundurduğunu söylemiştir. Sembolleri bulundurmayan erkek esnaf kesim ise, 5 kişi (% 17,9’u) ile sınırlı kalmıştır. Genel olarak %81,3’lük esnaf kesim bu sembolleri işyerlerinde bulundururken; %18,8’i bulundurmamaktadır. Bu tablodan da anlaşılacağı üzere kadın esnaf deneklerle erkek esnaf denekler arasında dinî sembolleri işyerlerinde bulundurma konusunda dikkate değer bir fark yoktur.

Tablo 4.2.1: 10. Esnaf & “İşyerlerinde bulundurulan dini nitelikteki dualar, yazılar, resimler v.b. sembolleri ifade eden tablo ve levhaların, o işyeri sahiplerince hangi maksatla bulundurdıkları hakkındaki ilk fikriniz:” sorusuna verilen cevapların dağılımı.

				İşyerlerinde bulundurulan dini nitelikteki dualar, yazılar, resimler v.b. sembolleri ifade eden tablo ve levhaların, o işyeri sahiplerince hangi maksatla bulundurdıkları hakkındaki ilk fikriniz:					Toplam
Mesleğiniz		Aksesuar Olarak Bulundurular	Müşteri Çekmek İçin Bulundurular	Geleneğe Bağlı Olarak Bulundurular	Anlamını Bilerek ve İnanarak Bulundurular	Diğer			
Esnaf	Cinsiyet	Kadın	Kişi	3	1	6	10	-	20
			Yüzde	%15	%5	%30	%50	-	%100
			Yüzde	%75	%33,3	%35,3	%45,5	-	%41,7
		Erkek	Kişi	1	2	11	12	2	28
			Yüzde	%3,6	%7,1	%39,3	%42,9	%7,1	%100
			Yüzde	%25	%66,7	%64,7	%54,5	%100	%58,3
			Kişi	4	3	17	22	2	48
			Yüzde	%8,3	%6,3	%35,4	%45,8	%4,2	%100
			Yüzde	%100	%100	%100	%100	%100	%100

Tablo 4.2.1:10'da “İşyerlerinde bulundurulan dini nitelikteki dualar, yazılar, resimler v.b. sembolleri ifade eden tablo ve levhaların, o işyeri sahiplerince hangi maksatla bulundurdıkları hakkındaki ilk fikriniz:” sorusuna esnaf deneklerin verdikleri cevapların dağılımı yer almaktadır. Buna göre; “Anlamını Bilerek ve İnanarak Bulundurular” şıkında toplanan esnaf kesim, %45,8’le en yüksek yüzdeyi vermiştir. “Geleneğe Bağlı Olarak Bulundurular” görüşü ise; %35,4’le ikinci yüksek yüzde olmuştur. “Aksesuar Olarak Bulundurular” ve “Müşteri Çekmek için Bulundurular” görüşleri ankete katılan esnaf denekler tarafından pek fazla destek görmemiştir. “Diğer” seçeneğinde toplanan görüşler genelde; “Bu sembollerin işyerinde bulundurulması ticarete bereketin artmasına vesiledir.” şeklinde özetlenebilir.

Tablo 4.2.1: 11. Esnaf & “Bu tür sembolleri işyerlerinde bulunduran kimseler:” sorusuna verilen cevapların dağılımı.

				Bu tür sembolleri işyerlerinde bulunduran kimseler				Toplam	
Mesleğiniz				Samimi Dindardır	Dindar Olabilir	Bu Tür Sembolleri Bulundurmamak Dindarlık Ölçütü Değildir	Hiçbir Fikrim Yok		
	Esnaf	Cinsiyet	Kadın	Kişi	4	6	10	-	20
Yüzde				%20	%30	%50	-	%100	
		Erkek	Kişi	5	5	15	3	28	
			Yüzde	%17,9	%17,9	%53,6	%10,7	%100	
				%55,6	%45,5	%60	%100	%58,3	
Toplam				Kişi	9	11	25	3	48
				Yüzde	%18,8	%22,9	%52,1	%6,3	%100
					%100	%100	%100	%100	%100

Tablo 4.2.1:11’de, dinî nitelik taşıyan sembolleri işyerlerinde bulunduran kimselerin inanç durumlarının ne olabileceği sorusuna, esnaf deneklerin vermiş oldukları cevaplar yer almaktadır. Tablomuzda en yüksek yüzde, “ Bu Tür Sembolleri Bulundurmamak Dindarlık Ölçütü Değildir” görüşü % 52,1’lik oranda olmuştur. “Dindar Olabilir” görüşü %22,9’luk bir yüzdede; “Samimi Dindardır” görüşü ise, %18,8’lik yüzdede seyretmiştir. Kararsız kalıp “Hiçbir Fikrim Yok” diyen esnaf kesimse %6,3’te kalmıştır.

Tablo 4.2.1: 12. Esnaf & “Sizce; dua, ayet, özlü sözler ve kutsal resimleri içeren tablolar, şekiller ve sembollerin "din"le ilişkisi var mıdır?” sorusuna verilen cevapların dağılımı.

				Sizce; dua, ayet, özlü sözler ve kutsal resimleri içeren tablolar, şekiller ve sembollerin "din"le ilişkisi var mıdır?			Toplam	
Mesleğiniz				Yoktur	Kararsızım	Vardır		
	Esnaf	Cinsiyet	Kadın	Kişi	-	7	13	20
Yüzde				-	%35	%65	%100	
		Erkek	Kişi	-	%38,9	%44,8	%41,7	
			Yüzde	%3,6	%39,3	%57,1	%100	
				%100	%61,1	%55,2	%58,3	
Toplam				Kişi	1	18	29	48
				Yüzde	%2,1	%37,5	%60,4	%100
					%100	%100	%100	%100

Tablo 4.2.1: 12’de, dua, ayet, özlü sözler ve kutsal resimleri içeren tablolar, şekiller ve sembollerin dinle ilişkisinin olup olmadığına yönelik, esnaf deneklerin verdiği cevapların dağılımı gösterilmiştir. %60,4’lük kesim “Vardır” görüşünde birleşmiştir. “Yoktur” diyenler ise; %2,1’de kalmıştır. Kararsız kalan esnaf kesimi de %37,5’lik bir yüzdede toplanmıştır.

Tablo 4.2.1: 13. Esnaf & “Bir işyeri veya kurumun herhangi bir dinden olan kavram ve sembollerle kendilerini isimlendirip, tanımlamalarına (örneğin İslam Dini için: "Furkan Reklam", "Hicret Giyim", "Mekke Pazarı" v.s.) yaklaşımınız:" sorusuna verilen cevapların dağılımı.

Bir işyeri veya kurumun herhangi bir dinden olan kavram ve sembollerle kendilerini isimlendirip, tanımlamalarına (örneğin İslam Dini için: "Furkan Reklam", "Hicret Giyim", "Mekke Pazarı" v.s.) yaklaşımınız:					Toplam			
Mesleğiniziz				Art Niyet Olmadıkça Bunlar Olabilir	Olmasa Daha İyi Olur	Bunların Olmasına Razi Değilim	Kesinlikle Karşısın Dayım	
	Esnaf	Cinsiyet	Kadın	Kişi				
				17	1	1	1	20
			Yüzde	%85	%5	%5	%5	%100
				%44,7	%25	%33,3	%33,3	%41,7
		Erkek	Kişi	21	3	2	2	28
			Yüzde	%75	%10,7	%7,1	%7,1	%100
				%55,3	%75	%66,7	%66,7	%58,3
Toplam			Kişi	38	4	3	3	48
			Yüzde	%79,2	%8,3	%6,3	%6,3	%100
				%100	%100	%100	%100	%100

Tablo 4.2.1:13’te, “Bir işyeri veya kurumun herhangi bir dinden olan kavram ve sembollerle kendilerini isimlendirip, tanımlamalarına (örneğin; İslam Dini için: "Furkan Reklam", "Hicret Giyim", "Mekke Pazarı" v.s.) yaklaşımınız:" sorusunda esnaf deneklerin %79,2’lik bir yüzdeyle “Art Niyet Olmadıkça Bunlar Olabilir” şeklinde görüş belirttikleri görülmektedir.

Tablo 4.2.1: 14. Esnaf & “İşyeri sahiplerinin dini duygu ve düşüncelerini dini sembollerle açığa vurmaları fikrine:” sorusuna verilen cevapların dağılımı.

				İşyeri sahiplerinin dini duygu ve düşüncelerini dini sembollerle açığa vurmaları fikrine:				Toplam
Mesleğiniz				Olumlu Yaklaşım	Benim İçin Farketmez	Din Ticarete Alet Edilmese Daha İyi Olur	Hiçbir Fikrim Yok	
	Esnaf	Cinsiyet	Kadın	Kişi	11	3	6	-
			Yüzde	%55	%15	%30	-	%100
			Yüzde	%47,8	%25	%50	-	%41,7
		Erkek	Kişi	12	9	6	1	28
			Yüzde	%42,9	%32,1	%21,4	%3,6	%100
			Yüzde	%52,2	%75	%50	%100	%58,3
			Kişi	23	12	12	1	48
			Yüzde	%47,9	%25	%25	%2,1	%100
			Yüzde	%100	%100	%100	%100	%100
Toplam			Kişi	23	12	12	1	48
			Yüzde	%47,9	%25	%25	%2,1	%100
			Yüzde	%100	%100	%100	%100	%100

Tablo 4.2.1:14’te, “İşyeri sahiplerinin dinî duygu ve düşüncelerini dinî sembollerle açığa vurmaları fikrine:” esnaf kesimin vermiş olduğu cevaplar yer almıştır. Tabloya göre, esnaf deneklerin %47,9’u bu fikre, “Olumlu Yaklaşım” şeklinde yaklaşarak en yüksek yüzdeyi bu seçenekte göstermişlerdir. %25’lik bir gurupsa, “Benim İçin Farketmez” diyerek konuya ılımlı yaklaşmıştır. Diğer %25’lik bir kesim de, bu semboller kullanılarak dinin ticarete alet edilmesi olayına karşı olduklarını ifade etmişlerdir. Son olarak, %2,1’lik azınlık yüzdesi “Hiçbir Fikrim Yok” görüşünü vermiştir.

Tabloda görüldüğü üzere kadın ve erkek esnaf denekler arasında önemli bir fark söz konusu değildir.

Tablo 4.2.1: 15. Esnaf & “Girdiğiniz bir işyerinde, farklı inanca ait sembollerle karşılaşırsanız: (Örneğin Hıristiyan Dini için: "Noel Baba", "Haç işareti", "Hz. İsa'yı tasvir eden resimler v.s.)" sorusuna verilen cevapların dağılımı.

Mesleğiniz								Toplam
				Kişinin İnancını Yansıtması Hoşuma Gider	Alış-Verişimi Yaparım, Sembollerle İlgilenmem	Alış-Verişimi Yaparım Ama İnancın Dışa Vurulmasına Karşıyım	Derhal Başka Bir Yere Yönelirim	
Esnaf	Cinsiyet	Kadın	Kişi	8	9	1	2	20
			Yüzde	%40	%45	%5	%10	%100
				%47,1	%52,9	%16,7	%25	%41,7
Esnaf	Cinsiyet	Erkek	Kişi	9	8	5	6	28
			Yüzde	%32,1	%28,6	%17,9	%21,4	%100
				%52,9	%47,1	%83,3	%75	%58,3
Toplam			Kişi	17	17	6	8	48
			Yüzde	%35,4	%35,4	%12,5	%16,7	%100
				%100	%100	%100	%100	%100

Tablo 4.2.1: 15'te, farklı inanç sembolleri olan işyerlerine karşı, örneklemimizdeki esnaf kesimin yaklaşımlarının ne yönde olduğu görülmektedir. Tablomuzda, esnaf bireylerin %35,4'lük bir yüzdeyle en fazla katılımlarının olduğu bir seçenek “Kişinin İnancını Yansıtması Hoşuma Gider” görüşüdür. Yine aynı yüzdelik oranda, %35,4'te diğer bir seçenek olan “Alış-verişimi Yaparım Sembollerle İlgilenmem” seçeneği olmuştur. “Alış-verişimi Yaparım ama İnancın Dışa Vurulmasına Karşıyım” şeklindeki görüşü savunan esnaf yüzdesi, %12,5 olmuştur. Son olarak tablomuzda, esnaf bireylerin %16,7'si de “Derhal Başka Bir Yere Yönelirim” görüşünde toplanmıştır.

4.3. Kişilerin İşyerlerinde Ve Ticarethanelerdeki Dini Nitelik Taşıyan Sembollere Bakış Açıları İle İlgili Verilerin Yorumlanması

Çalışmanın bu bölümünde, anketlerden elde edilen ham veriler deneklerin demografik bilgileri göz önünde bulundurularak yorumlanmıştır. Seçilen deneklerin, ankette yer alan konu ile doğrudan ilgili sorulara verdikleri cevaplar yorumlanırken, işyerlerindeki dinî nitelikteki semboller hakkında deneklerin ayrıca sözlü olarak belirttikleri düşünceleri de bu yorumlamaya katılmıştır.

Örneklem bölgesinde uygulanan anketin (**Bkz. Ekler: Ek – C**) 8. sorusu olan “ Dinî nitelik taşıyan sembollere ilgi duyar mısınız?” sorusuna verilen cevaplarda ortaya çıkan sonuç; cinsiyet demografik değişkeni esas alındığında, kadınların erkeklere göre bu sembollere karşı daha ilgili olduklarıdır. Genel olarak kişilerin ilgileri bu sembollere karşı olumlu yöndedir. Ancak işyeri sahiplerinin sözlü ifadelerinden de anlaşıldığı üzere, kadın müşterilerin erkek müşterilere göre bu sembollere daha ilgili olduğu ortaya çıkmıştır. (**Bkz. Tablo 4.2: 1., Tablo 4.2: 5., Tablo 4.2: 7.**).

Kadınların erkeklere nazaran alış-veriş konusunda daha hareketli olduğu bir gerçektir. Örneklem bölgemizde konuştuğumuz esnafların büyük bölümü bu görüşü destekler yönde fikir belirtmişlerdir. Dükkanlara gelen kadın müşterilerin, erkeklere göre daha dikkatli oldukları; ticarethane içerisinde bulunan nesnelere karşı da bu dikkatlerinin sürdürdüğünü söylemişlerdir. Ticarethane içerisinde bulunduran dinî nitelikteki sembollere dikkat konusunda da kadınların aynı tutumu gösterdikleri görülmüştür. Dinî nitelikteki sembollerin ilgiyi çekmesine ek olarak; bu sembollerle ilgilenme, onlara bakıp anlamlarını sorma konusunda erkek müşterilerle kadın müşteriler arasında tutum açısından yakınlık vardır. (**Bkz. Tablo 4.2: 12.**).

Bireylerin günlük hayatlarında alış-veriş yaptıkları dükkanlarda asılı olan, bulunduran dinî içerikli semboller, örneklem bölgemiz dahilinde deneklerimizin çoğunlukla karşılaştıkları bir durumdur. (**Bkz. Tablo 4. 2: 8., 4. 2. 1: 6.**). Kişilerin alış-veriş yaptıkları yerleri seçtikleri , devamlı surette bu dükkanların sahipleriyle en azından birkaç kelam dahi olsa konuştukları bilinmektedir. Hatta müşterilerin alış verişte buldukları esnafların ahlaki yapıları, dünya görüşleri ve düşüncelerinden etkilendikleri ve o yönde alış-verişinin o esnaftan sürekliliğine olumlu veya olumsuz etki ettiğini de örneklem dahilinde konuştuğumuz esnaf ve müşterilerinin söylemlerinden öğrenmekteyiz. Bunları birlikte ele almak gerekirse; dinî nitelikteki sembollerin işyerlerinde bulundurulduğu bir gerçektir. Müşterilerin de sürekli olanlarından, birkaç defa alış-veriş yapanlarına kadar olan hepsi, bu sembolleri işyerlerinde görmekte ve bunların varlığından olumlu veya olumsuz etkilenebilmektedir.

20-29 yaş gençlik ve genç yaşlılık dönemi denekleri ile 30-50 yaş olgunluk ve yaşlılık dönemi denekleri, dinî nitelik taşıyan sembollere ilgi konusunda hemen hemen birbirlerine yakındır. Ancak 30-50 yaş dönemi bireyleri, 20-29 yaş bireyelerine göre bu sembollere ilgi konusunda biraz daha öne çıkmaktadır. (Bkz. Tablo 4.2: 2.). Hayatın hareketliğinin bireyin yaşamında yavaşlamasının başladığı dönemler olarak görülen 30-50 yaş bireyelerinde dinî nitelikteki sembollere ilginin artmasının görülmesi, dine olan ılımlı yaklaşımın işaretleri olabilir. Gençlik dönemlerinde hiçbir inancı benimsemeyen insanların bile, psikolojik yapılarında yaşlılığın getirmiş olduğu etkiyle dine sıcak bakar hale geldiklerini görebilmek imkan dahilindedir.

Elde edilen verilerde dinî nitelik taşıyan sembollere olumlu ilgi ve bu sembolleri işyerlerinde bulundurma konusunda; bekar olanlara göre evli bireyelerin daha hassas oldukları görülmüştür. (Bkz. Tablo 4. 2: 3., 4. 2: 18.). Evli olan bireyelerin bekar olanlara göre daha fazla sorumluluk sahibi olduğu bir gerçektir. Bireye bekar hayatının getirmiş olduğu tek başına olma durumu, evlilikle tersine dönmektedir. Artık birey, daha olgun bir kişiliğe bürünmek zorunda kalacaktır. (Onur, 2000: 60). Çünkü aile olmanın getirdiği yükümlülükler çerçevesinde birey; yetişen, eğitilen, kullanan kişiliğinden sıyrılarak; yetiştiren, örnek olan, eğiten, koruyan mevkiine geçmiştir. Yaşlanmanın hayatına getirdiği durgunluk, evlilikle daha da belirginleşecektir. Kendisinden gelecek nesle, iyiyi güzeli öğretebilmek, onu o şekilde terbiye etmek her yetişkin evli insanın çabalarındandır. (Baymur, 2000: 63). Din ve dinden olan, olumlu yöndeki getirmiş olduğu ahlaki öğretilerle bu çabalamaya destek olmaktadır. Sorumluluk altında olan birey, evliliğe adım attığı andan itibaren eski alışkanlıklarını gözden geçirir ve tek başına hareket edemeyeceğinin bilincinde olarak, hayatındaki ters gördüğü durumları kendi kurduğu ailesinde görmemek için elinden gelenin ötesinde bir azim gösterir. Dinî nitelikteki sembollere yönelik bekar olan bireyelere nazaran evli olan bireyelerin daha ilgili olmasını elbette tek bununla açıklayamayız. Ancak olgunluk yaş devresinin, bireyin hayatına ve kişiliğine bakış açısını geliştirdiği dönemler olarak bakılacak olursa ve de evlilikle birlikte bu bakış açısının ister istemez değiştiği göz önüne alınacak olursa, din ve dinden olandan bireyin bu devrelerinde nasiplenmeyeceğini düşünmek eksik bir düşünce olabilir.

Dinî nitelik taşıyan sembollere ilgi konusuna, bireylerin tahsil durumlarındaki ilerlemenin olumlu yönde etki ettiğini, elde ettiğimiz verilerden hareketle söyleyebiliriz. Ancak bu olumlu ilginin üniversite tahsili almış bireylerde azaldığı, hatta okur yazar olan bireylerin olumlu ilgisinden bile düşük olduğu görülmüştür. (Bkz. Tablo 4. 2: 4. , 4. 2: 6., 4. 2: 11., 4. 2: 14., 4. 2: 17., 4. 2: 26., 4. 2: 30.). Üniversite tahsili sırasında bireylerin din ve dinden olana alakalarının olduğunu, örnekleme anketimize katılan üniversite öğrencilerinin dinî nitelikteki sembollere olumlu yönde tutum göstermelerinden çıkarabiliriz. Ancak üniversite mezunu olmuş ve hayatını kurmuş kişilerde, tahsil durumları üniversitenin altında olan kişilere göre, din ve dinden olana karşı ilgi fark edilir oranda azalmaktadır.

Üniversite öğrencileri 20-29 yaşlar arası bireyleridir. Bir önceki nesillerinden aldıkları etkileşimlerini belli bir geleneğe bürülü olarak kendisiymiş gibi yansıtmakta ve öylece bunları yaşamaktadırlar. Daha tam şekillenmemiş kişilik yapılarıyla geldikleri; düşünce, inanış, etkileşim bağlamında çok geniş bir mozaige sahip üniversite ortamında, ilk zamanlarda eskiden getirdiklerini korumaktadırlar. Hatta üniversite dönemi bitinceye kadar çoğu üniversite öğrencisi birey, bu çok sesli ortamdan pek fazla etkilenmeden çıkabilmektedirler. Eskiden getirdiği gelenekler ve geleneklerin içinde barındırdığı her türlü birikimi kendi kişiliğinde, psikolojisinde tutularak, bir gün onun gerçek kişiliğinin şekillenmesinde, bu sefer kendisi olarak çıkmak üzere saklı kalmıştır. Bu birikimler içersinde; yani geleneklerde, dinsel izler görülebilmektedir. Ama sonradan bu izler, ya zarar görmekte ya da tamamen kaybolabilmektedir. Bireyin geçmişten getirdiği geleneklerini, inanışlarını üniversite yılları sırasında ne kadar koruyabildiğine bağlı olarak, sonraki olgunluk dönemlerinde o kişinin bu birikimleri kendisine mülk etmesi, birey için olumlu veya olumsuz yönde olabilmektedir. (Armaner, 1980: 129). Araştırmamızın verilerinden hareketle elde ettiğimiz bu yorum, çoğu yönden eksik bir yorum olmaya açıktır ancak; üniversite mezunu olan yetişkin bireylerdeki din ve dinden olana karşı ilginin azalması yapılacak başka araştırmalarla elbette aydınlatılabilir.

Anketimizde yer alan sorulardan olan “İşyerlerinde rastlayıp gördüğünüz dinî nitelikteki metinleri, duaları, ayetleri içeren yazıların olduğu levhalar ve tablolar sizde ne gibi bir

etki uyandırır?” sorusuna verilen cevaplarda olumlu yönde görüş belirtenler, olumluk derecesi azdan çoğa doğru sıralandığında ortaya çıkan tablo; bu tür sembollerin işyerlerinde bulundurulmasına olumlu bakış açısının yüksek bir oranda olduğudur. (Bkz. Tablo 4. 2: 9., 4. 2. 1: 7.). “Benim için fark etmez” görüşü olumlu görüşün biraz altında, “Olumlu karşılarım” görüşüne yakın bir görüştür. Buna karşılık “Bulundurulması gerekir” görüşü de “Olumlu karşılarım” görüşünün üstünde; netlik bildiren bir görüştür. Tablo da en yüksek yüzdeyi veren görüş, “Olumlu karşılarım” görüşü olmuştur. Dolayısıyla bu görüşten hareketle yapacağımız yorumlamada söylenebilecek en doğru tespit; bu sembollerin işyerlerinde bulundurulmasının gelenek halinde süregelen bir tutum olduğudur. Örneklem bölgemizden gelen mülakat kanaatlerine göre bu sembolleri işyerlerinde bulundurmak güzel bir alışkanlıktır. Çünkü anlamları bilinsin veya bilinmesin bu sembollerin toplum tarafından işyerlerinde bulundurulmasının zararının olmadığı aksine, ticarete fayda verebileceği düşüncesi günümüze kadar pekişerek gelmiştir.

22-29 yaş kişileri 30- 50 yaş bireylerine göre işyerlerinde rastlanılan dinî sembollere karşı olumlu tepki gösterme açısından biraz daha öndedir. Genel olarak her iki dönem bireyleri de bu sembolleri işyerlerinde ve ticarethanelerde görmeyi ılımlı karşılamaktadır. Ancak, olgun yaşlı bireylerin söz konusu sembollere ticarethanelerde rastladıklarında tepkileri çekimser olabilmektedir. Nitekim bu sembollerle karşılaşmaları halinde gösterecekleri tepkiyi “Benim için farketmez” şıkkında %38,2 ile toplanarak “Olumlu karşılarım” görüşünden sonra ikinci yüksek görüş oranı olarak belirlemeleriyle bunu göstermişlerdir. (Bkz. Tablo 4. 2: 10.). Yaşlı olgun dönemi kişilerinden olan bu bireylerden ‘işyerlerinde rastladığımız dinî nitelikteki semboller siz de ne gibi bir etki uyandırır’ şeklindeki anketimizin 12. sorusuna cevap olarak ‘Benim için fark etmez’ şıkkını işaretleyen bir yetiškine, niçin o şıkta görüş belirttiğini sorduğumuzda; *“İşyerine adam asmış duayı! Ama anlamını öğrenmek istediğimizde veya niye onu duvarına astın dediğimizde hiçbir şey diyemiyor. Yapılan eylem bilinçli olmalı. Gösteriş için duvarına asılacak şey insanların saygı duyduğu, inandığı şeyler olmamalı. Eğer ki, onu bulunduruyorsan veya asiyorsan, onun anlamını bilerek ve ona inanarak asacaksın. Bayrak gibi... Yoksa insanların masum inanışlarını sömürmekten başka bir şey yapılmış olmaz.”* şeklinde açıklama yapmıştır. Bu deneğimizin

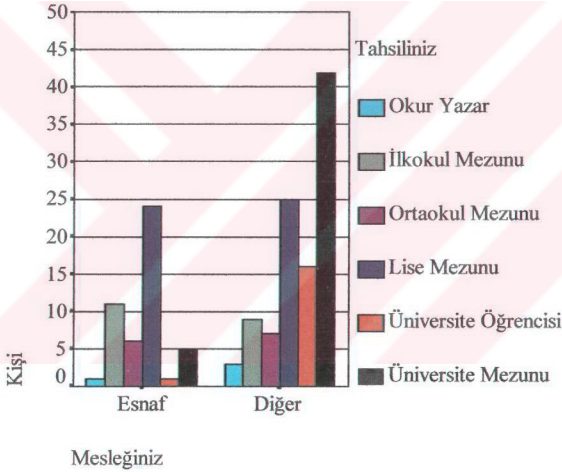
cevabından hareketle, yetişkinlerin mantık süzgecinin daha titiz çalıştığını söylemek yerinde olacaktır. Ayrıca, olgun ve yaşlılık dönemi insanların din konusundaki hassasiyetlerinin gençlik dönemi bireylerinden daha da belirgin olduğu sonucunu da buradan çıkarabiliriz. Yine bu bağlamda uygulanan anket sorularından 13. soruya verilen cevaplarda da, yaşlılık ve olgunluk (30-50 yaş) dönemi bireylerinin bu sembolere rastladıklarında onları merak edip, anlamlarını araştırdıkları açık bir şekilde görülmektedir. (Bkz. 4. 2: 13.).

Deneklere işyeri sahibi olmaları durumunda dinî nitelik taşıyan semboller işyerlerinde bulundurup bulundurmayacekleri ankette sorulmuştur. Bu sorudan elde edilen cevaplara göre; bireyler genel yüzde içersinde çoğunlukla işyerlerinde bu semboller bulundurmak istedikleri yönde görüş belirtmişlerdir. Kadın denekler, erkeklere göre bu semboller işyerlerinde bulundurma konusunda çok az bir oranla geride kalmıştır. (Bkz. Tablo 4. 2: 15.). Bunun sebebi, örneklem bölgesindeki kadınların iş hayatında erkeklere göre daha az yer almasıdır. Nitelik örneklem dahilinde kendilerine ulaşılabilen esnaf sayısında kadınların sayısı erkeklere göre daha azdır. Ayrıca esnaf olan bireylerin de bu semboller büyük bir yüzdeyle bulundurdıkları göz önüne alınacak olursa; esnaf bireyler içersinde bulunan kadın deneklerin de çoğunluk olarak bu semboller işyerlerinde bulundurdıkları gözlenmiş ve sorularımıza verilen cevaplarla da bu tespit edilmiştir. (Bkz. Tablo 4. 2. 1: 9.). Hatta kadın katılımcıların sayısı erkeklere oranlandığında esnaf olan kadın deneklerin bu semboller işyerlerinde bulundurma oranları erkeklerinkine çok yakındır.

Yaş gurupları dikkate alındığında dinî nitelik taşıyan semboller işyerlerinde bulunduran –bulundurmamak isteyen- kişilerin çok az bir oranla da olsa gençlik ve genç yaşlılık dönemleri bireylerinde önde olduğu ilgili anket sorusuna verilen cevaplarda görülmektedir. Olgunluk –yaşlılık dönemleri bireylerinde de bu semboller bulundurma veya bulundurmamak isteme oranı yüksek bir yüzdede seyretmiştir. (Bkz. Tablo 4. 2: 16). Burada şunu belirtmek yerinde olacaktır. Örneklem bölgesindeki 30-50 yaş arası olan bireylerin sayısı 76 kişidir. Bunun 35 kişisi esnaf olan bireylerdir. (Bkz. Tablo 4. 2. 1: 2.). Sonuçta dinî nitelikteki semboller ticarethanelerde bulundurma realitesi, diğer meslek guruplarına ait bireylere göre daha net bir şekilde olgunluk-yaşlılık dönemi

esnaf bireylerinde ortaya çıkmaktadır. Diğer meslek gurubu 30-50 yaş bireylerinde söz konusu sembolleri bulundurmamak isteyenlerin ticarethaneleri olmadığı varsayımı da düşünülecek olursa, esnaf yetişkinlerin ticarethanelerinde görülen bu sembollerin varlıkları aşıkardır. Yaşlılık ve olgunluk dönemi bireyi olan esnaflar üzerinde dinin dolaylı etkisini bu semboller vasıtasıyla onların işyerlerinde gözlemek mümkündür. (Bkz. Ekler: Ek-A). Deneklerin tahsil durumları göz önüne alınacak olursa; bu sembolleri işyerlerinde – bulundurmamak - bulundurmamayı isteme oranları, ilköğretim ve lise tahsili alan bireylerde daha belirgin öne çıkmaktadır. (Bkz. Tablo 4. 2: 17.). Örneklem bölgesindeki esnaf olan bireylerin tahsil durumlarının ne yönde olduğunu **Şekil 4. 3: 1'** den kolaylıkla takip edilebilir.

Şekil 4.3: 1. Ankete katılan bireyler içersinde esnaf bireylerin tahsil durumları dağılımı grafiği.

Ankete katılan 48 esnaf denegin 24'ü lise mezunu, 11'i ilkokul mezunu, 6'sı ortaokul mezunu, 5'iyse üniversite mezunudur. Kalan iki kişiden biri okur-yazar, diğeriye üniversite öğrencisidir. Esnaf olan bireylerin kendi eğitimleri hakkında mülakatlarda belirttikleri görüşlerinde; ya tahsil görececek yaşlardayken imkansızlıklardan dolayı

okuyamadıklarını ya da tahsil hayatlarının yeterliliklerine inanmalarından kaynaklanan sebeplerle eğitimlerini yarıda bıraktıklarını ifade etmişlerdir.

Bireylerin hayat şartlarının ekonomik açıdan iyi olması hâlinin işyerlerinde dinî nitelikteki sembollerini bulundurma konusuna, olumlu yönde etkide bulunduğu tespit edilmiştir. (Bkz. Tablo 4. 2: 19.). Deneklere bu husus sorulduğundaysa; “ *insanın karnı doyunca çevresini daha sağlıklı değerlendirebiliyor; iyiyi kötüyü ayırt edebilmesi kolaylaşıyor*” diye söyleyen denegimizin görüşüne yakın düşünceler ortaya çıkmıştır.

Anketin 15. sorusunda yer alan ifadelerde, deneklerin işyerlerinde gördükleri dinî sembollerin o işyeri sahiplerince ne maksatla bulundurdıkları sorulmuştur. En çok benimsenen görüş, (kadın ve erkek denekler eşit) bu sembollerin geleneğe bağlı olarak ticarethanelerde bulunduruldukları görüşü olmuştur. Diğer yüksek yüzdeye sahip görüş; “Anlamını bilerek ve inanarak bulundururlar” görüşüdür. (Bkz. Tablo 4. 2: 20., 4. 2. 1: 10.).

İşyeri sahipleriyle yapılan konuşmalarda; bu sembollerin geleneksel bir inanca dayalı olarak ticarethanelerde yaşatıldığı sonucu ortaya çıkmıştır. Bu sembollerden işyerinde bulunduran bir işyeri sahibi esnaf: “*Eskiden; Türkler Müslüman olmadan önce de bu geleneği dedelerimiz, nenelerimiz yaşatmıştır. Göz değmesin, nazar olmasın diye kutsal sayılan göz şeklindeki mavi nazar boncukları çocukların omuzlarına, binek ve yük hayvanlarının boyunlarına takılır ve onların kem gözlerden korunması böylelikle sağlanırdı.*” diyerek örften delil göstermiştir. Sonuçta; dinin etkisiyle adetlerin asıllıkları değişmemiş aksine dinin kendi bünyesindeki esnekliklerle o adet korunup, yeni şekillerde bu semboller eski bir alışkanlığın devamı olarak kendisini bizlere göstermektedir diye düşünülebilir. Yine bu bağlamda ankette ve mülakatlarda sorulan; bu sembollerin dinle ilişkisinin olup olmadığı sorusuna verilen cevaplarda da genel kanı, bu sembollerin dinle doğrudan olmasa da dolaylı olarak ilişkilendirilebileceği yönde gelişmiştir. (Bkz. Tablo 4. 2: 23., 4. 2. 1: 12.).

Ankette yer alan diğer bir soruya verilen cevaplar neticesinde; işyerlerinde bu sembollerini bulundurmanın dindarlığı göstermek için yapılan bir davranış biçimi

olmadığı görüşü deneklerimiz tarafından çoğunlukla benimsenen görüş olmuştur. (Bkz. Tablo 4. 2: 21.) Buna ek olarak, işyeri sahiplerinin bu sembollerini kullanarak dini düşüncelerini göstermeleri fikrinde denekler iki zıt yönde görüş belirtmişlerdir. (Bkz. Tablo 4. 2: 27.). Bu iki zıt görüşte toplanılmasının sebebi kanaatimizce; bu görüşe “Olumlu yaklaşım” diyenlerin de aslında dinin istismarının bu sembollerle yapılabileceğinin bilincinde olmalarına rağmen, konu din olunca bu hadiseye öncelikle iyi niyetle yaklaşmak gerektiğini savundukları için bu görüşü ankette tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Zaten dinin ticaret için bir sermaye kapısı şeklinde kullanılmasına mülakat yaptığımız deneklerin hepsi karşı çıktıklarını söylemişlerdir.

Bir işyeri veya kurumun herhangi bir dinden olan kavram ve sembollerle kendilerini isimlendirip tanımlamalarına yönelik ankette görüş belirten kadın ve erkek denekler, birbirlerine yaklaşık olan iki yüksek yüzdede “Art niyet olmadıkça bunlar olabilir.” şeklinde kanaat belirtmişlerdir. (Bkz. Tablo 4. 2: 24.). Yaşlılık ve olgunluk dönemi bireyleriyle gençlik ve genç yaşlılık dönemi bireyleri yine aynı görüşte yakın yüzdelerde toplanmışlardır. Gençlere göre yetişkin bireylerin din konusundaki hassasiyetlerini hatırlanacak olursa; 30-50 yaş bireylerinin benimsedikleri diğer bir görüşün “Olmasa daha iyi olur.” şıkında az da olsa kendini gösterdiği fark edilecektir. (Bkz. Tablo 4. 2: 25.). Yaşlı- olgun bireylerin din ve dinden olanları benimserken, inanca ait olan olguların şekilleriyle değil, özümseyerek asıllarıyla alınmasının gerektiğinin bilincinde olmaları ve bunu savunmaları düşünüldüğünde anket ve mülakat görüşlerinde öne çıkan çekimserliklerini açıklamak mümkün olabilir.

Bir işyeri veya kurumun herhangi bir dinden olan kavram ve sembollerle kendilerini isimlendirip, tanımlamaları fikrine yaklaşımların ankete katılan bireylerin tahsil durumları göz önüne alınarak bakıldığında; genelde ilköğretim ve lise mezunu olan bireylerin, “Art niyet olmadıkça bunların olmasında” bir sakınca görmediklerini belirttiği görülmüştür. Ayrıca 20-29 yaş bireyleri arasında olan üniversite öğrencileri de, bu görüşü yüksek bir yüzdede desteklemişlerdir. Üniversite mezunu olan bireylerde bu görüşü yüksek bir oranda desteklemişlerdir. Ancak diğerlerine göre bu destek daha alt bir yüzdede gerçekleşmiştir. (Bkz. Tablo 4. 2: 26.). Anketimize katılan esnaf deneklerin çoğunluğunun lise mezunu ve ilköğretim mezunu olan bireylerden

oluşturduğunu söylemiştik. Buradaki katılımların genelde esnaflardan geldiği tespiti, yanlış bir tespit değildir. (Bkz. Tablo 4. 2. 1: 13.). Deneklerle yapılan konuşmalarda, dinî kavramlarla işyerlerini isimlendiren insanların belki de çoğunun, iyi niyetle, sırf inançlarındaki güzel etkiyle bu isimlendirmeleri kullandıkları görüşü ileri sürülmüştür. (Bkz. Ekler: Ek-B). Ancak birkaç kişinin çıkıp da bu sembolleri veya kavramları ticaret için bir rant sağlama uğruna kullanması, iyi niyetli olan ticarethane sahiplerine büyük zararlar vermektedir. Deneklerimizden bir kişinin ifadesi aynen şöyledir: “ Tanıdığımız bir esnaf arkadaş var. İşyeri önceden buradaydı. (İstanbul-Kadıköy-Bahariye). İşleri biraz kötü gidince Fatih semtine işyerini taşımaya karar verdi. Kendisinin dinle neredeyse alakası yok ama tuhaftır; Fatih semtine yolum düştü onu ziyaret ettiğimde, işyerinin ismini dinsel bir kavramdan seçmiş. Dahası içeride bir sürü ayet, dua... Anlam veremedim. Bunu kendisine sorduğumdaysa o şöyle dedi: ‘ Burası dindar bir muhit; böyle davranmazsam iş çevresine yabancı olduğum bu yerde hiç müşterim olmaz.’ ” Kişilerin bu sembolleri işyerlerinde gerek işyerini isimlendirmek için kullanmaları gerekse; ticarethanesinin içinde bunlara yer vermesi çoğu zaman inançtan kaynaklanmaktadır. Nadir de olsa birkaç kişi bunları sırf ticarete kazanç için veya dindar muhitte kötü görülüp dışlanmamak için yapıyor olabilir. Ama bu, iyi niyetli olan, bir art niyet taşımayan inançlı işyeri sahiplerini asla zedelememelidir. Genelde örneğimizden gelen görüşler bu doğrultudadır.

Deneklerin işyerlerinde farklı inanca ait sembollerle karşılaşmaları durumundaki tepkileri şöyle olmuştur: Kadın ve erkekler birbirine yakın oranlarda aynı görüşlerde toplanmıştır. Bu görüşlerin en fazla toplandığı yüzde; kişilerin alış-verişini yapacakları, sembollerle de ilgilenmeyecekleri yönündeki seçenekte gelişmiştir. Kadın deneklerin bu duruma erkeklere göre daha ılımlı yaklaştığı görülmüştür. (Bkz. Tablo 4. 2: 28.). Kadınların işyerlerine daha fazla alış-veriş için girip çıktıkları düşünülecek olursa, dinî sembollere karşı yaklaşımlarının erkeklere nazaran olumlu yönde gelişmesinin daha belirgin olduğu görülebilir. Ayrıca kadınların genelde dinsel öğelere karşı erkeklere göre daha hassas olduğu ve bunun psikolojik özellikleriyle yakından ilişkili olduğu da bilinen bir gerçektir. (Armaner, 1980: 130).

Farklı dinî içerikli sembollere yaklaşım konusunda 30-50 yaş bireyleri, 20-29 yaşları arası gençlik-geç yaşlılık dönemi bireyelerine göre daha olumlu bir tutum içersindedirler. (Bkz. Tablo 4. 2: 29.). Genel olarak arařtırmanın verileri dūřtūnūldūđinde, 30-50 yařlar arası bireyelerinin dinî nitelik tařıyan sembollerin iřyerlerinde veya bařka yerlerde kullanılmasına ve bunların bireyelerin inançlarını gōstermek için bir araç olarak gōrūlmesine hassas yaklařtıkları sonucu gōrūlmūřtur. Ancak farklı inançtan olan kiřilerin iřyerlerinde veya bařka Őekillerde inanç gōgelerini semboller kullanarak gōstermelerine 30-50 yař bireyeler daha ılımlı yaklařmaktadırlar. Bunun sebebi yařlılık dōnemi bireyelerine sorulduđunda; İstanbul’da yařayan farklı dinlerdeki insanların daha bilinçli hareket ettikleri ve din gibi insanların inanç konusunda hassasiyetlerinin ũst derecede olduđu bir konuyu çok dikkatli deđerlendirdikleri yōnūnde gōrūř belirtmiřlerdir. Oysa kendi dinlerinden olan Mũslūman bireyelerin din konusundaki hassasiyetlerini örneklemimizdeki 30-50 yař arası olan olgun bireyeler deđerlendirirken; “ *Keřke biz Mũslūmanlar da onlar gibi din konusunda bilinçli ve saygılı olabilsek..*” diye imrendikleri gōrūlmūřtur.

Tahsil durumlarının yũksek olduğu rneklemiz bireyelerinin, farklı inanca ait sembollerle işyerlerinde karşılaşmaları durumundaki tepkileri genel olarak; Alış-verişimi yaparım, sembollerle ilēilenmem” Őeklinde gelişmiştir. Ancak lise dũzeyinde tahsile sahip bireyeler, yabancı din sembollere karşı daha belirgin bir ılımlıktadır. (Bkz. Tablo 4. 2: 30.). Lise eğitimi almış esnafların çoğunlukta olduğu ve bu kişilerin dinî sembollere karşı iyi yōnde ilgilerinin olduğu belirtilmişti. Buradan hareketle, esnafların inançlarından olanı iř hayatlarına taşımaları ve bu bağlamda kendi kimliklerini ortaya koymak istemeleri araştırma bulgularının değerlendirilmesinde bũyũk önem taşımaktadır. Farklı inançtan olan esnafların da işyerlerinde kendi dinî kimliklerini samimiyetle gōstermeleri gōrūřũ, örneklemimizde bulunan yetişkin esnaf bireyeler tarafından bu nedenle çoğunlukla destek gōrmūřtur.

Örneklem bōlgesinde bireyelerin ekonomik durumları genel olarak kendi kriterlerine gōre iyi seviyededir. Ekonomik durumları normal ve normalin ũstūnde olan 93 kiři, farklı inanca ait sembollerin olduğu işyerlerinden alış-veriş yapmakta bir sakınca gōrmemiřler hatta; bu sembollerin varlığından hoşnutluklarını ifade etmişlerdir. 150

deneğimizden sadece 30 kişisi bu sembolleri gördükleri işyerlerinden alış-veriş yapmayacaklarını belirtmiştir. Bu kişiler ekonomik durum açısından normal ve normal üstü iyilikte ekonomisi olan bireylerdir. Ekonomilerinin oldukça iyi olduğunu belirten deneklerden hiçbiri, yabancı inanıştaki sembollerin bulunduğu işyerlerini ve sahiplerini yadırgamadıkları araştırma sonunda ortaya çıkan tespitlerdendir. (Bkz. Tablo 4. 2: 31., 4. 2. 1: 15.). Ekonomik durumu oldukça iyi olan bireylerin iş yaşamlarında karşılaştıkları dinî görüş farklılıkları buldukları konuma göre iş ilişkileri açısından değişme göstermemektedir. Yani, farklı inanışlara iş dünyasında oldukça sık karşılaşıyor olması olumsuz değil, aksine olumlu bir durumdur. Çünkü iş hayatında önemli olan dürüstlüktür. Kişinin inanmış olduğu değerler ne olursa olsun güvenilir iş ahlakına sahip olması her zaman ön tercih sebebidir. Görüşlerinden yararlanan ekonomik durumları oldukça iyi olan esnaf ve tüccar bireyler, farklı inanışa ait düşünceleri bu doğrultuda söyledikleri düşüncelerle değerlendirmişlerdir.

5. GENEL DEĞERLENDİRME

Çalışmamızda, İstanbul-Kadıköy ve civarında oturan kişilerin dinî nitelik taşıyan sembollere karşı ilgi ve tutumlarını öğrenebilmeyi hedefledik. Buna bağlı olarak, daha önce hiç üzerinde çalışılmamış bu konuyla ilgili, 22 sorudan oluşan bir anketi, 150 kişilik bir gruba uyguladık.

Yürüttüğümüz çalışma alan araştırması şeklinde gerçekleştirilmiştir. Bilindiği üzere alan araştırmalarında doğal ortam olması şartı oldukça önemlidir. Çünkü elde edilecek verilerin sağlıklı olabilmesi için araştırmacının seçtiği grupta karşılıklı konuşmaların dışında yapacağı gözlemin etkiden uzak olması gerekmektedir. (Türkdoğan, 2000: 308). Biz de, çalışmamız sırasında bu hususu göz önünde bulundurarak, anketi uygulamadan önce anketi uygulayacağımız örneklemdaki esnafları gözlemledik.

Araştırmamızdan elde edeceğimiz verilerin daha anlaşılır olabilmesine faydası olacağı düşüncesiyle, İstanbul-Kadıköy örnekleminde anketi uyguladığımız kişilerin en az yarısının, esnaf ve işyeri sahibi olmasına gayret gösterdik. Ancak kendilerine ulaşabildiğimiz esnaf ve işyeri sahibi olan bireyler, toplam katılımcı sayısının (150 Kişi) sadece 48'ini (toplam oranının %32'si) karşılamıştır.

Çalışma sırasında, kişilerin dindarlıklarını ölçmek için, Veysel UYSAL'm 1996 yılında İstanbul'da yaptığı "Din Psikolojisi Açısından Dini Tutum, Davranış ve Şahsiyet Özellikleri" isimli çalışmasında kullandığı gibi bir sıfat listesini [Uysal, 1996: 155-160] anketimizle birlikte kişilere uygulama imkanımız olmadı. Biz de ilgili soruları anketimizde vermeyip, anketi uyguladığımız kişilerden 80'i ile anketle birlikte mülakat yaptık. Mülakat yaptığımız kişiler, çoğunlukla kendilerini dindar olarak görmekle birlikte, ibadetler konusunda eksikliklerini dile getirdiler.

İşyerleri ve ticarethanelerdeki dinî nitelik taşıyan sembollere, İstanbul-Kadıköy örneklemini bireylerinin yaklaşımı oldukça ılımlıdır. Anketlerimizden aldığımız sonuçlardan hareketle söylemek gerekirse dinî nitelik taşıyan sembollere ilgi bir hayli yüksektir. Ancak anketi uyguladığımız kişiler ile anketle birlikte kendilerine mülakat yapma imkanı bulduğumuz kişilerden edindiğimiz veriler, bu sembollere ilgi

duyulmakla birlikte; bunların dindarlığı kuvvetlendirici bir unsur olarak görülmediği doğrultusunda olmuştur.

Örneğimizde bulunan esnafların çoğunun, bu sembolleri işyerlerinde bulduklarını görmüş; bu sembolleri bulandırmayan esnafların da bu sembellere yabancı olmadıkları, hatta söz konusu semboller hakkında bilgilerinin olduğu tespit edilmiştir. Ancak, az önce de belirttiğimiz üzere bu sembollerin dindarlık ölçütü olması yönündeki bir düşünce, çalışmamıza katkıda bulunan kişiler tarafından desteklenmemiştir.

Mülakat yaptığımız işyeri ve ticarethane sahiplerinin, dinî nitelik taşıyan sembolleri ticarethanelerinde bulduklarının, dindarlıklarını göstermek amacı taşımadığı sonucuna varılmıştır. Tamamı ile geleneksel bir inanç olan, ticarete bereketin olabilmesine, bu sembollerin fayda sağladığı yönündeki bir inanış, dinî nitelikteki sembellere işyerlerinde rastlamamıza sebep olabilir. Örnek olarak Kadıköy'deki bir pastane sahibi, para kasasının üzerine astığı Arapça "Kelime-i Tevhid" yazılı tablo için: *"Kazancımda bereketin olmasında, onun faydası olduğuna inanıyorum."* demiştir.(Bkz. Ek- A Şekil 1.). Yine; Kadıköy'deki işyeri sahiplerinden olan bir manifaturacı: *"Esnaf arkadaşlarımız, bu sembolleri faydası olur diye bulunduruyorlar. Biz de onlardan etkilendik ve bu sembolleri dükkanımıza astık."* şeklinde açıklama yapmıştır. (Bkz. Ek-A Şekil 3.). Ticarethanelerinde dinî nitelikteki sembolleri bulandıran, mülakatla konuşabildiğimiz esnafların tamamının görüşleri, genelde bu iki örnekteki görüştekileri destekler mahiyettedir.

Kendilerini dindar olarak nitelendiren ve anketlerde de görüşlerini bildiren 40'ı kadın, 40'ı erkek 80 kişilik bir topluluğa, anketlerin doldurulmasının hemen ardından bire bir mülakat yapılmıştır. Yapılan görüşmelerde bu kişilere, dinî nitelik taşıyan veya kendilerine toplum tarafından dinî nitelik yüklenmiş sembellere ilgi konusuna yönelik, anketimizde yer alan sorulara paralel doğrultuda sorular yöneltmiştir. Bu kişilerin verdikleri cevaplarda, işyerlerinde ve ticarethanelerdeki dinî nitelik taşıyan, tablo - levhalar halinde bulunan, dua, ayet vb. şeklindeki sembellere olumlu yönde bir ilginin olduğu açıkça ortaya çıkmıştır. Yine de kendilerini dindar olarak nitelendiren kişilerin, bu saydığımız sembellere aşırı düzeyde bir ilgi göstermediklerini söylemek yerinde

olacaktır. Kendilerini dindar olarak nitelendiren kişilerin dinî nitelik taşıyan sembollere karşı ilgilerinin olumlu yönde olduğu ortaya çıkmıştır.

Ankete katılan 150 kişinin yarısı kadın, yarısı ise erkektir. Verilerin yer aldığı tablolara bakıldığında, kadınlarla erkekler arasında dinî nitelik taşıyan sembollere ilgi konusunda ayırt edici bir fark görülmemektedir. Sadece 4. 2: 15. ve 4. 2: 21. tablolarında; kadın deneklerin çok az bir yüzdeyle erkek deneklerin önünde olduğu görülmüştür.

Seçilen kişilerle yapılan mülakatlarda, kişilerin genelde şu görüşte birleştikleri görülmüştür: “Din, vicdanî bir muhasebedir. Kimse, dış görünüşüne veya onun bazı semboller konusundaki tutum ve davranışlarına bakarak başka bir kimseyi “dindardır” veya “dindar değildir” diye nitelendiremez. Ancak kişi inandığı gerçeği, yaşantısına, davranışlarına ve de düşüncelerine yansıtma ihtiyacındadır. Bu sebeple de din ve dinden olanı sahiplenme, onun kendi kişiliğini oluşturacaktır. Günümüzde neyin gerçek inanç, neyin yanlış inanç olduğu veya kimin dindar, kimin dindar olmadığı tartışmaları bir kenara bırakılmalı; herkesin, inandığı inancın olgularını kendi hayatında yaşamasına izin verilmelidir.” Mülakat yapılan 80 kişinin haricinde, anketi uygulama esnasında konuşma fırsatı yakalanan kişilerin görüşleri de yukarıda aktarılan cümleleri destekler yönde olmuştur.

Dinî nitelik taşıyan sembollerin, dine ve dine ait olanla bağlantısı elbette vardır ama edindiğimiz kanaatler ışığında vardığımız sonuç, bu bağlantının amaç değil araç olduğudur. Elde ettiğimiz bulgular ışığında söylenebilecek en doğru cümle: “bu semboller olmalıdır, olacaktır da ancak; bu sembollere ilgi konusunda yahut da kişinin hayatında sergilediği tutum ve davranışlara bakılarak: “Şu, dindendir” veya “Bu, dinden değildir” ya da “O kimse, dindardır”, “Bu, değildir!” şeklindeki söylemlerin, sloganların ön plana çıkmasının doğru olmadığıdır.”

Çalışmamızdan elde ettiğimiz verileri değerlendirirken, bir noktaya dikkat çekmek yerinde olacaktır. Dinî nitelik taşıyan sembollerin kullanımı, toplum içerisinde varlığını her yönde hissettiren din olgusunun varlığının bir sonucudur. Din, insana ve onun yaşadığı sosyal çevreye, kurumlara toplumun değerleri olarak kültürel bir miras

içerisinde gelenekler ve göreneklerle birlikte nüfuz eder. Toplumsal kuralların oluşmasında da bu etkiyi gözlemlemek mümkündür. İşte bu noktadan hareketle sosyo - psikolojik açıdan işyerlerinde ve ticarethanelerde bulundurulan dinî nitelik taşıyan sembollerin, kültürel atmosferde geleneklerle korunduğu ve varlığını yok olmayarak, öyle ya da böyle sürdürdüğü sonucuna varabiliriz. Daha açıkça söylemek gerekirse, işyerlerinde ve ticarethanelerde görülen dinî nitelikteki semboller, özümsemiş bir toplum değeri olarak karşımızda durmaktadır.

Toplum değerleri, toplumsal normların örnekleridir. Yerleşmiş olup da toplumsal değer ifade etmeyen bir kural neredeyse söz konusu değildir. Bayrağın muzafferliği, bir elmasın değeri, konutun rahatlığı, özel mülkiyetin dokunulmazlığı ve anayasanın kutsallığı toplumsal olarak yerleşmiş, her gün karşılaşılan değerlerdir. Bayrağa saygı gösterileceği; elmasın değerli; yuvanın tatlı; özel mülkiyetin dokunulmaz ve anayasanın kutsal olduğunun kanıtı kendindedir. Tüm bu değerlendirmeler değer yargılarını ima ederler ve bireyde bir kez benimsendikten sonra kişisel bağlılık gösteren duygusal özellikler taşırlar. Bu biçimde örnekleri görülen kurallara toplum değerleri denilmektedir. (Sezen, 2000)

Diğer herhangi bir kural gibi toplumsal kurallar da, bireylerin veya birey gruplarının ilişkilerinin sonucu olarak ortaya çıkarlar. Bireyin kalımsal gelişimi içerisinde karşılaştığı yerleşik toplumsal değerler, ilk önce uyarı bakımından yer alır ve bu tutum bireyin psikolojik sürecinin sonucu olur. Bugün hoşlanılan aynı renk veya kitaptan, başka bir günde ve ilişkide bireylerin hoşlanmadığı görülmektedir. Diğer taraftan, olağan koşullar altında aynı uzunluktaki ışık dalgası, canlılığın her uyarılışında aynı renk niteliğini, kırmızı deneyimini uyandırır. Değişkenlikler vardır, ama nesnel bir uyarı bu değişiklikleri kesin sınırlar içerisinde tutar. Ama bayrağın deneyimlenen değeri, bayrağı meydana getiren ne kumaşın fiziğine özgüdür, ne de bir elmasın değeri taşın kendinde saklıdır. (Şerif, 1985).

Bireylerin fiziksel temel gereksinmelerin yanı sıra, dine, kültüre, örf'e şerefe veya yüceltilen herhangi bir şeye karşı da bağlılıkları vardır. Bu bağlılıklar öğrenilir. Bunların değeri, doğrudan psikolojik doyum sağlamalarında değildir. Bu değerler

kişilerin birbirleriyle karşılıklı menfaatler doğrultusunda bir araya gelip, toplumu oluşturmalarıyla kendiliğinden şekillenmektedir. Toplum çevresi, bireylere; kendine sadık üyelerine bir değerler sıralaması sağlar ve ferde günlük hoşlanıp hoşlanmayacağı şeylerin bir listesini çıkartır. Fakat bazı ölçütler bir durumda kişileri ortak yönlendirirken (yasalar, tıp), diğer bir durumda (bilim, din) farklı kılabilir. (Şerif, 1985: 100).

Toplumda, toplum için ölçütleşmiş, guruba saygı ve bağlılık gibi tüm gurup üyelerinden beklenen saptamalar vardır. İnsanlık, insan hayatının kutsallığı, kişisel onur gibi değerler kim olursa olsun gurupta bulunanlardan saygı bekleyen ve dikkat çeken değerleri ifade eder. Bu gibi değerler, şu veya bu kişinin yaşantısı boyunca kazanılan kişisel seçimlerin ürünü değildir. Guruptaki üyelerin ilişkilerinin ürünleridir. Bunlar ölçütleşmiş ve gurupça benimsenmişlerdir. Bir kez bir değer ölçütleştirilip, guruba özümzendikten sonra (örneğin, dinî sembollerin bereket getireceği inancıyla işyerlerinde bulundurulması) nesnel bir gerçeklik kazanır. Kalıtımsal olarak konuya yaklaşmak gerekirse, yeni doğmuş bir bebeğe böyle bir değer yabancıdır. Gelişip büyümesi sürdükçe gurubun bir üyesi olur. Biyolojik olarak bir ailenin bebeğidir, buna karşılık ailesi de gurubun bir üyesidir. Psikolojik olarak hem ailenin , hem de daha geniş bir gurubun üyesi olarak gelişip büyür. Onu çevreleyen toplumsal atmosferden toplum değerlerini toplayarak bunları kendi içeriğine özümser. Bu içeriğe özümsemiş değerler ondaki toplumsal olamı oluştururlar. Bireyi, insanlar ve toplumsal kurumlar ile olan ilişkilerinde tutarsız olmaktan kurtaran budur. Anket verilerimizde de görüldüğü üzere bireyler, benimsemedikleri bir değerle bir inanışla karşılaştıklarında, o inanışı benimseyenler tarafından kendi inancına bir zarar gelmemesi durumunda gayet ılımlı bir tavır sergilemektedirler.

Kişi öldüğünde toplumsal değerler ölmez. Gurubun diğer üyeleri onlara ait olarak değerleri yaşatmaya devam ederler. Değerler, esneklikten yoksun birtakım varlıklar olmamalarına rağmen, çok yerleşik bazı değerler, insanlarda kuşaklar boyunca varlıklarını sürdürürler. Dinî nitelik taşıyan veya kendisine dinî olma yönünde anlam yüklenen semboller de bu bağlamda birer toplum değeri olarak hayatlarını sürdürmektedirler.

Değerler, gurubun geçmişinde geçici bir yeri olan bireylerin ilişkilerinin ürünüdür, ama bir kez oluştuktan sonra bu veya şu bireyin mülkü olmaktan çıkarlar. Ölçütleştirilmiş durağanlıklar olarak değerler, sosyolojik gerçeklerdir. Pek doğal olarak, ataletlerine rağmen doğmalarına neden olan koşullar yok olduktan sonra değişmeğe ve yerlerini başkalarına bırakmaya gebedirler. (Şerif, 1985).

Bir tutum bir kez bireyde yerleştikten sonra, bunun durgun duygusal bir özelliği vardır. Toplumsal değerler bireyin isteğiyle üretilmez ve kişilerin kaprisleriyle de atılmazlar. Bu değerler, bireyde kalıtım veya büyüme ve olgunlaşmayla da oluşmazlar. Kişi, tutumları çevresinden alır veya toplum tarafından en azından bazı tutumlar kişiye kabul ettirilir.

Toplumsal değerler, çok ender olarak yalıtılmış şeylerdir. Yerleri ve diğer değerlerle olan ilişkileri, bir kültür örüntüsü içerisinde. Böyle olunca, toplumsal tutumları ve bunların, bireyin psikolojik yapısındaki örgütlenişini anlamamız için, önce yerleşik değerleri araştırmalıyız dediğimiz zaman, söylemek istediğimiz, bireyi önce, toplumsal dış dünyanın yerleşik yapısı, kurumları ve değerleri ile ele almamız gerektiğidir. (Şerif, 1985). İşte buradan hareketle bireyin dış dünyasında görmeğe alıştığımız dinî nitelikteki sembolleri ele alırken, bireyin iç dünyasındaki yoğun din duygularını ve bunun sosyal çevredeki şekillenişini bir değer olarak görebiliriz. Fakat araştırmamızın verilerinden anladığımız kadarıyla bireyin iç dünyasındaki din duygusunun o kadar da yoğun olmadığı zamanlarda bile toplumda yer etmiş değerlerin etkisiyle bireyler kendilerini din ve dinden olana kaptrabilmektedirler.

Tutumların yeterince anlaşılması için toplumsal değerlerle işe başlamak uygun görüş açısını verir. Toplumsal değerler, zamana dayanıklı duygusal düşünsel durağanlıklarını temsil ettiğine göre, bize genel yönelimleri verecektir. Elbette bireysel farklılıklar vardır. Bir gurupta bulunan bireyler, gurubun değerlerini aynı biçimde ve tempoda özümsemezler ve aynı toplumsal değerleri kendi içlerine sindirmiş olan kimseler, bu değerlere aynı yoğunlukta ve duygusal dışa vurular ile bağlı değildirlere. Araştırmamızın anketlerinde karşılaştığımız çok zıt görüşlerin sebeplerini buna bağlamak yerinde bir tespit olacaktır. Bir taraf dinden olanı kendi benliğine

sahiplenircesine özümserken, diğeri bir tarafsız; sanki o gurupta, o dinden ve o değerden çok uzak bir toplumda hayatını sürdürüyormuşçasına görüşler benimseyebilmektedir. Bu nedenle de sosyal psikolojide tutum-değer araştırmaları için yapılması gereken; işe daha geniş kapsamlı yapılarla başlamak ve psikolojik analizleri daha belirgin alanlara doğru adım adım ilerletmekle mümkün olacaktır.

Toplumsal değerler içerisinde bulunan dinî nitelikteki sembolleri, bir sosyal gerçek olarak kabul etmemek, bir yerde din diye bir olguyu görmezden gelmek olacaktır. Din, insanlar arasında varlığını sürdürdüğü müddetçe onun, yine insanlar tarafından anlaşılması demek olan, semboller de olacaktır. Sembolik sistem olarak din, motivasyonlar, eğilimler ve dini tecrübeler meydana getirir. Eğer ruhî haller dinden önce mevcut olmasaydı ve kendi hayatını dine vermeseydi bunu yapması mümkün olmazdı.

Din, insanın ruhunda önceden kararlaştırılmış ve bir iç sebeplilikle davranışı idare etmekte olan tek boyutlu ve zorlayıcı bir psikolojik tezahür değildir. Dinin, insanın ruhî hallerinin dışında belli kültürlerin izini taşıyan varlığı gözden uzak tutulamaz. Sembolik bir sistem olarak kültürde mevcut olan dinî unsurlar insanı, kendi bilinen hayat tarzına uymaya, onlarsız veya onlara karşı olmaya davet ederek, insan üzerinde belirleyici fakat zarurî ve zorlayıcı olmayan bir etki icra eder.

Sonuç olarak, kendisini kültür içerisinde gösterdiği şekliyle din, sembolik bir sistem, sosyal kurum ve subjektif hayattan ibarettir. İnsanın, hem dışındaki sosyal ve kültürel ve hem de içindeki psikolojik varlığı ile bir bütün oluşturan dini, bu geçerlilik üzerinde incelemek vasıtasıyla verimli sonuçlara ulaşmak mümkün olacaktır. (Hökelekli, 1998: 71). Bu bağlamda dinî nitelikteki sembolleri de insanların, inandıkları din olgusu içerisinde görmeden, karşımızda bir realite olarak duran bu psiko-sosyal hadiseyi çok iyi tahlil edip anlamadan pozitif ve negatif yargılardan uzak durmak gerekmektedir.

SONUÇ

İstanbul - Kadıköy örneğinde uygulamalı olarak yürüttüğümüz çalışmanın sonucunda, “İşyerlerindeki Dinî Nitelik Taşıyan Sembollerin Kişilerin Tutum ve Davranışlarına Etkisi” konusunu, elimizdeki imkanları azami derecede kullanarak işledik. Anket ve de mülakat yöntemini kullandığımız çalışmamızda; okur –yazarlık oranı açısından ülkemiz şartlarına göre ileride olan ve yine gelir düzeyi konusunda Türkiye standartlarına göre normal ve normalin üzerinde olan bir bölgede çalışma imkanı bulduk.

Çalışmamızda, verileri elde etmede görüşlerine başvurduğumuz kişilerin, belirli bir düzeyde eğitim-öğretim görmüş kişilerden oluşması, araştırmamızın şekillenmesine olumlu yönde etki etmiştir. Ayrıca şunu belirtmek gerekir ki; konumuza yön vericiliği olabilecek bir örnek çalışmaya ülkemizde günümüze kadar henüz rastlanılmamış olması, çalışmamızda eksik kalan bir çok noktanın olması sonucunu doğurmuştur. Dileğimiz, bu alanda yapılacak yeni çalışmaların fazlaşmasıyla eksikliklerimizin giderilmesi yönündedir.

Ankete ve de mülakata dayalı olarak sürdürdüğümüz bu çalışma sonucunda, araştırmamızın başlangıcında ileri sürmüş olduğumuz varsayımlarımızdan: “İşyeri ve ticarethane sahibi olmakla dinî nitelik taşıyan sembollere ilgi duymak arasında anlamlı bir ilişki vardır.” savı desteklenmiştir. Buna karşılık varsayımlarımızdan; “İşyerlerindeki dinî sembollere karşı kadınların, erkeklere göre daha olumlu bir tutum sergiledikleri.” varsayımı, anket uygulamamızın gösterdiği veriler doğrultusunda desteklenmediği kanıtlanmıştır. Diğer varsayımlarımız ; “Kendilerini dindar olarak nitelendiren kimselerin işyerlerindeki dinî sembollere bakış açıları daha ılımlı olmalıdır.” ile “Dinî nitelik taşıyan sembollerin din ve dindarlık ile doğrudan bir bağlantısı olmamalıdır.” varsayımlarımız çalışmamızın sonunda destek görmüştür.

Çalışmamızın sonucunda elde ettiğimiz bulguların değerlendirilmesiyle, işyerlerindeki dinî nitelik taşıyan sembollerin 20- 50 yaşları arasındaki kişiler üzerindeki psikolojik açıdan etkilerinin ne yönde olduğunu İstanbul-Kadıköy örneğinden biraz olsun öğrenebilmiş durumdayız. Buradan hareketle, bu sembollerin toplum içerisinde kişilerin

tutum ve davranışlarına etkisinin olduğunu, “hiç ilgilenmiyorum” diyen bireylerin dahi bu sembollerden etkilendikleri söylemek çok yerindedir. Daha da açık söylemek gerekirse işyerlerindeki dinî nitelik taşıyan semboller, insanlar arasında sosyal hüküm oluşturmuş bir değerdir ve bu yönüyle de dinî semboller, toplum adına sosyal gerçekliği olan bir norma dönüştürülmüştür.

Dinî sembollerin anlamı üzerinde toplum içinde bir anlaşma olduğundan bunlar ortak bir birleşme sağlarlar. Toplumun ortak yaşantısı içinde tarihsel bir süreklilik kazanmış farklı sembolik değerler aynı zamanda toplumun kültürel yapısının kodlarını oluştururlar. Çocuk büyütmeden görgü kurallarına, ekonomik faaliyetlerden eğitime kadar sembollerin ifade edildiği kompleks bir toplumsal ilişkiler alanı vardır ki, bunların her biri kendi içinde toplumun bireyleri için anlam ifade eden bir sistem bütünlüğü oluştururlar. Dinî semboller ancak insanların ilişkilerinde devam eden bir süreç halinde anlamlarını korumaktadır. İnsan ilişkilerinin sembolik bir özelliğe sahip olmakla bir anlama büründükleri iddia edilebilir.

Dinle bağlantı içindeki insan, kendi dünyasında günlük hayatın bütün olaylarını kendi bakış mantığına göre değerlendirerek bir çevre oluşturmaktadır. Birey dini öğrenme ile yani; dinî sembollerle kendisine ait bir kimlik tanımlaması yapabilmekte, bu kimlik sembolleştirilmesi ile de her türlü eylem ya da davranışını temellendirebileceği bir güdülenme sistemi oluşturabilmektedir. Böylece dinî sembollerin rolleri ve anlamları, toplumsal ilişkiler alanında işlevsel olabilmektedir. Aslında dinin özünü ve gerçek amacını teşkil eden dış planda görülen akislerin (dinî sembollerin), bizleri ulaştıracağı yekpare hakikatin dünyasıdır. Somut bir akis öncelikle dikkatimizi çeker ama hemen arka planda ruhî, manevî derinlik bulunur.

Sonuçta söylemek gerekirse, dinî nitelikteki sembollerin işyerlerinde bulundurulması, bir geleneğe bağlı olarak günümüze kadar gelmiştir. Bireyler tarafından onların gerçek anlamları unutulmuş olsa bile, toplum bu sembollerin kutsal bir ifade içerdiklerinden şüphe etmemekte ve onlara saygılarını sürdürmektedir.

KAYNAKLAR

Kitaplar

ARMANER, Neda., Din Psikolojisine Giriş I., Ayyıldız Matbaası Yayınları, Ankara - 1980.

BAYMUR, Feriha., Genel Psikoloji, 14. Baskı., İnkılâp Yayınları, İstanbul - 2000.

BİLGİSEVEN, Kurtkan Âmiran., Sosyal İlimler Metodolojisi, 4. Baskı., Filiz Kitapevi, İstanbul - 1994.

ELIADE, Mircae; İmgeler Simgeler, Çev., Mehmet Ali Kılıçbay, Gece Yayınları, Ankara - 1992.

ELIADE, Mircae;; Kutsal ve Din Dışı, Çev., Mehmet Ali Kılıçbay, Gece Yayınları, İstanbul - 1991.

HÖKELEKLİ, Hayati., Din Psikolojisi, 3.Baskı., Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara - 1998.

KILIÇ, Sadık., İslam'da Sembolik Dil, İnsan Yayınları, İstanbul- 1995.

KILIÇ, Sadık., Kur'ân Sembolizmi (Renklerin ve Şekillerin Dünyası), Kılıç Kitapevi, Ankara - 1991.

KOÇ, Turan., Din Dili, Rey Yayınları, Kayseri -1995

KRECH, David., Richard S. CRUTCHFIELD., Sosyal Psikoloji, Çev., Erol Güngör., Ötüken Yayıncılık., İstanbul - 1999.

MARDİN, Şerif., Din ve İdeoloji, 2. Baskı., İletişim Yayınları, İstanbul - 1983.

ONUR, Bekir., Gelişim Psikolojisi Yetişkinlik Yaşlılık Ölüm., 5. Baskı., İmge Kitapevi Yayınları, Ankara - 2000.

SEZEN, Yümni., İslam'ın Sosyolojik Yorumu, Birleşik Yayıncılık, İstanbul - 2000.

ŞERİF, Muzaffer; Sosyal Kuralların Psikolojisi, Çev., İsmail Sandıkçioğlu, Alan Yayıncılık, İstanbul - 1985.

TÜRKDOĞAN, Orhan., Bilimsel Araştırma Metodolojisi., 3.Baskı., Timaş Yayınları, İstanbul - 2000.

UYSAL, Veysel., Din Psikolojisi Açısından Dini Tutum Davranış Ve Şahsiyet Özellikleri, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul -1996.

Makaleler:

ARMANER, Neda , “Kültürümüzün Son Elli Yılı İçinde Din Psikolojisi Alanında Hizmet Edenler”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 50. Yıl Sayısı, Ankara -1973, s.222.

PERŞEMBE, Erkan., “Dinde Sembolün Fonksiyonu Ve İslam’da Sembolik Değerlerin Bugünü”, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:10, Samsun 1998, ss. 89-101.

SCHIMMEL, Annemarie., “Dinde Sembolün Fonksiyonu Nedir?”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 3-4., Ankara 1954, s. 68.

Diğer Kaynaklar:

FIRAT, Erdoğan., Üniversite Öğrencilerinde Allah İnancı ve Din Duygusu (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Ankara - 1977.

EKLER

Ek-A İşyerlerinde Görülen Dinî Semboller

Şekil A 1. İstanbul - Kadıköy'de bir pastane; Arapça "Kelime-i Tevhid" yazılı tablo.

Şekil A 2. İstanbul - Kadıköy' de bir börekçi dükkanı; Arapça "Maşallah" yazılı tablo.

Şekil A 3. İstanbul – Kadıköy’ de bir manifaturacı; Arapça "Kelime-i Tevhid" yazılı tablo.

Şekil A 4. İstanbul - Üsküdar’da bir kasap; Arapça yazılı Kur'an-ı Kerim ayetlerinin olduğu tablolar.

Şekil A 5. İstanbul - Üsküdar'da bir kasap; "Kabe"resimli tablo ve sol üst köşede Arapça rızık duası yazılı küçük levhacık.

Şekil A 6. İstanbul - Üsküdar' da bir kasap; Arapça "Besmele", "Allah", "Muhammed" yazılarının olduğu "Mescid-i Nebevi" resimli tablo.

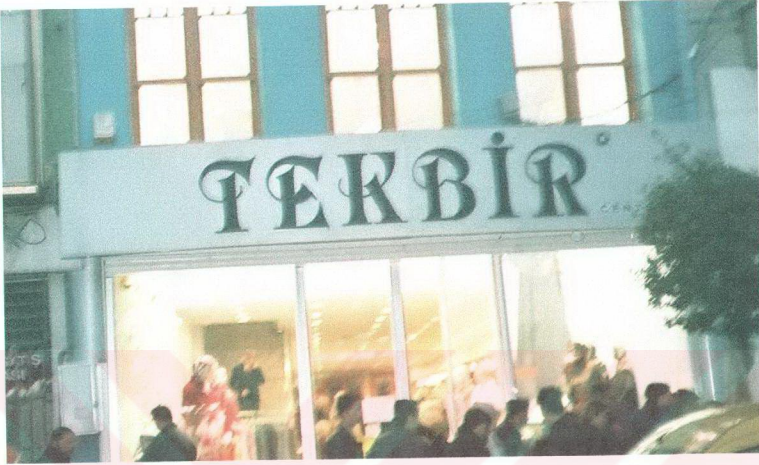

Şekil A 7. İstanbul - Aksaray' da bir çayevi; Arapça "Besmele" yazısı ve "Mescid-i Nebevi" resimli tablo.

Şekil A 8. İstanbul - Kadıköy' de bir lokanta; ortada, Arapça rızık dualarının ve "Kur'an-ı Kerim" ayetlerinin yazılı olduğu tablo. Sol üst köşede ise, Arapça "Besmele" ve "Fatıha" suresi içerikli tablo.

Ek- B İşyeri Tabelalarında Görülen Dinî Semboller.

Şekil B 1. İstanbul - Fatih'te bir giyim mağazasının, Arapça'da "Allah'ı yüceltmek" manasına gelen "Tekbir" ibareli tabelası

Şekil B 2. İstanbul - Çemberlitaş'ta "Kur'an-ı Kerim'in isimlerinden olan ve Arapça'da "hakkı batıldan ayırır" manasına gelen "Furkan" teriminin kullanıldığı bir büfenin tabelası.

Şekil B 3. İstanbul - Fatih'te bir yapı dekorasyoncusunun, Arapça'da ;"hakkı batıldan ayıran" manasına gelen ve "Kur'an-ı Kerim" in isimlerinden olan "Furkan" kavramının kullanıldığı tabela.

Şekil B 4. İstanbul - Eminönü'nde; Hıristiyan, Musevi ve İslam alemince kutsal olarak kabul gören, Kudüs'teki "Mescid-i Aksa"nın isminin ve de sembolünün yer aldığı, "Aksa Kuyumcusu" nun tabelası.

Şekil B 5. İstanbul - Fatih'te, Müslümanlarca kutsal olduğu kabul edilen "Zemzem" suyunun bir eczanenin ismi olduğu tabela.

Şekil B 6. İstanbul - Çarşamba'da, Arapça'da "Allah'ı yüceltmek" manasına gelen "Tekbir" kelimesinin, bir süpermarkete isim olduğu tabela.

Ek- C Anket Formu

ANKET FORMU

“Bu anket, işyerlerindeki dinî nitelik taşıyan sembollerin kişilerin tutum ve davranışlarına etkisini tespit etmek amacıyla hazırlanmıştır. Görüş ve kanaatlerinizi gizli tutmak amacıyla sizden kimliğiniz ile ilgili hiçbir bilgi istenmemektedir. Katılımınız ve vereceğiniz samimi cevaplar için şimdiden teşekkür ederim.”

Kasım SARITEKİN

1- Yaşınız: .....

2-Cinsiyetiniz:

- a) Kadın b) Erkek

3- Tahsiliniz:

- a) Okur – Yazar d) Lise mezunu
b) İlkokul mezunu e) Üniversite öğrencisi
c) Ortaokul mezunu f) Üniversite mezunu

4- Medenî haliniz:

- a) Evli b) Bekar c) Dul

5- Ekonomik durumunuz:

- a) Düşük b) Normal c) İyi d) Oldukça iyi

6-Mesleğiniziz: .....

7- Kendinizi nasıl tanımlarsınız?

- a) İçer dönük b) Dışa dönük

8- Dini nitelik taşıyan sembellere ilgi duyar mısınız?

- a) Evet b) Hayır

9- İnsanların inanışlarını yansıtırken sembollerden yararlanarak inançlarını göstermeleri fikrine:

- a) Kesinlikle katılıyorum d) Katılmıyorum
b) Katılıyorum e) Kesinlikle katılmıyorum
c) Kararsızım

10- Dini hatırlatan sembollerden tablolar ve levhalar halinde olan dua, ayet, özlü söz içeren yazılar veyahut da resimler ilginizi çeker mi?

- a) İlgimi çeker   b) Kararsızım   c) İlgimi çekmez

11- Günlük hayatınızda, işyerlerine girip- çıktığınızda; buralarda, dini nitelikte olan Arapça ayet, dua metinleri, besmele yazıları, hikmetli sözler veya kutsal yerlerin resimleri v.s ile karşılaştınız mı?

- a) Oldukça sık karşılaştım   b) Birkaç kez karşılaştım   c) Farkında değilim   d) Hiç karşılaşmadım

12- İşyerlerinde rastlayıp gördüğünüz dini nitelikteki metinleri, duaları, ayetleri içeren yazıların olduğu levhalar ve resimli tablolar sizde ne gibi bir etki uyandırır?

- a) Gereksiz görürüm   c) Olumlu karşılarım
b) Benim için farketmez   d) Bulundurulması gerekir

13- Bu şekilde rastlayıp gördüğünüz bu semboller; yazılar ve resimlerin içerdikleri anlamı merak eder misiniz?

- a) Merak ederim ve araştırırım   c) Pek merak etmem
b) Merak ederim ama araştırmam   d) Hiç merak etmem

14- İşyerinizde dini nitelikteki sembolleri içeren (dualar, ayetler, özlü sözler, resimler v.s.) tablo ve levhalar bulundurur musunuz?- Bulundurmak ister miydiniz? (İşyeri olmayanlar için)

- a) Evet   b) Hayır

15- İşyerlerinde bulundurulmuş dini nitelikteki dualar, yazılar, resimler v.b. sembolleri ifade eden tablo ve levhaların, o işyeri sahiplerince hangi maksatla bulunduruldukları hakkındaki ilk fikriniz:

- a) Aksesuar olarak bulundurulurlar   c) Geleneğe bağlı olarak bulundurulurlar
b) Müşteri çekmek için bulundurulurlar   d) Anlamını bilerek ve inanarak bulundurulurlar
e) Diğer .....

16- Bu tür sembolleri işyerlerinde bulunduran kimseler:

- a) Samimi dindardır   b) Bu tür sembolleri bulundurmak dindarlık ölçütü değildir
b) Dindar olabilir   c) Hiçbir fikrim yok

17- Sizce; dua, ayet, özlü sözler ve kutsal resimleri içeren tablolar; şekiller ve sembollerin “din”le ilişkisi var mıdır?

- a) Vardır   b) Kararsızım   c) Yoktur

18- Bir işyeri veya kurumun herhangi bir dinden olan kavram ve sembollerle kendilerini isimlendirip, tanımlamalarına (Örneğin İslam Dini için: “Furkan Reklam”, “Hicret Giyim”, “Mekke Pazarı” v.s.) yaklaşımınız:

- a) Art niyet olmadıkça bunlar olabilir
b) Olmasa daha iyi olur
c) Bunların olmasına razı değilim
d) Kesinlikle karşıyındayım

19-İşyeri sahiplerinin dini duygu ve düşüncelerini dini sembollerle açığa vurmaları fikrine:

- a) Olumlu yaklaşırım
b) Benim için farketmez
c) Din ticarete alet edilmese daha iyi olur
d) Hiçbir fikrim yok

20-Girdiğiniz bir işyerinde, farklı inanca ait sembollerle karşılaşırsanız: (Örneğin Hıristiyan Dini için; “Noel Baba”, “Haç İşareti”, Hz. İsa’yı tasvir eden resimler v.s.)

- a) Kişinin inancını yansıtması hoşuma gider
b) Alış-verişimi yaparım, sembollerle ilgilenmem
c) Alış-verişimi yaparım ama inancın dışı vurulmasına karşıyım
d) Derhal başka bir yere yönelirim

21-Dini istismar edecek her türlü tutum ve davranış:

- a) Bana göre yanlıştır
b) Herkesin yaklaşımı kendine göredir
c) İstismar edilen konuya göre değişir

22- Farklı inanca sahip kişilerin görüşlerine:

- a) Saygı duyarım
b) Olumlu yönlerini kabul ederim
c) Hiçbir şekilde ilgilenmem
d) Kesinlikle karşı çıkarım

ÖZGEÇMİŞ

Kâsım SARİTEKİN, 13.11.1975 yılında Denizli ili Çardak ilçesinde doğdu. İlk öğrenimini 1981-86 yılları arasında Aydın Atça Cumhuriyet İlkokulunda tamamladı. 1989'da Nazilli İmam-Hatip Lisesi'ne kayıt yaptırarak orta ve lise öğrenimine başlamış oldu. 1995 yılında bu liseden mezuniyetini aldı ve ardından Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesini kazanarak, lisans öğrenimine devam etti. 2000 Yılı Bahar döneminde ilahiyât fakültesini başarıyla tamamladı ve Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Psikolojisi Bilim Dalında yüksek lisansa başladı.